

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЖИДКОВ ВАЛЕРІЙ ЛЕОНІДОВИЧ

УДК 343.132

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕТЕКТИВА
НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ**

12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **В. Л. Жидков**

Науковий керівник: **Цуцкірідзе Максим Сергійович**, кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Жидков В. Л. Кримінально-процесуальна діяльність детектива Національного антикорупційного бюро України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». – Національна академія внутрішніх справ; Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

У дисертації здійснено комплексне дослідження теоретичних та практичних проблем діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України. Висвітлено історичні тенденції становлення та розвитку інституту детектива у кримінальному процесуальному законодавстві України. Визначено сутність і зміст повноважень детектива Національного антикорупційного бюро України, як сторони обвинувачення у кримінальному провадженні. Розкрито зміст та межі процесуальної самостійності детектива Національного антикорупційного бюро України. Висвітлено наукові підходи до особливостей використання спеціальних знань спеціаліста й експерта під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях. Дослідження процесу взаємодії детектива з іншими правоохоронними органами під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях. Розроблено пропозиції щодо внесення змін та доповнень до КПК України стосовно удосконалення регламентації діяльності детектива у кримінальному провадженні.

У результаті вивчення доктринальних і нормативних джерел з'ясовано, що детектив Національного антикорупційного це учасник кримінального провадження зі сторони обвинувачення, що здійснює досудове розслідування злочинів, вчинених певною категорією осіб, з урахуванням розміру предмета злочину або завданої ним шкоди, а в окремих випадках можуть розслідувати злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів.

Аргументовано, що детектив Національного антикорупційного бюро України здійснюючи свої повноваження є самостійним у своїй процесуальній діяльності. Самостійність детектива передбачає здатність всебічно, повно та неупереджено встановити всі обставини кримінального провадження, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень з метою забезпечення виконання завдань кримінального провадження. Самостійність детектива Національного антикорупційного бюро України включає: здійснення процесуальних рішень або ініціювання їх вчинення уповноваженими на це особами; можливість здійснення процесуальних та слідчих (розшукових) дій, щодо: особистого з урахуванням обставин кримінального провадження планування проведення певних процесуальних та слідчих (розшукових) дій; самостійного проведення необхідних процесуальних та слідчих (розшукових) дій або ініціювання їх проведення перед уповноваженими особами (прокурор, слідчий суддя).

Встановлено, що взаємодія детективів Національного бюро з оперативними підрозділами чи іншими правоохоронними органами під час розслідування злочинів пов'язаних з корупційною діяльністю має такі етапи: з'ясування необхідності прийняття рішення щодо взаємодії шляхом визначення кола учасників, яких необхідно залучати та вивчення їх можливостей; визначення форм взаємодії із детальним плануванням заходів та виконавців; прийняття й оформлення рішення про взаємодію; безпосередня діяльність всіх учасників взаємодії під час провадження процесуальних дій; закріплення результатів взаємодії у відповідному документі з додержанням правил оформлення.

Аналіз КПК України спонукав до висновку, що за письмовим зверненням детектива Національного антикорупційного бюро України підприємства, установи та організації, до компетенції яких відноситься вирішення питань з використання спеціальних знань у будь-яких галузях (сферах) діяльності зобов'язані виділити спеціаліста, у строки, визначені у зверненні, та на строк

необхідний для проведення і закінчення вчинення дій з розв'язання поставлених йому запитань.

Обґрунтовано, що функція процесуального керівництва є самостійною від функції нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, оскільки спрямована на виконання завдань кримінального судочинства від початку досудового розслідування до його завершення.

З огляду на результати аналізу повноважень слідчого судді у кримінальному провадженні, поділяємо на групи: повноваження при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування; повноваження при проведенні слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права особи, що потребують дозволу слідчого судді; повноваження на перевірку підстав вже проведених слідчих (розшукових) дій у виняткових невідкладних випадках, що потребують дозволу слідчого судді; повноваження по забезпеченню законності при розгляді питань про застосування запобіжних заходів та затримання; повноваження по забезпеченню доказів у кримінальному провадженні; повноваження по розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування (саме контрольні повноваження); інші повноваження слідчого судді, спрямовані на забезпечення процесуальних прав учасників кримінального провадження (саме контрольні повноваження).

Ключові слова: детектив, правовий статус, повноваження, взаємодія, спеціальні знання, прокурор, слідчий суддя.

SUMMARY

Zhidkov V. L. Criminal-procedural activity of the detective of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for the Candidate of Law Degree in Specialty 12.00.09 «Criminal Process and Criminalistics; Forensic Examination; Operative and Investigative Activity». – National Academy of Internal Affairs; National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

In the dissertation the complex investigation of theoretical and practical problems of the detective activity of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine was carried out. The historical tendencies of the establishment and development of the Detective Institute in the criminal procedural legislation of Ukraine are highlighted. The essence and content of the powers of the detective of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, as the parties to the prosecution in criminal proceedings, are determined. The content and limits of procedural independence of the detective of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine are revealed. The scientific approaches to the peculiarities of the use of specialized knowledge of a specialist and an expert during pre-trial investigation in criminal proceedings are highlighted. Investigation of the process of detective interaction with other law enforcement agencies during pre-trial investigation in criminal proceedings. Proposals on introducing amendments and additions to the CPC of Ukraine regarding the improvement of the regulation of the detective's activity in criminal proceedings have been developed.

As a result of the study of doctrinal and normative sources, it was clarified that a detective of the National Anti-Corruption is a participant in the criminal proceeding on the part of the prosecution who conducts a pre-trial investigation of crimes committed by a certain category of persons, taking into account the size of the subject of the crime or the damage caused to him, and in some cases may investigate crimes attributable to the investigators of other organs.

It is argued that the detective of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, exercising his powers, is independent in his procedural activity. Independence of the detective involves the ability to comprehensively, fully and impartially establish all the circumstances of the criminal proceedings, provide them with proper legal assessment and ensure the adoption of legal and impartial procedural decisions in order to ensure the fulfillment of the tasks of criminal proceedings. Independence of the detective of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine includes: execution of procedural decisions or initiation of their commission by authorized persons; the possibility of conducting procedural and investigative (search) actions concerning: personal, taking into account the circumstances of criminal proceedings, the planning of certain procedural and investigative (search) actions; independently conduct the necessary procedural and investigative (search) actions or initiate their conduct before the authorized persons (prosecutor, investigating judge).

It has been established that the interaction of detectives of the National Bureau with operational units or other law enforcement agencies during the investigation of crimes related to corruption activities has the following stages: clarification of the need for a decision on interaction by defining the circle of participants who need to be involved and study their capabilities; definition of forms of interaction with detailed planning of events and performers; acceptance and registration of the decision on interaction; direct activities of all participants in the interaction during the conduct of procedural actions; fixing the results of interaction in the corresponding document, observing the rules of execution.

The analysis of the CPC of Ukraine has led to the conclusion that, upon a written application by the detective of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, enterprises, institutions and organizations whose competence includes resolving issues related to the use of special knowledge in any branches (spheres) of activity is obliged to allocate a specialist, defined in the appeal, and for the term necessary for conducting and completing the actions to solve the questions posed to him.

It is substantiated that the function of procedural guidance is independent of the function of supervising the observance of laws during the pre-trial investigation, since it is aimed at fulfilling the tasks of criminal justice from the beginning of the pre-trial investigation until it is completed.

Taking into account the results of the analysis of the powers of an investigating judge in criminal proceedings, they are divided into groups: authority in applying measures to ensure criminal proceedings during a pre-trial investigation; authority in carrying out investigative (search) actions that restrict the constitutional rights of persons requiring the permission of an investigating judge; the authority to verify the grounds for investigative (search) actions already carried out in exceptional emergency cases requiring the permission of an investigating judge; the authority to ensure legality when considering issues of the application of preventive measures and detention; authority to provide evidence in criminal proceedings; the authority to consider complaints about decisions, actions or omissions of the bodies of pre-trial investigation or prosecutors during pre-trial investigation (namely, control powers); other powers of the investigating judge, aimed at ensuring the procedural rights of participants in criminal proceedings (namely, control powers).

Key words: detective, legal status, powers, interaction, special knowledge, prosecutor, investigator judge.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Жидков В. Л. Становлення та розвиток інституту детектива у кримінальному процесуальному законодавстві України. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. № 2 (60). С. 161–167.
2. Жидков В. Л. Проведення тимчасового доступу до речей і документів детективами Національного антикорупційного бюро. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 226–230.

3. Жидков В. Л. Актуальні проблеми призначення ревізій та перевірок детективами Національного антикорупційного бюро України. *Верховенство права «Suprematia Dreptului»*. 2017. № 5. С. 114–118.

4. Жидков В. Л. Проблемні аспекти правової регламентації розгляду слідчим суддею клопотань про застосування запобіжних заходів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 4. Т. 2. С. 102–105.

5. Жидков В. Л. Взаємодія детективів Національного антикорупційного бюро України з експертами під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Вип. 1. Т. 2. С. 176–180.

6. Жидков В. Л. Законодавчі зміни до КПК України, що пов'язані зі строками досудового розслідування та їх вплив на здійснення досудового розслідування детективами Національного антикорупційного бюро України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: «Юридичні науки»*. 2019. Т. 30 (69). № 1. С. 125–131.

7. Жидков В. Л. Діяльність детективів антикорупційних органів за законодавством деяких іноземних держав. *Visegrad Journal on Human Rights: міжнар. наук. журнал*. 2019. № 3. С. 80–86.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Жидков В. Л. Особливості призначення ревізії детективами Національного антикорупційного бюро України. *Формування національної правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Київ, 21 квіт. 2017 р.)*. Київ. 2017. С. 136–139.

9. Жидков В. Л. Актуальні проблемні аспекти проведення негласних слідчих (розшукових) дій детективами Національного антикорупційного бюро України. *Актуальні проблеми досудового розслідування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 05 лип. 2017 р.)*. Київ. 2017. С. 92–95.

10. Жидков В. Л. Досвід бюро з розслідування корупційної діяльності Сінгапуру щодо протидії корупційним злочинам. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 08 груд. 2017 р.). Київ. 2017. С. 236–240.

11. Жидков В. Л. Проблемні аспекти взаємодії детективів Національного антикорупційного бюро України з експертами під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях. *Євроінтеграційні процеси в Україні: вдосконалення законодавства та правозастосування*: матеріали підсумкової наук.-теор. конф. наукового товариства здобувачів вищої освіти (м. Київ, 19 квіт. 2018 р.). Київ. 2018, С. 83–88.

12. Жидков В. Л. Проблемні аспекти правового регулювання розгляду слідчим суддею клопотань про застосування запобіжних заходів. *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18–19 жовт. 2018 р.). Харків. 2018. С. 514–519.

13. Жидков В. Л. Окремі проблемні аспекти взаємодії детективів Національного антикорупційного бюро України зі спеціалістами під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях. *«Теоретичний аналіз та наукові дослідження юридичної науки у XXI столітті»*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 26–27 квіт. 2019 р.). Запоріжжя. 2019. С. 113-117.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Теоретико-правові засади діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України	
1.1 Становлення та розвиток інституту детектива у кримінальному процесуальному законодавстві України	12
1.2 Реалізація повноважень детектива Національного антикорупційного бюро України як сторони обвинувачення у кримінальному провадженні	29
1.3 Моделі кримінальної процесуальної діяльності детективів антикорупційних органів за законодавством деяких іноземних держав ...	64
Висновки до Розділу 1	77
РОЗДІЛ 2. Діяльність детектива Національного антикорупційного бюро України під час взаємодії з учасниками кримінального провадження, експертами та спеціалістами на досудовому розслідуванні	
2.1 Взаємодія детектива з учасниками кримінального провадження під час досудового розслідування	82
2.2 Діяльність детектива з використання спеціальних знань спеціалістів під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях	96
2.3 Використання детективом спеціальних знань експертів під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях	107
Висновки до Розділу 2	120
РОЗДІЛ 3. Прокурорський нагляд та судовий контроль за реалізацією повноважень детектива Національного антикорупційного бюро України	
3.1 Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням прокурором як засіб забезпечення повноважень детектива Національного антикорупційного бюро України	124
3.2 Судовий контроль за дотриманням детективом Національного антикорупційного бюро України прав, свобод та інтересів у кримінальному провадженні	143
Висновки до Розділу 3	167
ВИСНОВКИ	171
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	177
ДОДАТКИ	200

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КК України	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
Національне бюро	Національне антикорупційне бюро України
ПК України	Податковий кодекс України
САП	Спеціалізована антикорупційна прокуратура
НП	Національна поліція України
СБУ	Служба безпеки України
ДФІ	Державна фінансова інспекція
Держаудитслужба	Державна аудиторська служба України
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
С(Р)Д	слідчі (розшукові) дії
НС(Р)Д	негласні слідчі (розшукові) дії
п.	пункт
ч.	частина
ст.	стаття

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Демократичні перетворення, розпочаті в Україні, призвели до змін у національному законодавстві систему боротьби з корупцією шляхом створення нових інститутів у кримінальному процесуальному судочинстві, діяльність яких має специфічну характеристику.

Із прийняттям Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» запроваджено створення системи інструментів, які дадуть змогу ефективно виявляти та розслідувати корупційні злочини. З цією метою вказаним Законом передбачено утворення спеціально уповноваженого органу з питань виявлення та розслідування корупційних злочинів. Однозначно, передумовою створення нового органу, який би запобігав корупції, був неефективний механізм протидії корупційним проявам в Україні. Одним зі шляхів підвищення ефективності протидії корупції є реформа органів, що здійснюють досудове розслідування і кримінальне переслідування у кримінальних провадженнях про корупційні злочини. У зв'язку із цим, завдяки потребам суспільства та міжнародного досвіду чинним суб'єктом на даний момент є Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ).

Відповідно до статистики НАБУ, за друге півріччя 2019 р. розпочато розслідувань 752 кримінальних проваджень, у яких про підозру повідомлено 134 особам, скеровано до суду 224 справи та визначення міри своєї винуватості чекають 398 обвинувачених. Тобто, для забезпечення виконання поставлених завдань запроваджено низку дієвих механізмів, що враховують міжнародні стандарти в галузі кримінального процесу. Однією з найбільш значущих новел сучасного антикорупційного законодавства стало прийняття Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» та створення інституту детективів НАБУ, з відповідним внесенням змін до Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України.

Проблеми визначення повноважень слідчого органу досудового розслідування були предметом уваги: Ю. П. Аленіна, Р. С. Белкіна, О. В. Бауліна, В. І. Василичука, В. Г. Гончаренка, В. .Я. Горбачевського, І. М. Гуткіна, А. В. Іщенко, О. В. Капліної, Г. К. Кожевнікова, Є. Г. Коваленка, В. С. Кузьмічова, О. М. Литвака, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Малярєнка, П. І. Мінюкова, М. М. Михеєнка, О. Р. Михайленка, В. Т. Нора, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, В. М. Савицького, С. М. Смокова, С. М. Стахівського, М. С. Строговича, О. В. Таран, В. І. Фаринника, Ю. М. Чорноус, С. В. Шапутько, В. П. Шибіки, М. Є. Шумила. Окремі питання, що стосуються правової регламентації кримінальної процесуальної діяльності детектива НАБУ, відображені у працях: С. С. Аскерова, А. Ф. Волобуєва, Р. В. Войтюка, В. І. Галагана, В. В. Лисенка, Є. Д. Лук'янчикова, Д. М. Мірковця, Д. Й. Никифорчука, М. А. Погорецького, Г. І. Сисоєнка, О. Ю. Татарова, Л. Д. Удалової, М. С. Цуцкірідзе, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька та ін.

В умовах реалізації положень КПК України проблематиці діяльності детектива Національного бюро України у кримінальному провадженні присвячено дисертаційне дослідження: Р. В. Войтюка «Детектив Національного антикорупційного бюро України як суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин» (2018 р.). Проте у названих наукових працях не повною мірою знайшли своє висвітлення питання обсягу взаємодії детектива із спеціалістом та експертом, призначення та проведення перевірок і ревізій, судового контролю за діяльністю детектива на стадії досудового розслідування.

У зв'язку із зазначеними обставинами виникає необхідність комплексного дослідження кримінально-процесуальної діяльності детектива НАБУ, що й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження та визначило основні його напрями.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Напрямок дослідження узгоджується зі Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015), Національною

стратегією у сфері прав людини (Указ Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015), Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015), Антикорупційною стратегією на 2014–2017 роки (Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1699-VII), Державною програмою щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційною стратегією) на 2015–2017 роки, планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2016, 2017 рр. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2015 року (протокол № 20).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є дослідження теоретичних положень, законодавства та проблем застосування кримінальних процесуальних норм, які регламентують діяльність детектива Національного антикорупційного бюро України, розроблення пропозицій, направлених на вдосконалення кримінального процесуального законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- окреслити становлення та розвиток інституту детектива у кримінальному процесуальному законодавстві України;
- визначити кримінально-процесуальний статус детектива НАБУ;
- розкрити моделі кримінальної процесуальної діяльності детективів антикорупційних органів за законодавством іноземних держав;
- окреслити особливості взаємодії детектива з учасниками кримінального провадження під час досудового розслідування;
- охарактеризувати особливості використання спеціальних знань детективом під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях;
- виокремити особливості прокурорського нагляду за кримінальною процесуальною діяльністю детектива НАБУ;
- визначити організацію та здійснення судового контролю за кримінальною процесуальною діяльністю детектива НАБУ;

– внести пропозиції щодо вдосконалення законодавчого регулювання та практики діяльності детектива НАБУ.

Об'єкт дослідження – процесуальні відносини, що виникають та розвиваються під час здійснення досудового розслідування детективом НАБУ у кримінальному провадженні.

Предмет дослідження – кримінально-процесуальна діяльність детектива НАБУ.

Методи дослідження. Вибір методів дослідження зумовлений необхідністю вирішення різних задач, зокрема: *метод спостереження* – для виявлення та вивченні закономірностей, що характеризують процесуальну діяльність детектива НАБУ (розділи 1–3); *порівняльно-правовий метод* – для аналізу й порівняння національного та зарубіжного кримінального процесуального законодавства (підрозділ 1.3); *формально-логічний* – під час аналізу порядку правової регламентації та діяльності детектива НАБУ (підрозділи 1.2, 2.1); *логіко-юридичний* – для тлумачення правових норм і категорій, що пов'язані з кримінально-процесуальною діяльністю детектива Національного антикорупційного бюро України (розділи 1–3); *соціологічний метод* – для з'ясування експертної думки слідчих, детективів, прокурорів (розділи 1–3); *статистичний метод* – для узагальнення результатів вивчення правозастосовної практики (підрозділ 1.1).

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені результати опитування 135 слідчих Національної поліції України м. Києва, Київської обл. та 32 детективів НАБУ; практика Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України; узагальнена практика та інформаційні листи Верховного Суду, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ; аналітичні матеріали МВС, Національної поліції України та НАБУ, офіційні дані Державної служби статистики України, а також особистий досвід роботи в НАБУ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є одним із перших в

Україні досліджень, у якому на монографічному рівні викладено проблеми кримінально-процесуальної діяльності детектива НАБУ. У дослідженні сформульовано ряд нових положень і висновків, які мають істотне значення для теорії кримінального процесу та юридичної практики. До найбільш суттєвих із них слід віднести такі:

вперше:

- розкрито умови самостійності детектива НАБУ, як учасника кримінального провадження, що передбачає: прийняття процесуальних рішень або ініціювання їх виконання уповноваженими на це особами; можливість здійснення процесуальних та слідчих (розшукових) дій щодо: особистого їх планування, з врахуванням обставин кримінального провадження; самостійного їх провадження або ініціювання проведення перед уповноваженими особами (прокурор, слідчий суддя);

- зроблено висновок про те, що у зв'язку із законодавчими змінами до КПК України та з урахуванням підслідності НАБУ, детективам надані нові можливості під час провадження НСРД щодо здійснення моніторингу банківських рахунків;

- доведено, що повноваження слідчого судді з продовження строків досудового розслідування (ст. 294 КПК України) виходить за межі судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, оскільки слідчий суддя, приймаючи рішення про продовження або відмову в продовженні строків за клопотанням детектива, визначає подальший хід розслідування, набуваючи статусу активного учасника розслідування;

- обґрунтовано, що процесуальне керівництво досудовим розслідуванням є самостійною функцією прокурора у кримінальному провадженні, оскільки роль такого прокурора як головного координатора зусиль усіх учасників з боку сторони обвинувачення стає значно ширшою ніж нагляд;

удосконалено:

- положення щодо віднесення призначення і проведення ревізій та

перевірок до заходів забезпечення кримінального провадження, а також надання повноважень детективам, прокурорам звертатись з клопотаннями про призначення і проведення ревізій чи перевірок, а слідчим суддям призначати їх;

– наукову позицію, що процес взаємодії неможна поділяти на етапи, оскільки взаємодія характерна для всього процесу розслідування й потреба в ній обумовлюється конкретними тактичними завданнями розслідування, а не його етапами. Зокрема, визначено, що в межах одного етапу може виникати потреба взаємодіяти з іншими особами чи органами неодноразово. Взаємодія не завершується в разі закінчення одного та початку іншого етапу розслідування, у кожного виду, форми, методу взаємодії існують свої стадії, які не завжди співпадають з етапами розслідування;

– положення про надання детективам НАБУ право бути присутніми під час проведення судових експертиз у кримінальних провадженнях, що ними розслідуються; передбачення можливості призначення додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз; урегулювання питання визначення розміру матеріальної шкоди під час проведення судових експертиз;

– наукові підходи щодо визначення у ст. 36 КПК України функцій прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування та здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням;

дістало подальший розвиток:

– сутність удосконалення інституту тимчасового доступу до речей і документів. Зокрема, строк розгляду клопотання слідчим суддею, повинен бути не більше трьох днів із дня надходження клопотання до суду. У разі якщо особа, яка подала клопотання, обґрунтує у ньому наявність реальної загрози зміни або знищення речей і документів, слідчий суддя має невідкладно розглянути зазначене клопотання без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться;

- положення щодо відповідальності спеціаліста за надання завідомо неправдивої інформації суду чи іншій уповноваженій особі або відмову спеціаліста від виконання покладених на нього обов'язків;

- характеристика повноважень спеціаліста, який здійснює лише технічне обслуговування та документування, й не дає висновків, порад, консультацій (окрім спеціаліста техніка-криміналіста, що допомагає на місці події). При цьому експерт може не виконувати експертизу, а брати участь у проведенні окремих слідчих (розшукових) та процесуальних діях, та бути консультантом, а не спеціалістом. У зв'язку із чим, запропоновано передбачити у КПК України збільшення спеціалістом документів, як самостійних процесуальних джерел.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані та викладені в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджено й надалі може бути використано у:

- *правозастосовній діяльності* органів досудового розслідування та прокуратури – для безпосереднього використання розроблених рекомендацій в роботі слідчих підрозділів, підрозділів детективів НАБУ та органів прокуратури у кримінальних провадженнях на стадії досудового розслідування (акти впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 20 січня 2019 р.; Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Генеральної прокуратури України від 12 липня 2019 р.);

- *освітньому процесі* – під час підготовки навчально-методичних матеріалів для проведення різних видів занять із таких дисциплін: «Кримінальний процес», «Теорія судових доказів», «Актуальні проблеми застосування кримінального та кримінального процесуального законодавства», а також у ході підвищення кваліфікації працівників Національної поліції, прокуратури, адвокатури, суду (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 04 лютого 2019 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, доповідались та оприлюдненні у виступах автора на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних

конференціях, зокрема: «Формування національної правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Київ, 21 квітня 2017 р.); «Актуальні проблеми досудового розслідування» (м. Київ, 5 липня 2017 р.); «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, 8 грудня 2017 р.); «Євроінтеграційні процеси в Україні: вдосконалення законодавства та правозастосування» (м. Київ, 19 квітня 2018 р.); «Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності» (м. Харків, 18-19 жовтня 2018 р.); «Теоретичний аналіз та наукові дослідження юридичної науки у XXI столітті» (м. Запоріжжя, 26-27 квітня 2019 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій державною та англійською мовами, списку публікація здобувача за темою дисертації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (220 найменувань на 22 сторінках) та п'яти додатків на 17 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 224 сторінок, із них основного тексту – 170 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕТЕКТИВА НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ

1.1 Становлення та розвиток інституту детектива у кримінальному процесуальному законодавстві України

Розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів розвитку українського суспільства на шляху до європейського співтовариства. На жаль, за даними досліджень Індексу сприйняття корупції, що проводяться Transparency International, українці вважають свою державу однією з найбільш корумпованих у світі. У 2017 і 2018 роках Україна займала 130 та 120 місце із 180 країн [213]. У свою чергу, за результатами проведеного Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) наприкінці 2018 року дослідження громадської думки, корупція входила до переліку найбільших проблем населення і викликала особливе занепокоєння у 47 відсотків громадян. Такий високий показник сприйняття корупції громадянами пояснюється відсутністю на всьому протязі становлення нашої держави дієвих реформ у сфері протидії корупції та неефективністю законодавства в частині забезпечення процесу виявлення корупційних правопорушень та притягнення винних до відповідальності. Дієвим кроком на шляху подолання визначених проблем є виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо запровадження антикорупційних стандартів, у тому числі й у сфері кримінального судочинства.

Новий виток демократичних перебудов після 2014 року призвів до осмислення необхідності суттєвої зміни старої правоохоронної системи та кардинального підвищення соціальної цінності правових інститутів у сфері протидії корупції, а також необхідності утворення незалежного спеціально

уповноваженого органу з питань виявлення та розслідування корупційних злочинів, який відповідає європейським стандартам та вимогам сьогодення.

Як наслідок, актуальна потреба у виконанні вимоги міжнародного співтовариства, необхідність переорієнтації кримінального процесуального законодавства в напрямку зміни ідеології боротьби з корупцією, розширення змагальності сторін в судочинстві, викликали необхідність перегляду кримінальної процесуальної функції суб'єктів кримінального провадження, впритул до створення нових інститутів, раніше невідомих вітчизняній правовій системі.

Першочерговим заходом в цьому напрямку, стало ухвалення у 2014 році Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки», який визначив Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки та створив основу для подальшого проведення реформи у цій сфері.

З цією метою вказаним Законом передбачалось утворення спеціально уповноваженого органу з питань виявлення та розслідування корупційних злочинів на засадах, у тому числі:

- прозорий конкурсний відбір основного персоналу органу з метою зменшення ризиків протиправного впливу на прийняття рішень та підбір кваліфікованих кадрів, які відповідають стандартам доброчесності;
- спеціалізація органу на корупційних злочинах, вчинених посадовими особами вищого рівня, суддями, прокурорами, іншими особами за умови, що корупційний злочин становить високу суспільну небезпеку;
- введення посад спеціалізованих антикорупційних прокурорів, які відряджаються для роботи до спеціально уповноваженого органу з питань виявлення та розслідування корупційних злочинів [57].

Новим подальшим стратегічним кроком, який визначив практичні першочергові заходи із запобігання та протидії корупції, стало ухвалення у 2014 році Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», а

також внесення відповідних змін до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [52, с. 161].

Зокрема, до складу органів досудового розслідування було включено підрозділи детективів та підрозділи внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (далі – Національне бюро), визначено їх підслідність та особливий кримінальний процесуальний статус, у зв'язку з чим ч. 1 ст. 38 КПК України було доповнено пунктом 2 [58].

Так, вперше в історії теорії та практики кримінального процесу України з'явився новий учасник кримінального провадження – детектив.

Окремі аспекти створення та процесуальної діяльності Національного бюро розкривали: Т. М. Барабаш, О. В. Баулін, Р. В. Войтюк, Л. М. Лобойко, В. Т. Малярєнко, Є. В. Невмержицький, А. В. Самодін, Г. І. Сисоєнко, Є. Д. Скулиш, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, А. В. Форостяний, О. М. Юрченко та інші. Однак, незважаючи на величезний внесок вчених значна частина проблемних питань інституту детектива у кримінальному процесуальному законодавстві залишається не вирішеною.

У зв'язку з цим видається на необхідності дослідити генезу виникнення та розвитку інституту детективів Національного бюро у національному кримінальному процесуальному законодавстві.

Відповідно до ч. 1 п. 17 ст. 3 КПК України слідчим є службова особа... підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [91].

Слідчий підрозділ детективів Національного антикорупційного бюро України законодавчо включено до кола учасників кримінального процесу з боку сторони обвинувачення, що визначено у § 2 глави 3 КПК України, а призначення детектива підрозділу детективів Національного бюро, здійснюється виключно за результатами відкритого конкурсу, що проводиться в порядку, визначеному Директором Національного бюро [58].

При цьому, необхідно враховувати, що завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України) [91]. Беззаперечно, на детектива слідчого підрозділу Національного бюро на ряду з функцією кримінального переслідування покладається обов'язок забезпечувати реалізацію завдань кримінального провадження.

Слід зазначити, що також вперше законодавчо було об'єднано співробітника оперативного підрозділу та слідчого підрозділу, оскільки відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 38 КПК України до органів досудового розслідування відносяться підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного бюро, яких відповідно до ст. 41 КПК України також віднесено до оперативних підрозділів [52, с. 162].

На думку Л. Д. Удалової законодавець не врахував зауваження фахівців Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України до законопроекту № 1660 від 27 грудня 2014 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» щодо надання детективам Національного бюро повноваження здійснювати як оперативно-розшукові заходи, так і досудове розслідування [182, с. 156; 59].

Науковець вважає, що наділення детективів Національного бюро повноваженням зі здійснення як оперативно-розшукових заходів, так і досудового розслідування, не відповідає концепції порядку проведення цього

розслідування, оскільки виконання обох цих функцій одними і тими ж посадовими особами неминуче призведе до зменшення якості в роботі детективів, зокрема, для тих, хто прийшов до Національного бюро із оперативних підрозділів – в частині проведення слідчих (розшукових) дій, складання документів досудового розслідування, обґрунтування прийняття процесуальних рішень, охорони прав і свобод учасників кримінального провадження [184, с. 154–160].

З одного боку, вказана точка зору відзначає певні особливості та відмінності в діяльності слідчих і оперативних підрозділів, у зв'язку з чим, дійсно, детективи, які працювали у оперативних підрозділах мають менший досвід роботи в частині прийняття та обґрунтування процесуальних рішень (клопотань, постанов, повідомлень про підозру тощо), здійснюючи здебільшого слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії на виконання доручень слідчих на певних етапах досудового розслідування, що може ускладнювати виконання ними ролі слідчих. Проте, такі співробітники мають більший досвід роботи із оперативною інформацією, проведення оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій, що надає їм у цьому плані перевагу перед слідчим, який такого досвіду немає. З іншого боку слідчий, наділений повноваженнями здійснювати оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії володіє більш повним об'ємом інформації від початку до кінця досудового розслідування, що надає йому кращі можливості отримувати (збирати) докази або здійснювати перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Належна взаємодія таких співробітників, які працюють у одній слідчій групі під час розслідування конкретного кримінального провадження, забезпечить виконання завдань кримінального провадження [184, с. 162–163].

Підслідність корупційних злочинів, досудове розслідування в яких здійснюють детективи Національного бюро визначено ч. 5 ст. 216 КПК України, відповідно до якої вони здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених рядом статей Кримінального кодексу України (далі –

КК України) (191, 206², 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366¹, 368, 368², 369, 369², 410), за умови, якщо злочин вчинено Президентом України, повноваження якого припинено, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим заступником та заступником, членом Центральної виборчої комісії, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, членом Ради Національного банку України, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України [91].

У разі встановлення підрозділом внутрішнього контролю Національного бюро злочинів, передбачених статтями 354, 364–370 КК України, які були вчинені службовою особою Національного бюро (крім Директора Національного антикорупційного бюро України, його першого заступника та заступника), такі злочини розслідуються детективами зазначеного підрозділу [91].

Національне бюро є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових, а його завданням є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці (частини 1, 2 ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України») [58].

Л. М. Лобойко зазначає, що детективам Національного бюро підслідні корупційні злочини, які можна виділити на такі види:

1) корупційні – статті 191, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 368, 410 КК України;

- статті 369, 369-2 КК України – за умов, визначених в п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України.

- статті 354, 364–370 КК України – досудове розслідування у яких здійснюють підрозділи внутрішнього контролю Національного бюро, якщо злочин вчинено службовою особою Національного бюро (крім Директора, його першого заступника і заступників) і якщо злочини виявили ці підрозділи;

2) квазі-корупційні – статті 210, 368-2 КК України;

- стаття 366 КК України досудове розслідування у яких здійснюють підрозділи внутрішнього контролю Національного бюро, якщо злочин вчинено службовою особою Національного бюро (крім Директора, його першого заступника і заступників) і якщо злочини виявили ці підрозділи;

3) інші корупційні – статті 206-2, 211 КК України;

4) пов'язані з корупцією – ст. 366-1 КК України;

- статті 366-1, 370 КК України – досудове розслідування у яких здійснюють підрозділи внутрішнього контролю Національного бюро, якщо злочин вчинено службовою особою Національного бюро (крім Директора, його першого заступника і заступників) і якщо злочини виявили ці підрозділи [115].

На нашу думку, підслідні Національному бюро корупційні злочини можна поділити на декілька великих груп: злочини економічної спрямованості (статті 191, 206-2, 209, 210, 211 КК України); злочини у сфері службової діяльності (статті 364, 366-1, 368-2 КК України); злочини за фактами одержання або надання неправомірної вигоди службовою особою (статті 368, 369, 369-2 КК України); інші злочини (ст. 410 КК України); злочини підслідні підрозділу внутрішнього контролю Національного бюро (статті 354, 364–370 КК України).

Як зазначає А. В. Форостяний, під час досудового розслідування вказаних злочинів детективи Національного бюро, детективи підрозділу внутрішнього контролю цього бюро зобов'язані, виконуючи вимоги п. 5 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», здійснювати інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню. Однак, він також вказує, що КПК України, яким повинні керуватися детективи Національного бюро під час проведення досудового розслідування, не містить положень про їх обов'язок встановлювати причини та умови, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності цього бюро. Законодавець не покладає цей обов'язок на слідчого та прокурора при розслідуванні інших кримінальних правопорушень, на що звертають увагу науковці [190, с. 193].

Законодавець не передбачив у КПК України зазначений обов'язок слідчого, на противагу в п. 5 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» це є обов'язком Національного бюро. У зв'язку з цим, на підставі викладеного пропонуємо доповнити новим пунктом ч. 2 ст. 40 КПК України такого змісту: *виявляти причини і умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, за результатами чого вносити подання, відповідним органам державної влади, місцевого самоврядування так і юридичним та фізичним особам, що є обов'язковим для виконання.*

Під час розслідування вказаних кримінальних проваджень детективами Національного бюро, незважаючи на відсутність такого обов'язку у КПК України, може здійснюватися інформаційно-аналітична робота з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро (п. 5 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»), а також у вигляді надсилання державним органам, органам місцевого самоврядування обов'язкові до розгляду пропозиції та рекомендації щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро, а також отримання від цих органів протягом

30 днів інформацію про розгляд таких пропозицій та рекомендацій (п. 11 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»), що на наш погляд також може здійснювати і профілактичний ефект. Проте вважаємо, що необхідним є внесення законодавчих змін з метою наділення детективів Національного бюро повноваженнями щодо внесення пропозицій з метою усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, які мають бути обов'язковими для виконання як органами державної влади, місцевого самоврядування так і юридичними та фізичними особами.

Відповідно до ч. 5 ст. 216 КПК України прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, які проводяться детективами Національного бюро, своєю постановою може віднести кримінальне провадження у злочинах, передбачених абзацом першим цієї частини, тобто злочинів, передбачених ст. 369, ч. 1 ст. 369-2 КК України, до підслідності детективів Національного бюро, якщо відповідним злочином було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам. Під тяжкими наслідками слід розуміти заподіяння шкоди життєво важливим інтересам суспільства та держави, зокрема державному суверенітету, територіальній цілісності України, реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків трьох і більше осіб [52, с. 163–164].

Також відповідно до абз. 3 п. 3 ч. 5 ст. 216 КПК України, детективи Національного бюро з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, які віднесені цією статтею до його підслідності, за рішенням Директора Національного бюро та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури можуть розслідувати злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів [91].

На практиці таке процесуальне рішення оформлюється постановою про витребування кримінального провадження. Однозначно, усі процесуальні рішення органів досудового розслідування, прокурора оформлюються

відповідно до вимог КПК як правовий акт, що містить відповіді на правові питання, які виникають у ході кримінального провадження.

Відповідно до п. 4 ч. 1 розділу XI Перехідних положень КПК України після введення в дію частини п'ятої ст. 216 цього Кодексу розпочаті слідчими органів прокуратури кримінальні провадження продовжують здійснюватися слідчими органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначеними цим Кодексом, до закінчення досудового розслідування, але не довше двох років.

Відповідно до ч. 7 розділу II Прикінцевих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» питання подальших досудових розслідувань, які були розпочаті до набрання чинності цим Законом, у кримінальних провадженнях, що відповідно до закону віднесені до підслідності Національного бюро, вирішуються прокурором. У даному випадку визначення підслідності у кримінальному провадженні, що перебуває у провадженні слідчих органів прокуратури України, за Національним бюро має вирішуватися постановою заступника Генерального прокурора України – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України.

Цілком виправданим, на нашу думку, є підхід Л. М. Лобойко, згідно з яким провадження досудового розслідування не тим органом, до підслідності якого належить корупційне кримінальне правопорушення, тягне за собою юридичну нікчемність результатів, отриманих під час процесуальних дій. Винятком є випадки, коли здійснення процесуальних дій відбувається за фактом вчинення кримінального правопорушення та відсутності даних про осіб, які його вчинили. Слідчий, встановивши, що розслідуване ним кримінальне правопорушення є корупційним, зобов'язаний повідомити прокурора з метою визначення останнім підслідності в порядку, передбаченому ч. 2 ст. 218 КПК України [115]. У таких випадках визначення підслідності та передача матеріалів кримінальних проваджень за підслідністю повинно відбуватись до повідомлення особи про підозру, або до здійснення фактичного затримання особи уповноваженою особою.

Відповідно до ч. 5 ст. 36 КПК України Генеральний прокурор України, керівник регіональної прокуратури, їх перші заступники та заступники своєю вмотивованою постановою має право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування. Разом з тим, забороняється доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, віднесеного до підслідності Національного бюро, іншому органу досудового розслідування [91].

Спір про підслідність у кримінальному провадженні, яке може належати до підслідності Національного бюро, вирішує Генеральний прокурор України або його заступник.

Таким чином слід відзначити, що з урахуванням специфіки злочинів підслідних Національному бюро законодавчо заборонено доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, віднесеного до підслідності Національного бюро, іншому органу досудового розслідування.

Розглянемо кримінально-процесуальні особливості, які закріплені у законодавстві та характерні лише детективам НАБУ.

На думку Г. І. Сисоєнко та А. В. Самодіна, специфіка повноважень підрозділів Національного бюро у сфері кримінальних процесуальних відносин визначається з врахуванням таких положень як:

- сфера повноважень, визначена на основі підслідності;
- виключність окремих повноважень, які обумовлені специфікою процесуальної діяльності;
- особливості реалізації прокурорського нагляду та судового контролю, а також взаємодії з окремими органами державної влади та правоохоронними органами;
- процесуальна форма притягнення до кримінальної відповідальності, а також гарантії процесуальної самостійності та незалежності слідчих при здійсненні повноважень [159, с. 122].

Слід зазначити, що законодавець вперше закріпив у п. 2 ч. 1 ст. 38, ст. 41 КПК України положення, у якому визначив, що детектив Національного бюро є слідчим підрозділу детективів та співробітником оперативного підрозділу.

Із усіх оперативних підрозділів правоохоронних органів, лише співробітники оперативних підрозділів Національного антикорупційного бюро України (підрозділу детективів та підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (ч. 4 ст. 41 КПК України). Національному бюро та його працівникам для виконання покладених на них обов'язків за рішенням Директора Національного бюро, погодженим з прокурором, надається право витребувати від інших правоохоронних органів оперативно-розшукові справи, що стосуються кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро, та інших кримінальних правопорушень, які не відносяться до його підслідності, але можуть бути використані з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності [58].

Чітко визначена ч. 5 ст. 36 КПК України заборона доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, віднесеного до підслідності Національного антикорупційного бюро України, іншому органу досудового розслідування, є особливо актуальною, з урахуванням розповсюдженої практики виявлення та розслідування деякими правоохоронними органами кримінальних правопорушень не своєї підслідності, у тому числі підслідних Національному бюро, що у подальшому може призвести до визнання зібраних за таких обставин доказів недопустимими [52, с. 164–165].

На наш погляд, враховуючи існуючу практику виявлення та розслідування кримінальних проваджень підслідних Національному бюро, іншими правоохоронними органами, що призводить до порушень правил

підслідності, і як наслідок до визнання доказів недопустимими, які отримані під час проведення процесуальних та слідчих (розшукових) дій. У таких випадках, з метою уникнення негативних наслідків органи прокуратури повинні дотримуватись повноважень визначених ч. 2 ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» щодо координації діяльності правоохоронних органів відповідного рівня у сфері протидії злочинності. У зв'язку з цим різні правоохоронні органи зобов'язані дотримуватись вимог ч. 5 ст. 216 КПК України, у тому числі під час виявлення та реєстрації корупційних правопорушень, Генеральною прокуратурою України може бути забезпечено здійснення координаційних повноважень шляхом проведення спільних нарад, узгоджених заходів, створення міжвідомчих робочих груп, здійснення аналітичної діяльності, а також розробки відповідного Порядку із вказаних питань.

Відповідно до положень п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК України недопустимими є докази, що були отримані після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених цим Кодексом [91]. У даному випадку законодавець посилається на положення визначені ст. 216 КПК України. Як ми знаємо, норми кримінального процесу носять імперативний характер, тому законодавець в ст. 36 КПК України чітко закріпив заборону доручати розслідування відповідних злочинів іншим органам досудового розслідування.

Як правило, виявлення злочинів підслідних Національному бюро здійснюється оперативними підрозділами НП, СБУ, підрозділами Національного бюро, які у своїй роботі не зв'язані правилами підслідності, оскільки не відносяться до органів досудового розслідування. Однак, за умови виявлення ними ознак кримінального правопорушення, зазначені органи в рамках діючого законодавства зобов'язані направляти матеріали до відповідних органів досудового розслідування із дотриманням правил предметної та територіальної підслідності.

Детективам Національного бюро надано можливість з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, які віднесені до їх підслідності, за рішенням Директора Національного бюро та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП) розслідувати злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів, що визначено абз. 3 ч. 5 ст. 216 КПК України. Таким чином, з урахуванням особливої специфіки розслідуваних детективами Національного бюро злочинів, а також пов'язаності корупційних правопорушень із іншими злочинами, що носить розповсюджений характер на практиці, детективам надано право розслідувати злочини не своєї підслідності. Крім того, визначене КПК України право, надає можливість детективам попереджати, виявляти, припиняти та розкривати злочини, які віднесені до їх підслідності [52, с. 165].

У невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора Національного бюро (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи застосовуються строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна (ч. 9 ст. 170 КПК України) [91].

З'ясовуючи, які заходи забезпечення кримінального провадження найчастіше застосовують у своїй діяльності під час досудового розслідування, детективи НАБУ вказали на застосування тимчасового доступу до речей і документів – 58 %; тимчасове вилучення майна і арешт майна – 31 %. Слідчі НП України до цих заходів забезпечення кримінального провадження додали різноманітні заходи забезпечення (73 % опитаних).

У 2015 році главу 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» було доповнено рядом норм, які надали можливість більш повно збирати докази співробітниками Національного бюро. Так, за наявності обґрунтованої підозри,

що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації, у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного бюро, прокурор може звернутися до слідчого судді в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 цього Кодексу, для винесення ухвали про моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹ КПК України). Зміни у КПК України щодо включення до нього нових статей 170, 269¹ КПК України є актуальними та обумовлені поширеним використанням під час вчинення корупційних правопорушень можливостей банківських установ. У зв'язку з цим визначено окремий порядок проведення заходу забезпечення кримінального провадження, передбаченого ч. 9 ст. 170 КПК України, та негласної слідчої (розшукової) дії, передбаченої ст. 269¹ КПК України, за для забезпечення виконання мети вказаних процесуальної та негласної слідчої (розшукової) дій [52, с. 165].

Дуже важливим виглядає внесення змін у п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України, яка передбачає, що підставою для затримання уповноваженою службовою особою, особи без ухвали слідчого судді, може бути, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного бюро [91].

Враховуючи, що на практиці, окрім злочинів за фактами прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, затримання уповноваженою службовою особою на підставі п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України відбувається вже після вчинення злочину та здобутої доказової бази за наслідками ряду проведених процесуальних і слідчих (розшукових) дій, у зв'язку з чим підстави визначені пунктами 1 та 2 ч. 1 ст. 208 КПК України у більшості випадках не підходять до злочинів підслідних Національному бюро, тому єдиною підставою для затримання особи детективами за цих обставин є саме п. 3 ч. 1 ст. 208 КПК України [52, с. 166].

Змінами у законодавстві передбачено, що у провадженні щодо особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності Національного бюро за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи у вчиненні злочину, віднесеного до підслідності Національного бюро, якщо інформація щодо вчинення такою особою злочину буде підтверджена доказами, між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена угода про визнання винуватості (ч. 4 ст. 469 КПК України) [91]. Таким чином, законодавцем визначено випадок співробітництва стороною обвинувачення з підозрюваним чи обвинуваченим з метою викриття та отримання інформації щодо іншої особи у вчиненні злочину, віднесеного до підслідності Національного бюро. Так, використовуючи вказану норму на практиці прокурорами САП ГП України у кримінальних провадженнях досудове розслідування у яких здійснювалось Національним бюро укладались такі угоди з підозрюваними, які були виконавцями злочинів у складі злочинної організації і якими надавались показання стосовно обставин вчинених злочинів та їх організаторів, що підтверджувались доказами, завдяки чому викривались саме організатори. Прикладом може бути «СПРАВА АМПУ» – це кримінальне провадження за фактами заволодіння у 2015–2016 роках коштами державного підприємства «Адміністрація морських портів України» у результаті закупівель за завищеними цінами послуг із днопоглиблення підхідних каналів і акваторій Бердянського та Маріупольського морських портів. У даному провадженні одна особа прийняла пропозицію щодо угоди визнання винуватості, чим прискорила встановлення інших фігурантів [168].

Крім того, розуміючи складність у розслідуванні кримінальних проваджень підслідних Національному бюро, у тому числі пов'язану з необхідністю виконання процесуальних дій у рамках міжнародного співробітництва, законодавчо визначено, що Національне антикорупційне бюро України, звертається із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності та розглядає відповідні запити

іноземних компетентних органів, здійснюючи у таких випадках функції Центрального органу України (ст. 545 КПК України). Завдяки таким змінам на практиці детективам Національного бюро вдається забезпечити оперативне спрямування запитів про міжнародну правову допомогу у кримінальних провадженнях до компетентних органів іноземних держав, а також мінімізується виток інформації про досудове розслідування. Так, у рамках такого міжнародного співробітництва детективами отримано міжнародно-правову допомогу від компетентних органів іноземних країн, у тому числі, Королівства Іспанія, Королівства Нідерландів, країн Прибалтики, Центральної Азії, Республіки Хорватія, Республіки Австрія, Швейцарської Конфедерації [52, с. 166].

Майже півтисячі запитів про міжнародну правову допомогу надіслало Національне бюро до компетентних органів інших держав. Із них лише у II півріччі 2018-го – 118, із яких на 52 надана відповідь. Мета запитів полягає у можливості з'ясувати обставини вчинення корупційних злочинів, в результаті яких завдано шкоди інтересам України. Потреба у міжнародній комунікації викликана тим, що більшість корупційних схем, насамперед пов'язаних із діяльністю державних підприємств та реалізацією національних проектів, передбачає участь компаній, що зареєстровані за кордоном. Зазвичай ці компанії виконують роль посередників, які залишають у себе левову частку доходів державних компаній. У подальшому організатори схем легалізують ці кошти та витрачають їх на власні потреби, у тому числі для фінансування політичних проектів. Ці деталі детективи НАБУ з'ясовують під час досудових розслідувань [113].

Згадані вище зміни до КПК України є актуальними, оскільки враховують особливість кримінальних правопорушень, що підслідні детективам Національного бюро, однак законодавець не врахував наступні положення.

Національне антикорупційне бюро України також є оперативним підрозділом, до повноважень якого відноситься проведення негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого (ч. 6 ст. 246 КПК України). Разом з

тим, проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж покладається на уповноважені підрозділи органів Національної поліції та органів безпеки (ч. 4 ст. 263 КПК України).

У зв'язку із цим, детективи Національного бюро здійснюючи розслідування корупційних злочинів, вчинених високопосадовими особами держави, у тому числі, вищого складу НП, військовослужбовцями вищого офіцерського складу СБ України (абз. 7 та 8 п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України), на практиці до виконання такої дії залучають відповідний підрозділ СБ України, що призводить до втрачання часу та створює загрозу витоку інформації. Тобто, оперативні підрозділи НАБУ законодавчо не відносять до уповноважених підрозділів, що можуть здійснювати негласну слідчу (розшукову) дію передбачену ст. 263 КПК України.

Вказаний недолік у законодавстві є предметом розгляду Верховної Ради України, оскільки зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо діяльності Національного антикорупційного бюро України)» № 4812 від 14 червня 2016 р. (далі-Проект Закону № 4812), яким пропонується частину четверту ст. 263 КПК України після слів «Національної поліції,» доповнити словами «Національного антикорупційного бюро України» [134].

1.2 Реалізація повноважень детектива Національного антикорупційного бюро України як сторони обвинувачення у кримінальному провадженні

Важливою складовою у здійсненні кримінально процесуальної діяльності детективами Національного бюро є засоби реалізації ними своїх повноважень під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях.

Однією з особливостей роботи слідчого є те, що вона, на відміну від інших видів діяльності, детально, як стверджується, дуже жорстко,

урегульована нормами кримінального процесуального законодавства, міжвідомчими та відомчими нормативно-правовими актами [11, с. 155].

Вивчення практики кримінального провадження, яке, як відомо, переважно здійснює слідчий, переконливо свідчить не тільки про складність і своєрідність такої діяльності, але й про те, що її правове забезпечення потребує постійного вивчення та оновлення відповідно до реалій сьогодення. Від того, як урегульована правом ця діяльність, залежить успіх у протидії злочинності. Тому правова основа слідчої діяльності потребує серйозного постійного аналізу й удосконалення з метою підвищення ефективності боротьби зі злочинністю [11, с. 155].

З урахуванням запровадження КПК України у редакції 2012 року та подальшим створенням нового інституту детектива Національного бюро, а також із подальшим внесенням змін до кримінального процесуального законодавства України, необхідним є дослідження окремих аспектів здійснення детективом своїх повноважень під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях.

У широкому розумінні засобами кримінального процесу, як визначає М. А. Погорецький, є все те, за допомогою чого забезпечується отримання його результату, а саме: принципи (засади), процесуальна форма, процесуальні гарантії, процесуальні дії тощо, а у вузькому розумінні засобами кримінального процесу є процесуальні, у тому числі й слідчі (розшукові) дії [123, с. 187].

Повноваження – це сукупність прав і обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, що закріплені за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [208, с. 590].

В юридичній літературі зазначається, що повноваження слідчого можна поділити на декілька груп:

- повноваження, пов'язані із початком досудового розслідування;
- пов'язані із рухом кримінального провадження, зокрема, проведенням слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій;

- пов'язані із забезпеченням прав і законних інтересів учасників кримінального провадження;
- повноваження по формуванню обвинувачення [93, с. 126–127].

На додаток до раніше розроблених в юридичній літературі класифікацій відповідно до чинного КПК України повноважень слідчого П. В. Берназ розподіляє їх за такими підставами:

за рівнем правового забезпечення (повноваження, передбачені Конституцією України, міжнародними договорами, законами України; Указами президента України, Постановами Кабінету міністрів України, міжвідомчими та відомчими правовими актами);

за формою проведення досудового розслідування (повноваження, які має слідчий при проведенні досудового слідства та дізнання);

за видами процесуальних дій (повноваження щодо проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, передбачених КПК України);

за рівнем самостійності прийняття рішення про проведення слідчих (розшукових) дій (на дії, для проведення яких слідчий приймає рішення самостійно; на дії, які слідчий проводить після узгодження з прокурором; на слідчі (розшукові) дії, які проводить за ухвалою слідчого судді);

за географією використання (повноваження, які використовуються в межах території України, і повноваження, які можливо використати під час міжнародного співробітництва) [11, с. 155–156].

Наведена класифікація повноважень запропонованих П. В. Берназом, на наш погляд, доповнює раніше розроблену науковцями та практиками систему розподілу повноважень слідчого за чинним КПК України.

У зв'язку з актуальністю цього питання, необхідним є дослідження проблемних аспектів практичного застосування детективами Національного бюро, як стороною обвинувачення у кримінальному процесі, окремих важливих засобів реалізації повноважень, що стосується проведення певних

процесуальних та слідчих (розшукових дій) та які мають велике значення для виконання завдань кримінального провадження.

Частиною 2 ст. 40 КПК України визначено наступні саме процесуальні повноваження слідчого: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом; проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених цим Кодексом; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру; за результатами розслідування складати обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав, передбачених ст. 284 КПК України; здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом [91].

Слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється, а органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого [92, с. 121].

У науковій літературі постійно точаться дискусії щодо процесуальної самостійності слідчого. Деякі науковці вважають, що процесуальна самостійність це прийняття рішень слідчим по кримінальній справі згідно з законом та у відповідності до його внутрішнього переконання, засноване на всебічному, повному та об'єктивному дослідженні обставин справи [18, с. 167].

Інші вбачають, що процесуальна самостійність слідчого, крім питань оцінки доказів, знаходить своє відображення в ініціативі слідчого:

- здійснювати вибір місця, часу, способу збирання, одержання доказів;
- визначати порядок та послідовність проведення слідчих (розшукових) дій;
- застосовувати відповідні заходи процесуального примусу;
- відстоювати свою процесуальну самостійність тощо [25, с. 18].

Ми підтримуємо О. В. Бауліна, який розглядає процесуальну самостійність слідчого з одного боку, як положення досудового слідства, що дозволяють слідчому самостійно приймати рішення і проводити слідчі дії у розслідуваних ним кримінальних справах, а з іншого – як процесуальний інститут, спрямований на врегулювання відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією слідчим своїх процесуальних повноважень [1, с. 26].

Ми підтримуємо О. В. Бауліна, який розглядає процесуальну самостійність слідчого з одного боку, як положення досудового слідства, що дозволяють слідчому самостійно приймати рішення і проводити слідчі дії у розслідуваних ним кримінальних справах, а з іншого – як процесуальний інститут, спрямований на врегулювання відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією слідчим своїх процесуальних повноважень [1, с. 26].

Аналізуючи чинне кримінальне процесуальне законодавство, вбачаємо, що поняття процесуальної самостійності слідчого збереглося в обмеженому вигляді, оскільки згадується у ст. 40 КПК України. Аналізуючи дану норму, ми підтримуємо позицію, що слідчий є процесуально самостійною фігурою, наділеною певними повноваженнями для прийняття процесуальних рішень в кримінальному провадженні, визначення напрямку слідства, обрання процесуальних засобів для забезпечення повноти розслідування [92, с. 122]. У всіх випадках, слідчий є самостійним у своїй діяльності, втручання під час провадження досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність за ст. 343 КК України. Лише керівнику органу досудового

розслідування, прокурору, слідчому судді та суду дозволяється вносити свої корективи з метою дотримання законності, тощо. Необхідно підкреслити, що дане положення поширюється і на детектива Національного бюро.

З урахуванням досліджених наукових точок зору щодо процесуальної самостійності слідчого, а також сформованого власного бачення слід зазначити, що процесуальна самостійність детектива – це можливість здійснення за допомогою необхідного процесуального інструментарію, а також у взаємодії з іншими учасниками кримінального провадження, під процесуальним керівництвом прокурора та судовим контролем слідчого судді, дослідження фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, у достатніх для провадження межах.

Ю. М. Грошевой, А. Я. Дубинський та інші вважають, що слідчий має повноваження щодо проведення досудового розслідування, проведення процесуальних, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, які передбачені чинним кримінальним процесуальним законодавством. Процесуальна самостійність слідчого передбачає однаковий правовий статус у всіх слідчих, рівно як їх повноваження, незалежно від відомчої приналежності [37, с. 17; 46, с. 33]. Проте, як було відзначено вище детективи Національного бюро наділені дещо більшими повноваженнями, з урахуванням можливостей виконання ними функцій оперативного співробітника та слідчого, а також особливостей підслідних їм кримінальних правопорушень.

У кримінальному процесуальному законі приділяється істотна увага слідчим (розшуковим) діям, особливо порядку їх проведення й оформлення. Їх провадження пов'язано з певним примусом, оскільки процесуальне рішення слідчого ґрунтується на законі та має обов'язкову юридичну силу. Слідчими (розшуковими) діями є дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 КПК України), а підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети (ч. 2 ст. 223 КПК України) [91].

Враховуючи частково розкритті у першому підрозділі роботи засоби реалізації повноважень, якими наділені лише детективи Національного бюро, у вказаному підрозділі зупинимось на інших засобах, які часто застосовуються у практичній діяльності, проте, як встановлено під час дослідження, в ході реалізації яких існують суттєві проблемні питання.

Насамперед це стосується дослідження питання призначення детективами Національного антикорупційного бюро України ревізій та перевірок під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях про корупційні злочини (економічні та службові злочини), що пояснюється недостатньою урегульованістю кримінального процесуального законодавства в частині їх призначення та неоднаковим тлумаченням слідчими суддями законодавчих актів, що дозволяють їх призначати, у зв'язку з чим це створює перешкоди у досягненні завдань кримінального провадження.

Окремі проблемні питання призначення і проведення ревізій та перевірок досліджували О. П. Гришина, Ю. М. Грошевий, М. І. Камлик, Б. В. Романюк, Л. А. Сергєєв, О. Ю. Хахуцяк та інші. Проте, незважаючи на значний внесок вчених залишаються невирішеними питання, що виникають у практичній діяльності.

Ревізія (інспектування) полягає у документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності підконтрольної установи, яка повинна забезпечувати виявлення наявних фактів порушення законодавства, встановлення винних у їх допущенні посадових і матеріально відповідальних осіб, результати якої викладаються в акті (ст. 4 Закону України) [136].

Фінансовий контроль з боку держави забезпечується центральним органом виконавчої влади, що уповноважений Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 868 утворено Державну аудиторську службу України (далі – Держаудитслужба) як центральний орган виконавчої влади, реорганізувавши Державну фінансову

інспекцію (далі – ДФІ). Іншим розпорядженням Кабінет Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 519-р «Питання Державної аудиторської служби» поклав на Держаудитслужбу функції ДФІ, органу який припиняє свою діяльність.

Податковий кодекс України (далі – ПК України) визначає види перевірок, що мають право проводити контролюючі органи (ст. 75.1 ПКУ), якими є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову та митну політику та його територіальні органи (ст. 41.1 ПКУ) [124].

До того ж, існують інші нормативно-правові акти, що надають право відповідним контролюючим органам можливість здійснювати перевірку.

Процесуальний порядок отримання актів ревізій чи перевірок у КПК України не визначений (або це захід забезпечення кримінального провадження або слідча (розшукова) дія), однак у юридичній літературі точаться різні погляди на процесуальний статус ревізій та перевірок, які проводяться під час досудового розслідування, серед яких можна виділити наступні. Деякі науковці вважають, що проведення ревізії – це непроцесуальна дія, оскільки ревізор, виконуючи службове доручення, підпорядковується не слідчому, а керівнику організації, який призначає ревізію і керує діями ревізора [1, с. 98; 68, с. 223].

Інші відносять ревізію до процесуальних дій, у тому числі Л. Г. Шапино відмічали, що проведення ревізії у кримінальному провадженні є самостійною формою використання спеціальних знань, що у випадку призначення слідчим або прокурором втрачає адміністративний характер і перевтілюється із засобів господарського контролю в кримінально-процесуальну дію [199, с. 137–138]. Даної думки підтримується Б. В. Романюк, відносячи ревізію до слідчої (розшукової) дії, оскільки вона проводиться за рішенням слідчого, а ревізор відноситься до спеціалістів, які не є самостійними у своїх діях, а підпорядковуються суб'єкту розслідування і діють у межах його повноважень [152, с. 11–12].

У своєму дослідженні О. О. Бондаренко вказує, що проведення ревізії – це змішана процесуальна та адміністративна дія. Так, ревізія є дією

адміністративно-правового характеру, а у сфері кримінального судочинства, є способом збирання доказів, та полягає в перевірці слідчим або прокурором за допомогою ревізора фінансово-господарської діяльності підприємства, установи або організації, що відбувається в кримінально-процесуальній формі [15, с. 152].

В процесі дослідження, проведеного Р. В. Войтюком, встановлено, що позапланову ревізію слід віднести до заходів забезпечення кримінального провадження (33,33 %). 27,45 % опитаних детективів підтримали позицію про те, що ревізію слід віднести до слідчої (розшукової) дії. Разом з тим, 39,22 % виразили іншу позицію, яка полягає в тому, що: ревізія не має відношення до КПК України; є окремим видом перевірки фінансово-господарської діяльності; не є процесуальною дією; питання недостатньо врегульовано законом; є окремою процесуальною дією, яка повинна призначатись постановою детектива; це діяльність контрольних органів; результат ревізії використовуватиметься як документ; є процесуальною дією; інше [23, с. 146].

На нашу думку, ревізія – це процесуальна дія, яка призначається та проводиться уповноваженими на здійснення ревізії чи перевірки особами за ініціативи слідчого (детектива) або прокурора, із обов'язковим отриманням рішення слідчого судді, з метою дослідження певних питань, що цікавлять органів досудового розслідування.

З цієї причини, існують передумови на необхідності віднесення ревізій та перевірок: чи до заходів забезпечення кримінального провадження, чи до слідчих (розшукових) дій, у зв'язку з чим це питання підлягає нормативному врегулюванню. Проте, на нашу думку, ревізія – це процесуальна дія, яку з урахуванням означених нюансів ініціювання та проведення, слід віднести до заходів забезпечення кримінального провадження.

Дане питання залишається невирішеним, оскільки у КПК України відсутні норми, що визначають повноваження органів досудового розслідування, прокуратури, суду на призначення ревізій і перевірок під час

кримінального провадження, на що вказало 87 % детективи НАБУ та 96 % слідчих НП України.

У КПК України 1961 року передбачалось, що слідчий та прокурор уповноважені призначати ревізії та перевірки в порядку, визначеному законом, проте, після виключення п. 4 ч. 2 ст. 40, та п. 6 ч. 2 ст. 36 КПК України, на підставі Закону України «Про прокуратуру» [139], вказані зміни призвели до ускладнення виконання стороною обвинувачення вимог ст. 2 чинного КПК України щодо забезпечення повного та неупередженого розслідування.

Проте, у подальшому, з метою виконання завдань кримінального провадження, а також виходячи із аналізу норм кримінального процесуального законодавства України, слідчими та прокурорами здійснювався вихід із вказаної ситуації, виходячи із наступного. Згідно з ч. 1 ст. 1 КПК України порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України, яке відповідно до ч. 2 ст. 1 КПК України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК та інших законів України [91].

Водночас, ч. 2 ст. 93 КПК України передбачено, що сторона обвинувачення здійснює збирання доказів, у тому числі шляхом отримання від органів державної влади... висновків, ревізій та актів перевірок [91].

Схоже положення міститься у п. 2 ч. 2 ст. 19² Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» відповідно до якого орган державного фінансового контролю в Україні, а також інші державні органи, що здійснюють державний контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами законодавства України, з метою запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, віднесеним до підслідності Національного бюро, зобов'язані: за зверненням Національного бюро проводити у межах своєї компетенції ревізії, перевірки та інші дії щодо контролю за дотриманням законодавства України фізичними та юридичними особами [58].

Вважаємо, що згідно ч. 2 ст. 93 КПК України та п. 2 ч. 2 ст. 19² Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» детективи Національного бюро мають право ініціювати призначення ревізій та перевірок.

Крім того, позаплановою виїзною ревізією вважається ревізія, яка не передбачена в планах роботи органу державного фінансового контролю і проводиться у разі надходження доручення щодо проведення ревізій, у тому числі, від Національного антикорупційного бюро України, в якому містяться факти, що свідчать про порушення підконтрольними установами законів України, перевірку додержання яких віднесено до компетенції органів державного фінансового контролю, та вона проводиться органами державного фінансового контролю за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні (п. 5 ч. 5 ст. 11, частини 6–8 ст. 11 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [54, с. 116–117].

Порядком взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби, органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України, затвердженого спільним наказом від 19 жовтня 2006 р. № 346/1025/685/53 та зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 25 жовтня 2006 р. за № 1166/13040 (далі – Порядок) визначено, що позапланова виїзна ревізія на об'єкті контролю за зверненням правоохоронного органу проводиться, у разі надання ним постанови про призначення ревізії, а якщо справу порушено за фактом, що стосується діяльності підконтрольної установи, до постанови додається дозвіл суду на проведення ревізії (п. 2.4 Порядку).

Водночас документальна позапланова перевірка здійснюється якщо отримано судове рішення суду (слідчого судді) про призначення перевірки (пп. 78.1.11 п. 78.1 ст. 78 ПК України) [124].

Отже, вищенаведені нормативні акти надавали правові підстави слідчим та прокурорам ініціювати питання про призначення ревізій та перевірок в рамках кримінальних проваджень. З урахуванням вищевказаного та встановлених під час досудового розслідування обставин ними

обґрунтовувались відповідні клопотання до слідчих суддів про надання дозволу на призначення/проведення позапланових ревізій чи перевірок. При цьому забезпечувався належний судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, оскільки такі клопотання слідчих та детективів погоджувались з прокурором у кримінальному провадженні – процесуальним керівником та у подальшому розглядались слідчим суддею, саме яким приймалось остаточне рішення про це [54, с. 117].

Враховуючи, що відповідно до ч. 6 ст. 9 КПК України, у випадках, коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК України [91]. На наш погляд, вищезначений порядок отримання дозволу від слідчого судді на проведення ревізій та перевірок за змістом та формою в цілому відповідав загальним засадам кримінального провадження.

Без сумніву, на підставі аналізу вище наведених норм та слідчої й опублікованої судової практики, можемо вказати на наявність у законодавчих актах підстав для звернення слідчими (детективами) та прокурорами до слідчих суддів з відповідними клопотаннями.

У даному випадку, окремим недоліком, було відсутність у КПК України, порядку забезпечення права на оскарження процесуальних рішень щодо призначення ревізій, перевірок зацікавленими особами. Проте, у зв'язку з відсутністю у КПК України прямої норми, якою передбачено порядок призначення і проведення ревізій та перевірок в рамках кримінального провадження, деякі слідчі судді з вказаних підстав відмовляли у задоволенні таких клопотань, що свідчить про неоднакове тлумачення та застосування ними вищевказаних законодавчих актів [54, с. 117].

Так, до слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва надійшло клопотання детектива Національного бюро Четвертого відділу детективів Третього підрозділу детективів Головного підрозділу детективів Національного антикорупційного бюро України про надання дозволу на проведення у

кримінальному провадженні позапланової виїзної ревізії окремих питань фінансово-господарської діяльності суб'єкту господарювання державного сектору економіки – Публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» (МФО 300465, код ЄДРПОУ 00032129), юридична адреса: м. Київ, вул. Госпітальна, 12-г, за період з 01 січня 2009 р. по 31 грудня 2015 р., проведення якої доручити Державній аудиторській службі України у строк з 13 лютого 2017 р. по 03 березня 2017 р. (тобто 15 робочих днів).

В судовому засіданні детектив клопотання підтримав та просив його задовольнити з підстав, викладених в клопотанні. Заслухавши детектива, дослідивши надані матеріали клопотання, слідчий суддя прийшов до висновку, що клопотання задоволенню не підлягає [186].

Однак, подальші судові рішення Верховного суду з цього питання, зокрема ухвала колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 6 березня 2018 року (справа № 243/6674/17-к, провадження № 51-499км17) [185], за результатами розгляду касаційної скарги на ухвалу Апеляційного суду, якою відмовлено у відкритті апеляційного провадження на ухвалу слідчого судді, якою надано дозвіл на проведення комплексної позапланової перевірки щодо законності та цільового використання земельної ділянки з боку посадових осіб ТОВ «Синтоп», фактично вказує на відсутність повноважень у прокурора і слідчого призначати ревізії і перевірки, а слідчі судді вирішують лише ті питання, що віднесені до їх повноважень КПК України (ч. 3 ст. 26 КПК), до яких не відносяться питання призначення ревізій та перевірок.

Аналізуючи норми КПК України колегія суддів Верховного суду зазначила, що: «Закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати цьому Кодексу. При здійсненні кримінального провадження не може застосовуватися закон, який суперечить КПК України» [185].

Отже, система норм КПК України закріплює повноваження кожного учасника кримінального провадження лише у цьому Кодексі й виключає використання повноважень із положень інших законів.

Крім того, Верховний суд відзначив, що ч. 2 ст. 93 КПК України передбачає, серед іншого, на можливість збирання доказів за допомогою витребування та отримання висновків ревізій та актів перевірок, а ч. 2 ст. 89 визначає як джерело доказів, серед іншого, акти перевірок [185]. Ці положення процесуального закону також не дають повноважень слідчому судді надавати дозвіл на призначення перевірки. Використання виразу «витребування та отримання» передбачає повноваження використовувати у якості доказів висновки ревізій і актів перевірок (як і будь-які інші документи), що існують незалежно від кримінального розслідування. Процесуальний закон чітко відрізняє документи, створені в межах кримінального провадження, від документів, походження яких не залежить від кримінального провадження, і підпорядковує ці два типи документів різному правовому режиму. Тому помилково виводити з повноваження «витребувати» повноваження «призначити» перевірку.

У подальшому, постановою Великої Палати Верховного Суду від 23 травня 2018 р в цій же справі № 243/6674/17-к (провадження № 13-16сво18) визначено, що зважаючи на важливість для суб'єктів щодо діяльності яких слідчі судді надають дозволи на проведення позапланових перевірок, прав, встановлених ст. 8 Конвенції та ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, та враховуючи відсутність надійних процесуальних механізмів захисту прав під час підготовчого провадження, Велика Палата вважає практичним та ефективним право на апеляційний перегляд таких ухвал у стадії досудового розслідування [145].

Розглянувши рішення Верховного суду, у якому закладена позиція щодо відсутності повноважень на призначення ревізій та перевірок слідчим (детективом), прокурором, слідчим суддею, необхідно звернути увагу на невирішеність питання у кримінальному процесуальному законодавстві, тим

самим, ускладнюються виконання слідчими (детективами), прокурорами обов'язку забезпечення швидкого, повного і неупередженого розслідування та судового розгляду, й прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень у кримінальних провадженнях щодо злочинів у сфері економіки, що звичайно суперечить вимогам ч. 2 ст. 9 КПК України.

У своєму дослідженні О. Ю. Хахуцяк пропонує акт ревізії додати до видів заходів забезпечення кримінального провадження – призначення ревізії [191]. Дане доповнення можемо обґрунтувати вищевикладеними недоліками у діяльності слідчих суддів, які в своїх рішеннях припускають помилки і відмовляють в задоволенні клопотань слідчих, мотивуючи, що такого виду заходу забезпечення немає. Також тим, що за статистичними даними Держфінінспекції [119] правопорушення в сфері економіки має тенденцію до зростання, у зв'язку із цим, означена проблема потребує подальшого вдосконалення у практичній діяльності, так як перед правоохоронними органами на визначених пріоритетних напрямках роботи, вживається комплекс організаційних і практичних заходів з посилення протидії злочинності в сфері економічної діяльності [191, с. 160].

Цілком слушно відмічається, що наразі неврегульованість кримінального процесуального законодавства у частині призначення ревізій та перевірок становить перешкоди у досягненні завдань кримінального провадження під час досудового розслідування економічних, службових злочинів [142]. У зв'язку з чим, вказаний недолік у законодавстві є предметом розгляду Верховною Радою України, оскільки зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України (щодо призначення позапланових ревізій, перевірок)» № 6482 від 22 травня 2017 р., яким пропонується:

1) частину 2 ст. 131 КПК України доповнити наступним пунктом:
«10) призначення позапланової виїзної ревізії, позапланової перевірки»;

2) додати нову главу 18¹ КПК України та викласти її наступним змістом:
«Глава 18¹. Призначення позапланової виїзної ревізії, позапланової

перевірки» [141], що з урахуванням важливості цих висновків виглядає дуже доречним.

Здійснений аналіз, дає змогу дійти висновку, що результати ревізій та перевірок в розумінні ст. 99 КПК України мають доказове значення і відносяться до такого джерела доказів, як документи. У зв'язку із цим, необхідно призначення та проведення ревізій й перевірок передбачити як захід забезпечення кримінального провадження, надавши право слідчим (детективам), прокурорам звертатись із клопотанням про їх призначення, а слідчим суддям призначати ревізії та перевірки, шляхом внесення відповідних змін до КПК України. Даної позиції підтримало 83 % опитаних детективів НАБУ та 86 % слідчих НП України.

Переходячи до наступної проблеми, яка потребує уваги, можемо віднести проведення такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів, що активно використовується у практичній діяльності детективами Національного бюро під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях. На перший погляд, вказаний захід забезпечення кримінального провадження використовується детективами так само, як і слідчими інших слідчих підрозділів чи прокурорами, проте, як встановлено дослідженням, під час його ініціювання та застосування існують невирішені проблемні питання.

Так, тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку), а тимчасовий доступ до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку здійснюється шляхом зняття копії інформації, що міститься в таких електронних інформаційних системах або їх частинах, мобільних терміналах систем зв'язку, без їх вилучення (частини 1, 2 ст. 159 КПК) [91].

Можна виділити наступні види тимчасового доступу до речей і документів, що найчастіше проводяться детективами Національного бюро під час здійснення досудового розслідування, а саме:

- до речей і документів, що знаходяться у підприємствах, установах, організаціях та фізичних осіб (для отримання документів, що є комерційною таємницею про фінансово-господарські взаємовідносини, реєстраційних, статутних документів, наказів про призначення службових осіб, актів перевірок контролюючих органів, бухгалтерських документів, судових справ тощо);

- до документів, які містять охоронювану законом таємницю, що знаходяться у банківських установах (для отримання документів, що становлять банківську таємницю про відкриття рахунків підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами, руху грошових коштів по рахункам);

- до документів, які містять охоронювану законом таємницю, що знаходяться у операторів та провайдерів телекомунікацій (для отримання інформації про зв'язок абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо) [53, с. 226].

Як ми вже зазначали раніше, сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України [91]. Крім того, п. 18 листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05 квітня 2013 р. № 223-559/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» визначено, що при розгляді клопотань про тимчасовий доступ до

речей і документів слід враховувати, що застосування стороною кримінального провадження такого способу збирання доказів, як вилучення речей чи документів (ч. 7 ст. 163 КПК України) під час отримання доступу до речей і документів може здійснюватися у випадках, якщо:

1) особа, у володінні якої знаходяться речі або документи, не бажає добровільно передати їх стороні кримінального провадження або є підстави вважати, що вона не здійснить таку передачу добровільно після отримання відповідного запиту чи намагатиметься змінити або знищити відповідні речі або документи;

2) речі та документи, згідно зі ст. 162 КПК України, містять охоронювану законом таємницю, і таке вилучення необхідне для досягнення мети застосування цього заходу забезпечення.

В інших випадках сторона кримінального провадження може витребувати та отримати речі або документи за умови їх добровільного надання володільцем без застосування процедури, передбаченої главою 15 КПК України [132].

З урахуванням опублікованої слідчої практики та умов, що зазначені в Листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ детектив Національного бюро має право ініціювати проведення тимчасового доступу до речей і документів. Дане положення підтверджується шляхом направлення відповідних запитів, або під час проведення процесуальних та слідчих (розшукових) дій, без безпосереднього застосування тимчасового доступу до речей і документів.

У зв'язку з цим, та з урахуванням слідчої практики, ініціювання детективом питання про проведення тимчасового доступу до речей і документів можливе у випадку будь-якої умови визначеної Листом ВСУЦКС, а також в порядку ст. 93 КПК України шляхом направлення відповідних запитів, або безпосередньо під час проведення процесуальних та слідчих (розшукових) дій, без застосування тимчасового доступу до речей і документів.

Погоджуємось із думкою І. В. Гловюк, С. В. Андрусенко, які вважають, що для звернення із клопотанням до слідчого судді про тимчасовий доступ до

речей і документів достатньо розумної підозри про можливість зміни або знищення речей чи документів особою, у володінні якої вони знаходяться [27, с. 294], оскільки наведене свідчить, що добровільне надання необхідних речей і документів особою, у володінні якої вони перебувають, у даному випадку, є неможливим.

Слушно відмічає О. Ю. Татаров, щодо можливості доведення наявності загрози зміни або знищення речей чи документів є не завжди. Зокрема, це стосується проваджень, які щойно розпочаті та ще не проведено достатніх слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, результати яких могли б довести слідчому судді, що особа, яка не є підозрюваною та у володінні якої перебувають документи, важливі для розслідування, може свідомо їх замінити чи знищити з метою уникнення відповідальності (або сприяння у цьому іншим особам) [174, с. 184].

Не викликає сумніву, що у тільки розпочатих провадженнях дійсно важко доводити наявність загрози зміни або знищення речей чи документів, тим більше надавати до клопотання відповідні підтверджуючі документи. Проте, за наявності встановлених відомостей про те, що зацікавлені особи: мають доступ до всіх приміщень, речей і документів; можуть здійснювати вплив на осіб у володінні яких вони перебувають; передають оригінали документів нібито для використання під час проведення різних експертиз (досліджень), що призначаються поза кримінального провадження, а також іншим особам; відслідковують хід та результати досудового розслідування; можуть вчиняти інші дії, що свідчать про таку загрозу, відзначається на доцільності ініціювання розгляду таких клопотань без виклику осіб у володінні яких знаходяться речі та документи. У зв'язку із цим, у разі встановлення таких обставин, доцільно відразу звертатися до слідчого судді із клопотанням, не здійснюючі запит для отримання необхідних речей і документів в порядку ст. 93 КПК України [53, с. 227].

Одночасно ч. 4 ст. 163 КПК України передбачено, що неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, без

поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання [91].

Детективами Національного бюро, як і слідчими інших органів досудового розслідування, до слідчого судді направляється більшість клопотань щодо отримання дозволу на тимчасовий доступ до документів, що містять банківську таємницю, а також документів операторів, провайдерів різних телекомунікацій, співробітники яких не мають можливості прибути до суду та не заперечують про розгляд клопотань за їх відсутності. На наше переконання, неприбуття зазначених осіб у судові засідання не перешкоджає розгляду клопотань, за умови їх належного повідомлення згідно з статей 135, 136 КПК України.

Питання неможливості виконати слідчим суддею вимоги ст. 163 КПК України щодо судового виклику за повісткою особи, у володінні якої перебувають речі та документи, зокрема представника оператора мобільного зв'язку, ставали предметом розгляду С. С. Чернявського та В. О. Фінагєєва, які запропонували вирішити цю проблематику шляхом виключення з ч. 4 ст. 163 КПК України вказівки щодо неприбуття без поважних причин, однак з уточненням про неприбуття належним чином повідомленої особи, підтвердження чого має бути в матеріалах із розгляду клопотання [196, с. 182]. З урахуванням вищезначених практичних питань слід погодитися із запропонованими змінами.

На думку М. С. Руденко у ситуації, коли слідчий повинен погодити своє клопотання про тимчасовий доступ до речей та документів з прокурором і звернутися з ним до слідчого судді, який розглядає клопотання у присутності особи-володільця предметів чи документів і сторони, яка це клопотання порушує, і тільки після винесення слідчим суддею ухвали про тимчасовий доступ до речей та документів слідчий може вилучити документи, що його цікавлять, говорити про дебіюрократизацію вітчизняного кримінального судочинства передчасно [155, с. 146–147]. Однак, науковець не розглядає проблеми, що пов'язані, як із строками розгляду слідчим суддею даного

клопотання, так і подальшим виконанням його ухвали, що призводить до ще більших витрат процесуальних строків.

Проте науковцем, нажаль, не враховано проблемні аспекти строків розгляду слідчим суддею даного клопотання та подальшого виконання ухвали слідчого судді, що призводить до ще більшої витрати процесуального часу.

З урахуванням опитування детективи НАБУ та слідчі НП України запропонували розширити їх повноваження щодо отримання певних документів та інформації, що зменшить кількість клопотань до слідчого судді (43 % та 56 %); наділити процесуальною самостійністю в частині тимчасового доступу до речей і документів та вилучення копії без звернення до слідчого судді (35 % та 41 %); налагодити взаємодію між органом досудового розслідування, прокурором та слідчим суддею шляхом скорочення процедури подачі та розгляду зазначених клопотань (22 % та 3 %).

КПК України не містить строків розгляду таких клопотань про забезпечення заходів кримінального провадження, а відповідно до листа ВССЦКС слідчий суддя має розглянути клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, враховуючи зміст положень ч. 6 ст. 9 КПК України, не пізніше трьох днів із дня надходження клопотання до суду. У разі якщо особа, яка подала клопотання, обґрунтує у ньому наявність реальної загрози зміни або знищення речей і документів, слідчий суддя має невідкладно розглянути зазначене клопотання [132]. Нажаль, як свідчить практика, слідчі судді ігнорують зазначені вимоги Вищого спеціалізованого суду України й затягують розгляд зазначених клопотань, на дану проблему вказали 78 % опитаних детективів НАБУ та 82 % слідчих НП України.

О. Подковський досліджуючи проблему строків розгляду клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів за участі особи, у володінні якої перебувають речі та документи, у випадку виконання вимог ст. 135 КПК України, означив, що орієнтовний строк розгляду клопотання можливий за сім-десять днів (від трьох до п'яти днів – робота пошти, три дні, згідно з ч. 8 ст. 135 КПК України – щоб з'явитись, та вихідні); за умови повідомлення

володільця речей листом із рекомендованим повідомленням – понад 14 днів [125 с. 62].

Також, науковцем передбачено, що слідча та опублікована судова практика передбачає розгляд зазначених клопотань за відсутності особи, у володінні якої перебувають речі та документи, у строк, який перевищує. Наприклад: зустрічаються випадки, коли рішення слідчого судді формуються та надаються через деякий час після судового розгляду клопотання, при цьому ухвала містить дату фактичного судового засідання, що призводить до значної втрати часу на її виконання.

Враховувати, як специфіку отриманої інформації, так ми погоджуємось із С. Тагієвим та О. Хрущем, які запропонували встановити строк розгляду клопотань про тимчасовий доступ до інформації операторів та провайдерів телекомунікацій слідчими суддями протягом робочого дня, але не пізніше трьох діб з моменту їх реєстрації без участі представника оператора та провайдера [173, с. 18, 192, с. 214], оскільки необхідно і можливість оперативного використання для запобігання, розкриття чи розслідування кримінальних правопорушень.

П. М. Маланчук слушно відзначає, що якщо стороною, яка звернулась із клопотанням, доведено наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, слідчий суддя має розглядати клопотання невідкладно [100, с. 66], що виглядає дуже доцільним враховуючи таку загрозу та її наслідки.

Також, слід зазначити, що інколи слідчі судді безпідставно відмовляють у задоволенні клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів із формальних підстав, у зв'язку з невідповідністю клопотання вимогам ст. 160 КПК України, оскільки у ньому відсутня гербова печатка на підписі детектива або прокурора. Проте, така вимога відсутня у КПК України, а повноваження детектива та слідчого, які підписали клопотання, на здійснення досудового розслідування можна перевірити у витягу з Єдиного реєстру досудового розслідування, а також постановах про доручення проведення досудового

розслідування слідчій групі та про визначення групи прокурорів у кримінальному провадженні. Також у судовому засіданні перевіряються повноваження прокурора чи детектива, що підтримує таке клопотання [53, с. 229].

На практиці зустрічаються непоодинокі випадки коли слідчими суддями надається тимчасовий доступ з можливістю вилучення копій документів, тоді як існує потреба в отриманні оригіналу документів, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 99 КПК України, сторона кримінального провадження зобов'язана надати суду саме оригінал документа. Крім того, оскільки ці документи мають значення для встановлення осіб, причетних до вчинення злочину, та розміру заподіяних збитків, існує необхідність у призначенні їх відповідних експертних досліджень (почеркознавчих, економічних тощо), для проведення яких відповідно до п. 3.5 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, надаються оригінали предмета дослідження [64].

Строк дії ухвали слідчого судді про застосування вказаного заходу забезпечення кримінального провадження не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали (п. 7 ч. 1 ст. 164 КПК України) [91].

Однак КПК України не передбачає визначеного поняття строку виконання ухвали щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження та особливо тимчасового доступу до речей і документів. На практиці, зустрічаються випадки, коли службові особи підприємств, установ, організацій під час виконання такої ухвали вважають, що вона підлягає виконанню протягом одного місяця з дня її оголошення і фактично надають документи із порушенням визначеного законодавством строку. У зв'язку із цим, вважаємо за необхідне внесення змін до КПК України з метою визначення чіткого строку виконання ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів.

У практичній діяльності також зустрічаються випадки, коли слідчий (детектив), прокурор, які повинні виконати ухвалу слідчого судді, за певних

причин не здійснюють тимчасового доступу у передбачений в ухвалі строк, та не надають визначених речей і документів, що безпосередньо може призвести до загрози зміни або знищення речей чи документів особою, у володінні якої вони знаходяться. Зазначене затягування призводить до втрати процесуальної можливості на звернення до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку.

Виходячи із наведеного, вважаємо за доцільне доповнити ч. 1 ст. 166 КПК України новим реченням такого змісту: *У випадку неможливості вчасно надати доступ до зазначених в ухвалі речей і документів, особа, у володінні якої знаходяться дані речі і документи повинна повідомити у триденний строк про відсутність можливості, або не бажання виконати ухвалу слідчого судді.*

Також, доречним є доповнення ст. 165 КПК України новою частиною, у якій передбачити: *У випадку наявності реальної загрози зміни або знищення речей і документів, ухвала слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів підлягає негайному виконанню особою, у володінні якої вони знаходяться.*

Переходячи до наступних засобів реалізації детективами Національного бюро повноважень, дослідженню підлягає питання проведення детективами негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки вони дозволяють встановити і зафіксувати фактичні дані щодо протиправного діяння певних осіб, отримати важливі відомості про обставини, що підлягають доказуванню під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях, які неможливо здобути іншим чином, а тому допомагають у досягненні виконання завдань кримінального провадження.

Згідно з ч. 1 ст. 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НС(Р)Д) це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України [91], тому, в розумінні ч. 1 ст. 223 КПК України – це дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [91].

Зазначені слідчі (розшукові) дії суттєво розширюють коло засобів пізнавальної діяльності слідчого для з'ясування обставин найбільш небезпечних тяжких злочинів, які мають замаскований та прихований характер [97, с. 150], а негласні слідчі (розшукові) дії передбачають особливий порядок їх підготовки, проведення та зберігання і використання отриманих результатів у режимі прихованості до певного часу від інших осіб, які не причетні до їх проведення [78, с. 130], що свідчить про особливе значення та таємність вказаних слідчих (розшукових) дій.

Важливим та дієвим засобом забезпечення законності проведення негласних слідчих (розшукових) дій, передбачених статтями 260, 261, 262, 263, 264, 267, 268, 269, 271, 274 КПК України, є судовий контроль, який здійснює слідчий суддя, за рішенням якого проводяться зазначені дії (статті 247, 248, 249, 250 КПК України) [122, с. 272], оскільки він, під час розгляду таких клопотань, здійснює перевірку наявності підстав та обґрунтованості клопотань детективів про проведення негласних слідчих (розшукових) дій і забезпечує дотримання засад кримінального провадження, насамперед законності, таємниці спілкування, невтручання у приватне життя.

Зупиняючись на проблемних аспектах реалізації детективами Національного бюро такого виду негласних слідчих (розшукових) дій, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, передбаченої ст. 263 КПК України слід зазначити, що ця негласна слідча (розшукова) дія проводиться з метою спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку із застосуванням відповідних технічних засобів [92, с. 530].

Отримані в результаті проведення такого НС(Р)Д відомості допомагають встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження, роль кожної особи причетної до вчинення злочину, належно кваліфікувати злочинне діяння та можуть мати доказове значення у кримінальному провадженні, що сприятиме досягненню повноти, всебічності та

неупередженості розслідування кримінального провадження. Встановлена в ході проведення цієї НС(Р)Д інформація, яка має значення у кримінальному провадженні у сукупності з іншими здобутими під час досудового розслідування доказами дає достатні підстави для повідомлення про підозру особам, що вчинили злочин.

Згідно з ч. 6 ст. 246 КПК України Національне бюро віднесено до оперативних підрозділів, на які покладаються повноваження провадити НС(Р)Д за дорученням слідчого, який здійснює досудове розслідування відповідного злочину, однак, як ми неодноразово вказували у своїх публікаціях та згідно ч. 4 ст. 263 КПК України зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж покладається лише на уповноважені підрозділи органів Національної поліції та органів безпеки [52, с. 166].

Виникає проблема щодо проведення відповідного НС(Р)Д детективами Національного бюро, оскільки розслідуючи кримінальні провадження про корупційні правопорушення, не маючи повноважень на зняття такої інформації, повинно звертатися за допомогою до уповноважених підрозділів органів Національної поліції та органів безпеки, що наділені ними. Таким чином, детективи Національного бюро, здійснюючи розслідування корупційних злочинів, вчинених високопосадовими особами держави, у тому числі, вищого складу НП України, військовослужбовцями вищого офіцерського складу Служби безпеки України (абзаци 7 та 8 п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України), на практиці до виконання такої негласної слідчої (розшукової) дії залучають відповідний підрозділ Служби безпеки України, що призводить до втрати часу на організацію її виконання та створення загрози витоку інформації, як наслідок можливості негативного впливу на результативність проведення негласної слідчої (розшукової) дії. 79 % опитаних детективів НАБУ підтримують дану позицію. 21 % детективів вказують на недостатню комунікацію із безпосередніми виконавцями НС(Р)Д.

Цілком слушно відмічається, що на даний час складається ситуація, в якій Національне бюро, як державний правоохоронний орган, позбавлене

можливості самостійно знімати інформацію з транспортних телекомунікаційних мереж, що в окремих випадках призводить до ускладнення отримання інформації або до розголошення відомостей, які носять конфіденційний характер третім особам та у подальшому має наслідком, що інформація втрачає свою актуальність [135].

У зв'язку з цим, підтримуємо законодавчу ініціативу народних депутатів [134] щодо доповнення ч. 4 ст. 263 КПК України після слів «Національної поліції,» словами «*Національного антикорупційного бюро України*», що з урахуванням особливої підслідності Національного бюро виглядає дуже доречним.

Іншим встановленим проблемним питанням є проведення детективами Національного бюро НС(Р)Д стосовно певної категорії осіб. Так, детективи Національного бюро відповідно до ч. 5 ст. 216 КПК України здійснюють досудове розслідування певних злочинів вчинених, у тому числі народним депутатом України [91]. Згідно з ч. 3 ст. 482 КПК України застосування НС(Р)Д, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України, допускаються лише у разі надання згоди Верховною Радою України на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо. Таким чином, враховуючи, що на практиці процедура отримання правоохоронними органами згоди Верховної Ради України на притягнення народного депутата України до кримінальної відповідальності досить тривала, дискусійна і публічна та навіть у разі отримання такої згоди, за таких умов втрачається доцільність у проведенні цієї НС(Р)Д та практично унеможливорюється перспектива в отриманні (зібранні) доказів або перевірці вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Щодо даної проблеми О. Ю. Татаров слушно вказує, що зазначені положення КПК України, Закону України «Про статус народного депутата України» не зовсім відповідають загальним засадам кримінального провадження, правовій природі негласних слідчих (розшукових) дій,

міжнародному досвіду регламентації депутатського імунітету й вимогам практики [176, с. 206]. На його думку, цілком справедливими є пропозиції щодо можливості проведення необхідних слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій для збирання доказів у кримінальному провадженні, за наявності яких у подальшому вже можна вирішувати питання про надання згоди на притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності [176, с. 207].

Так, за наявності обґрунтованої підозри, що особа здійснює злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації, у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, прокурор може звернутися до слідчого судді в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 цього Кодексу, для винесення ухвали про моніторинг банківських рахунків (ч. 1 ст. 269¹ КПК України) [91].

Згідно з ухвалою слідчого судді про моніторинг банківських рахунків банк зобов'язаний надавати Національному антикорупційному бюро України в поточному режимі інформацію про операції, що здійснюються на одному або декількох банківських рахунках (ч. 2 ст. 269¹ КПК України) [91].

Зміни у КПК України щодо включення до нього нової негласної слідчої (розшукової) дії, як моніторинг банківських рахунків, передбаченої ст. 269¹ КПК України, є актуальними та обумовлені поширенням використанням під час вчинення корупційних правопорушень можливостей банківських установ. Проте, проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як моніторинг банківських рахунків доцільно віднести до слідчих (розшукових) дій, визначених главою 20 КПК України, оскільки її віднесення до НС(Р)Д означає необхідність дотримання режиму секретності при поданні банківським установам і виконанні ними відповідних ухвал слідчого судді, якими надаються дозволи на такий моніторинг.

Відповідно до ч. 3 ст. 269¹ КПК України інформація про операції, що здійснюються на банківських рахунках, повинна доводитися до відома

Національного антикорупційного бюро України до виконання відповідної операції, а у разі неможливості – негайно після її виконання [91].

На практиці, через відсутність у банківських співробітників доступу до державної таємниці, забезпечення такого режиму в більшості банків не є можливим, і саме через це детективи Національного бюро позбавлені практичної можливості реалізовувати таку НС(Р)Д, як моніторинг банківських рахунків.

Враховуючи, що слідчий суддя в ухвалі про моніторинг банківських рахунків повідомляє керівника банківської установи про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії і про відповідну кримінальну відповідальність. На підставі ухвали слідчого судді керівник банківської установи зобов'язаний письмово попередити усіх її працівників, залучених до моніторингу банківських рахунків, про обов'язок нерозголошення інформації про проведення цієї слідчої дії і про відповідну кримінальну відповідальність (п. 2 ч. 2 ст. 269¹ КПК України) [91], вважаємо, що надання банківськими установами такої інформації достатньо може бути захищено таємницею досудового розслідування.

Цю проблему можуть вирішити законодавчі зміни до КПК України та віднесення цієї процесуальної дії до звичайних слідчих (розшукових) (не негласних) слідчих (розшукових) дій з одночасним вдосконаленням нормативного регулювання відповідальності працівників банківських установ за несанкціоноване розголошення відомостей про здійснення такої слідчої (розшукової) дії, шляхом внесення відповідних змін до ст. 387 КК України.

Серед особливих засобів реалізації детективами своїх повноважень є інститут міжнародного співробітництва, що також враховано КПК України, оскільки під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного антикорупційного бюро України, саме Національне бюро здійснює функції центрального органу України (ч. 1 ст. 545 КПК України) [91], що надає детективам певну автономію та

оперативність у здійсненні діяльності з дослідження обставин, що підлягають встановленню в межах такої допомоги.

Активне використання особами під час вчинення злочинів підслідних Національному бюро різного роду можливостей, у тому числі пов'язаних із здійсненням зовнішньоекономічних відносин з іншими країнами, спрощеним режимом оподаткування у деяких країнах, призводить до збільшення детективами процесуального інструментарію під час їх розслідування та використання інституту міжнародного співробітництва, що надає йому великого значення. Під час дослідження з'ясовано, що в ході використання цього інституту в практичній діяльності виникають певні проблемні аспекти, що підлягають законодавчому урегулюванню.

Стаття 542 КПК України визначає, що міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків. Міжнародним договором України можуть бути передбачені інші, ніж у КПК України, форми співробітництва під час кримінального провадження [91].

Відповідно до ст. 6 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах 1993 року (Мінська конвенція) обсяг правової допомоги становлять: складання та передача документів, проведення обшуків, виїмки, проведення огляду, пересилання і видачі речових доказів, проведення експертизи, допит сторін, третіх осіб, підозрюваних, потерпілих, обвинувачених, свідків, експертів, порушення кримінального переслідування, розшук і видача осіб, які вчинили злочини, визнання і виконання судових рішень у цивільних справах, вироків у частині цивільного позову, виконавчих написів, а також вручення документів [81].

На підставі даного міжнародного правового акту, деякі науковці вирізняють також такі види міжнародного співробітництва в боротьбі зі

злочинністю, як: взаємодію в рамках правової допомоги у кримінальних провадженнях; укладення угод про співпрацю; участь у проведенні оперативно-розшукових заходів, слідчих дій на території інших держав; проведення спільних оперативних розробок і розслідувань; обмін інформацією; участь у міжнародних операціях та проектах співпраці [107, с. 155].

Міжнародне співробітництво в кримінальних провадженнях як діяльність є важливою сферою міжнародних відносин, забезпечує міжнародно-правовий та внутрішньодержавний порядок, сприяє досягненню призначення кримінального судочинства держав-учасниць, а така співпраця являє собою специфічну діяльність держав в особі своїх правоохоронних органів, що здійснюють розслідування кримінальних правопорушень, зачіпають інтереси декількох держав. Обсяг, основні напрями й форми такого співробітництва визначаються змістом та особливостями міжнародної й внутрішньодержавної злочинності, а також політикою різних держав під час надання правової допомоги в кримінальних провадженнях, розвиненістю правової системи цих держав, ступенем їх включення в міжнародні відносини [112, с. 215].

Під час наукових досліджень та обговорень питань міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю констатувалось, що нині спільне для більшості країн абсолютне та відносне зростання злочинності є глобальною тенденцією, яка зумовлює зростання значення міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю в цілому та під час розслідування, розгляду й вирішення кримінальних справ [98, с. 17]. Це стосується у тому числі використання такого співробітництва і під час розслідування корупційних злочинів.

Міжнародна правова допомога – це проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою (п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України) [91].

Як зазначає Ю. М. Чорноус, поняття міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні розуміється у двох значеннях:

- як окрема форма міжнародного співробітництва (вузьке розуміння);
- як комплексний міжгалузевий інститут, який об'єднує декілька форм співпраці держав (широке розуміння) [197, с. 74], що, на наш погляд, свідчить про важливість вказаного інституту для досудового розслідування взагалі, та для безпосередньої діяльності детектива зокрема.

Згідно з міжнародним договором і КПК України міжнародна правова допомога здійснюється шляхом направлення запиту про проведення допиту особи як свідка, потерпілого, експерта, підозрюваного або обвинуваченого про проведення обшуку, огляду місця події, вилучення, арешту чи конфіскації майна або інших процесуальних дій (частини 3, 4 ст. 552 КПК України), якими як правило є проведення тимчасового доступу до речей і документів. Тобто вид міжнародної допомоги може обиратися з урахуванням КПК України чи міжнародних договорів, та з урахуванням нагальної потреби для досудового розслідування.

На наш погляд, повним виглядає запропоноване Т. Мудряк та Н. Потомською таке формулювання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, як здійснювана на основі чинних норм міжнародного й внутрішньодержавного законодавства або на засадах взаємності узгоджена діяльність двох або більше держав в особі своїх компетентних органів і посадових осіб, а також міжнародних організацій, реалізована шляхом надання та отримання правової допомоги, виконання окремих процесуальних дій, тимчасової передачі осіб, здійснення кримінального провадження в порядку перейняття, видачі (екстрадиції) осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передачі засуджених осіб і виконання вироків із метою попередження, виявлення й розслідування кримінальних правопорушень та досягнення мети кримінального судочинства [112, с. 214], оскільки воно найбільш ширше розкриває елементи цієї діяльності.

Міжнародна правова допомога, виконання окремих процесуальних дій, тимчасова передача осіб, здійснення кримінального провадження в порядку перейняття, видача (екстрадиція) осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передача засуджених осіб і виконання вироків є явищами одного порядку, що входять у співробітництво під час кримінального провадження, їх об'єднує те, що фактично це відносини між державами, під час яких вони розмежовують сфери дії національного права кожного з договірних держав, «розподіляють» між собою юрисдикцію з питань, що виникають у процесі кримінального провадження [112, с. 214].

Переходячи до процесуальних та слідчих (розшукових) дій, що можуть ініціювати детективи Національного бюро в рамках міжнародного співробітництва під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях слід зазначити, що процесуальні чи слідчі (розшукові) дії, які підлягають виконанню, повинні бути передбачені законодавством обох договірних держав. Багатосторонні та двосторонні договори конкретизують їхній перелік, адаптуючи його до законодавства держав. Однак із метою вирішення поставлених запитуючою державою завдань визначення обсягу процесуальних і слідчих (розшукових) дій може належати й до компетенції виконуючої сторони [143, с. 115].

Розуміючи складність у розслідуванні кримінальних проваджень підслідних Національному бюро, у тому числі пов'язану з необхідністю виконання процесуальних дій в рамках міжнародного співробітництва, законодавчо визначено, що Національне бюро, звертається із запитом про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності та розглядає відповідні запити іноземних компетентних органів, здійснюючи у таких випадках функції центрального органу України (ст. 545 КПК України), окрім звернення із відповідним запитом до країн учасниць Мінської конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (1993 р.), що здійснюється через Генеральну

прокуратуру України. 89 % детективів НАБУ вказали під час опитування, що основна форма міжнародного співробітництва полягає у направленні та виконанні запитів щодо проведення слідчих (розшукових) дій та процесуальних дій до яких, зокрема, віднести тимчасовий доступ до реєстраційних документів нерезидентів, відомостей про акціонерів, бенефіціарів, руху коштів по рахункам, проведення допитів свідків тощо.

Зазначені зміни позитивно вплинули на процесуальну діяльність детективів Національного бюро, оскільки по-перше, надали можливість оперативно спрямовувати запити та отримувати відповідну інформацію завдяки спрямуванню запитів про міжнародну правову допомогу до конкретного органу, а по-друге мінімізувати виток інформації у кримінальному провадженні, оскільки у певних випадках запит про міжнародно-правову допомогу до іноземних компетентних органів направляється безпосередньо Національним бюро.

Прикладом може слугувати діяльність детективів Національного бюро щодо отримання міжнародно-правової допомоги від компетентних органів іноземних країн, таких як: Королівство Іспанії, Королівство Нідерландів, країн Прибалтики, Центральної Азії, Республіки Хорватія, Республіки Австрія, Швейцарської Конфедерації тощо, результати якої мають важливе значення для виконання завдань кримінального провадження.

Згідно Звіту про діяльність НАБУ за 2018 рік у кримінальних провадженнях Національного бюро, розслідування яких привело детективів за кордон, є: заволодіння 247 млн грн ДП «АМПУ», завданих 12,87 млн дол. США збитків ПАТ «Об'єднана гірничо-хімічна компанія», завданих 60,5 млн дол. США збитків ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація». НАБУ і САП попередньо підрахували, що через корупцію, в якій задіяно іноземних контрагентів, державним інтересам завдано збитки на суму близько 7 млрд грн [113].

Проте, під час дослідження цього питання встановлено певні проблемні аспекти, що виникають у детективів під час практичного застосування цього інституту.

Зокрема з'ясовано, що якщо запит стосується проведення тимчасового доступу до речей і документів або обшуку дозвіл на проведення яких, відповідно до вимог КПК України, надається слідчим суддею, виникають певні проблемні питання. Так, строк дії ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали (п. 7 ч. 1 ст. 164 КПК України), а строк дії ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали (п. 1 ч. 2 ст. 235 КПК України).

На практиці після отримання відповідного судового рішення, яке може бути надано детективу не відразу після судового розгляду на якому задоволено таке клопотання, та подальшим спрямуванням його разом із запитом про міжнародно-правову допомогу для виконання і отримання службовою особою компетентного органу іноземної країни проходить строк, визначений ухвалою слідчого судді для їх виконання. На дану проблему вказало 73 % опитаних детективів НАБУ. Також слід враховувати специфіку законодавства деяких країн у яких банківські установи мають право оскаржувати у судовому порядку передачу інформації, що становить банківську таємницю запитуючій країні, у зв'язку з чим така інформація банком не видається до вирішення цього питання у суді (наприклад: Австрійська Республіка).

У зв'язку з чим, у деяких випадках детективам Національного бюро доводиться повторно звертатися до слідчого судді з відповідним клопотанням, та спрямувати їх до компетентних органів іноземних країни, що призводить до втрати часу необхідного для виконання мети процесуальної чи слідчої (розшукової) дії. Тому, необхідним є внесенням змін у КПК України у частині скасування строків проведення деяких заходів забезпечення кримінального провадження та слідчих (розшукових) дій, що виконуватимуться компетентними органами іноземних держав в рамках міжнародно-правової

допомоги. На підставі вищевикладеного, пропонуємо доповнити ч. 2 ст. 562 КПК України третім реченням: *«З метою забезпечення виконання процесуальної дії на яку отримано дозвіл прокурора чи суду, на даний запит не поширюються строки обмеження дії вказаних дозволів, що передбачені цим Кодексом».*

1.3 Моделі кримінальної процесуальної діяльності детективів антикорупційних органів за законодавством деяких іноземних держав

Характеризуючи підходи іноземних держав щодо антикорупційної діяльності, слід провести більш детальний огляд таких практик в обраних нами країнах із спеціалізованими правоохоронними органами: Латвійської Республіки, Республіки Польщі, Молдови, Німеччині, Франції, Бельгії, Норвегії, Хорватії, Румунії.

Міжнародний досвід протидії корупції свідчить, що в багатьох іноземних державах, у тому числі Східної Європи, вже створені та діють спеціально уповноважені антикорупційні органи, які здійснюють заходи, спрямовані на запобігання та боротьбу з корупцією.

Вивчення деяких нормативних правових актів, що регулюють питання протидії корупції в окремих іноземних державах, та основних положень наукових публікацій, дозволяє виділити загальні ознаки, якими повинні бути наділені спеціальні суб'єкти протидії корупції:

- створення органів, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних заходів, передбачено нормативними правовими документами ООН, Ради Європи;
- важливими факторами забезпечення ефективного функціонування таких органів є їх незалежність, високий професіоналізм співробітників, належне правове врегулювання повноважень і діяльності, достатнє фінансове, матеріальне, технічне та інформаційне забезпечення заходів, які повинні ними реалізовуватися; підтримка громадськості й ЗМІ;

– серед антикорупційних інституцій виділяють: самостійні багатоцільові органи, служби в структурі правоохоронних органів, у тому числі й спеціалізовані прокурорські, органи щодо попередження корупції [56, с. 121–122].

Дослідженням досвіду діяльності антикорупційних органів іноземних держав ближнього зарубіжжя охоплено таку діяльність Бюро по запобіганню та боротьбі з корупцією Латвійської Республіки, яка також є пострадянською державою, Національного Центру по боротьбі з корупцією Республіки Молдова, яка є і пострадянською державою і межує з Україною, а також Центрального антикорупційного бюро Республіки Польщі, що межує з Україною, яким встановлено певні їх особливості.

Крім того, з'ясовано моделі антикорупційної діяльності у сфері кримінального судочинства, що існують у Німеччині, Франції, Бельгії, Норвегії, Хорватії та Румунії.

Важливою складовою для боротьби з корупцією в Латвійській Республіці існує Закон Латвійської Республіки від 30 квітня 2002 р. «Бюро по запобіганню та боротьбі з корупцією» [19]. Згідно з цим нормативним правовим актом корупцією є хабарництво або будь-які інші дії державної посадової особи, спрямовані на те, щоб з використанням службового становища, своїх повноважень або з перевищенням їх отримати незаслужене благо для себе або інших осіб.

Бюро по запобіганню та боротьбі з корупцією було створено для комплексного вирішення питань запобігання та боротьби з корупцією, а також контролю за виконанням правил фінансування політичних організацій (партій) та їх об'єднань. Бюро є установою державного управління, що перебуває під наглядом Кабінету Міністрів, яке виконує визначені цим законом функції щодо запобігання та боротьби з корупцією, а також по контролю за виконанням правил фінансування політичних організацій (партій) та їх об'єднань.

Даним Законом чітко визначені напрямки по запобіганню та боротьби з корупцією. Так, Бюро здійснює такі функції щодо запобігання корупції:

розробляє стратегію і державну програму щодо запобігання та боротьби з корупцією, яку затверджує Кабінет Міністрів; координує співпрацю згаданих в державній програмі структур для забезпечення виконання програми; контролює виконання закону «Про запобігання конфлікту інтересів у діяльності державних посадових осіб», а також дотримання додаткових обмежень, встановлених для державних посадових осіб іншими нормативними актами; готує та координує проекти фінансової допомоги іноземних і міжнародних структур; відповідно до своєї компетенції перевіряє скарги і заяви, а також проводить перевірки з ініціативи Президента країни, Сейму, Кабінету Міністрів і Генерального прокурора; узагальнює та аналізує інформацію про проведені перевірки, поданих державними посадовими особами деклараціями, констатувавши порушення при їх подачі і про недотримання встановлених законом обмежень; аналізує практику державних установ по запобіганню корупції та виявленню випадки корупції, вносить у відповідне Міністерство і Управління державної цивільної служби пропозиції щодо усунення констатованих недоліків; розробляє методику запобігання та боротьби з корупцією в державних установах і закладах самоврядування та в приватному секторі; узагальнює та аналізує досвід інших держав в галузі запобігання та боротьби з корупцією; аналізує нормативні акти і проекти нормативних актів, а також пропонує внести в них зміни, вносить пропозиції щодо розробки проектів нових нормативних актів; проводить вивчення та аналіз громадської думки; просвіщає суспільство в сфері права та етики; інформує суспільство про тенденції розвитку корупції і виявлені випадки корупції, а також про вжиті заходи щодо запобігання та боротьби з корупцією; розробляє і впроваджує стратегію суспільних відносин.

Для боротьби з корупцією Бюро виконує такі функції: в установлених законом випадках залучає державних посадових осіб до адміністративної відповідальності та застосовує стягнення за адміністративні правопорушення у сфері запобігання корупції; здійснює дізнання і оперативну діяльність з метою розкриття передбачених Кримінальним законом злочинних діянь в службі державних структур, якщо вони пов'язані з корупцією.

При контролі виконання правил фінансування політичних організацій (партій) та їх об'єднань на Бюро покладено такі функції: контролює виконання Закону про фінансування політичних організацій (партій); у встановлених законом випадках притягує винних осіб до адміністративної відповідальності та застосовує стягнення; здійснює дізнання і оперативну діяльність з метою розкриття передбачених Кримінальним законом злочинних діянь, якщо вони пов'язані з порушенням правил фінансування політичних організацій (партій) та їх об'єднань і якщо вони відповідно до закону не входять в компетенцію установ державної безпеки; відповідно до своєї компетенції перевіряє скарги і заяви, а також здійснює перевірки з ініціативи Президента країни, Сейму, Кабінету Міністрів або Генерального прокурора; узагальнює та аналізує підготовлену інформацію про декларації фінансової діяльності, подані політичними організаціями (партіями) і їх об'єднаннями, про констатування при їх подачі порушеннях і про недотримання встановлених законом обмежень; аналізує нормативні акти і проекти нормативних актів, а також пропонує внести в них зміни, вносить пропозиції щодо розробки проектів нових нормативних актів; проводить вивчення та аналіз громадської думки; просвіщає суспільство в області фінансування політичних організацій (партій) та їх об'єднань; інформує суспільство про виявлені порушення правил фінансування політичних організацій (партій) та їх об'єднань, а також про вжиті заходи щодо їх запобігання.

Як вбачається Бюро по запобіганню та боротьбі з корупцією Латвійської Республіки здійснює дізнання і оперативну діяльність з метою розкриття передбачених Кримінальним законом злочинних діянь в службі державних структур, якщо вони пов'язані з корупцією, що найбільше відрізняє його діяльність у сфері кримінального судочинства від діяльності Національного антикорупційного бюро України, яке здійснює оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності, а також здійснює

досудове розслідування кримінальних правопорушень також віднесених законом до його підслідності.

Здійснюючі дослідження зразків спеціалізованих антикорупційних органів зарубіжних країн, Б. В. Романюк вказує, що вони відрізняються за формою, функціями й завданнями, мають певні національні ознаки й особливості, у зв'язку з чим поділяє на такі види:

- органи із запобігання корупції та вироблення антикорупційної політики й контролю за її виконанням;

- органи протидії корупції та боротьби з нею з правоохоронними повноваженнями;

- спеціалізовані підрозділи з боротьби з корупцією у складі правоохоронних органів [153, с. 11], та Центральне антикорупційне бюро Республіки Польщі науковець відносить до другого виду антикорупційних органів [153, с. 15].

Модель спеціального антикорупційного органу Республіки Польща дещо відрізняється від української. Центральне антикорупційне бюро (ЦАБ) є спеціальним органом для боротьби з корупцією в громадському та економічному житті, зокрема в державних і самоврядних установах, а також для боротьби з діяльністю, що загрожує економічним інтересам держави. Воно було створене у 2006 році і за цей час зарекомендувало себе як дієвий та ефективний орган боротьби з корупцією [33, с. 44]. Важливим напрямком діяльності ЦАБ є контроль доходів і витрат польських службовців, оскільки польські чиновники зобов'язані декларувати не тільки свої доходи, але і витрати.

Іншими напрямками роботи ЦАБ є профілактика злочинності і аналітична робота. Виконання всіх цих функцій в Польщі здійснює близько 1000 чоловік, що працюють в центральному офісі та 11-ти представництвах.

Якщо порівнювати обсяг повноважень Національного бюро та ЦАБ, необхідно зазначити, що повноваження спеціалізованого органу Республіки Польщі значно ширші, оскільки його співробітники здійснюють розслідування

будь-яких корупційних правопорушень чи правопорушень, що завдають шкоди економічним інтересам держави, не зважаючи на суб'єктів, які скоюють злочини, а також розміру предмета злочинів. Вказана різниця у обсягах наданих повноважень констатувалась вітчизняними науковцями, зокрема Р. В. Гречанюк, яка зазначає, що підслідність Національного бюро не охоплює всіх корупційних злочинів, визначених у примітці до ст. 45 КК України, а також обмежується суб'єктом і розміром предмета злочину [33, с. 43]. Мається на увазі, що робота органу полягає не в тому, щоб прийти і когось покарати (наприклад, у випадку виявлення дрібних порушень під час перевірки це не є причиною для застосування санкцій).

У боротьбі з корупцією ЦАБ використовує арсенал сучасних спецслужб. Працівники ЦАБ здійснюють оперативно-розшукову діяльність як з метою запобігання вчиненню правопорушень, їх виявлення і розкриття, так і для отримання та обробки інформації, необхідної для протидії корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування, тобто проводять оперативно-розшукові заходи щодо діяльності зазначених суб'єктів, яка може завдати шкоди економічним інтересам держави [70, с. 54]. На практиці застосовується такий винятковий метод, як провокація неправомірної вигоди (хабара), що використовується тільки до посадових осіб, якщо існують аргументовані підозри в корупції.

Слід зазначити, що серед підстав, які слугували початком процедури досудового розслідування ЦАБ у 2014 році, найпоширенішими були – виділення з іншого досудового розслідування – 40 та матеріали, одержані внаслідок оперативно-розшукової діяльності – 38 [62, с. 190]. Наведене свідчить, про високу ефективність такої діяльності, а також про додаткові можливості щодо виявлення злочинів, що надає мета здійснення оперативно-розшукової діяльності, як виявлення і розкриття, так і для отримання та обробки інформації, необхідної для протидії корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування.

Також ЦАБ Польщі поєднує в собі широкі функції як протидії, так і запобігання корупції, адже воно здійснює не лише кримінальне переслідування корупційних правопорушень, а й перевірку правильності й правдивості даних про активи та про проведення господарської діяльності особами, які виконують публічні функції, виявляє ризики для економічних інтересів держави, а також проводить профілактичну та освітню роботу [33, с. 45]. Аналітично-інформаційна та превентивна діяльність ЦАБ передбачає своєчасне та, за можливості, попереджувальне інформування про можливе вчинення злочинів державні органи, надання пропозицій щодо їх усунення, що дозволяє попереджати їх вчинення. Слід зазначити, що законодавством України не передбачено здійснення Національним бюро профілактичної та освітньої діяльності. Профілактична діяльність здебільшого здійснюється у вигляді інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро, а також у вигляді надсилання державним органам, органам місцевого самоврядування обов'язкові до розгляду пропозиції та рекомендації щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Національного бюро, а також отримання від цих органів протягом 30 днів інформацію про розгляд таких пропозицій та рекомендацій [58], що на наш погляд також може здійснювати і профілактичний ефект. Проте, така профілактична діяльність Національного бюро здебільшого здійснюється вже на стадії завершення досудового розслідування у кримінальному провадженні в якому доведено факт вчинення злочину та встановлено підозрюваних, тобто вже після вчинення злочину чи замаху на нього, на відміну від польських колег, які здійснюють таку діяльність з попереджувальною метою.

Для ефективної боротьби з корупцією працівники ЦАБ повинні бути захищені від політичного тиску. У зв'язку із цим, з метою уникнення будь-якого втручання, законодавством передбачено максимально прозору процедуру формування Центрального антикорупційного бюро, та передбачено його захист

від змін політичної кон'юнктури. Зокрема, шеф Антикорупційного бюро призначається на посаду і звільняється з неї Прем'єр-міністром тільки після консультацій з Президентом Польщі та за умови наявності відповідного вердикту з боку профільної комісії Сейму. Також каденція голови ЦАБ не збігається з терміном повноважень Сейму, та відповідно партійні трансформації не означають кадрових змін в роботі бюро.

Незважаючи, що Антикорупційне бюро в своїй роботі особливо тісно взаємодіє з Прем'єр-міністром і Міністерством юстиції, це не заважає йому залишатися об'єктивним і неупередженим. Цьому сприяє серйозний кадровий відбір співробітників бюро, адже щоб влаштуватися на роботу в ЦАБ потрібно мати бездоганну репутацію, пройти десятки різних перевірок і тест на поліграфі. Крім того, співробітники цієї організації забезпечуються досить високими зарплатами [220].

В Республіці Молдова існує дещо схожа з Україною модель. Національний Центр по боротьбі з корупцією (Центр) Республіки Молдова є спеціалізованим органом з попередження та боротьби з корупцією, суміжними з корупцією актами і фактами корупційної поведінки. Завданнями якого є:

- попередження, виявлення, розслідування та припинення порушень правопорушень і злочинів у вигляді корупційних дій, суміжних з ними актів та фактів корупційної поведінки;
- попередження і боротьба з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму;
- здійснення антикорупційної експертизи проектів законодавчих актів та проектів нормативних актів уряду, а також інших представлених в Парламент законодавчих ініціатив з метою встановлення їх відповідності державній політиці щодо попередження та попередження корупції;
- забезпечення проведення оцінки ризику корупції в органах публічної влади та публічних установах шляхом навчання і консультування, моніторингу і аналізу даних, що відносяться до оцінки ризиків корупції, а також координування розробки і виконання антикорупційних планів.

Кандидати на зарахування до Центру піддаються спеціальній перевірці, тестування психологічних здібностей для виконання обов'язків і тестування на детекторі симуляції (поліграфі). Також, кандидат який пройшов за конкурсом, зараховується на посаду тільки після висловлення в письмовому вигляді згоди: на тестування його професійної непідкупності, моніторинг його способу життя; періодичне тестування збереження або психологічних здібностей, необхідних для здійснення своїх обов'язків; тестування на детекторі симуляції (поліграфі) при здійсненні періодичних або вибіркового перевірок службової діяльності [116].

Головною відмінністю діяльності Центру по боротьбі з корупцією Республіки Молдова у кримінальній сфері є попередження, виявлення, розслідування та припинення порушень правопорушень і злочинів у вигляді корупційних дій, суміжних з ними актів та фактів корупційної поведінки, а також попередження і боротьба з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, без прив'язки цих дій до корупційних діянь, тоді як Національне антикорупційне бюро України може здійснювати розслідування фактів відмивання грошей і фінансування тероризму лише за умови наявності обставин, визначених ч. 5 ст. 216 КПК України.

На прикладі Німеччини, можемо зазначити, що до структури деяких правоохоронних органів входять спеціалізовані підрозділи по боротьбі з корупцією. Тобто, у Федеративній Республіці Німеччина відсутній єдиний спеціалізований антикорупційний орган. Дана політика побудована у зв'язку із специфікою нормативно-правової бази на федеральному та земельному рівнях. Завдяки чому, існує вертикальний контроль за діяльністю в межах одного органу чи міністерства.

Боротьбою з корупційними злочинами у Німеччині займаються поліція та прокуратура, і лише на місцевому рівні. Згідно Директиви федеративного уряду про боротьбу з корупцією у федеральних органах управління, передбачені такі заходи: визначення переліку посад, які наділяються повноваженнями, що створює ризик вчинення корупційних діянь; особливо ретельний відбір при

призначені на посади, де виконання функціональних обов'язків, допускає можливість вчинення корупційних дій; посилення внутрішньовідомчого контролю у формі ревізій; навчання і підвищення кваліфікації співробітників з метою підвищення правосвідомості, і як результат, утримання від вчинення корупційних злочинів; посилення службового нагляду керівництвом федеративного органу; ротація персоналу, що займають відповідальні посади, з метою запобігання корупції; суворе дотримання прописаних процедур при виділенні і оформленні державних замовлень; чіткий поділ етапів, пов'язаних з плануванням, виділенням і розрахунками при оформленні державних замовлень; виключення з конкурсу учасників аукціону, в разі серйозного порушення встановлених правил [13, с. 50]. За даним переліком антикорупційних заходів особливо звертається увага: відбір, навчання, підвищення кваліфікації, ротації персоналу антикорупційних органів, що має відбуватися прозоро і об'єктивно; чітке, поетапне, деталізоване визначення правил, інструкцій, розпоряджень механізму реалізації процедури прийняття будь-яких управлінських рішень.

Заслуговує на увагу антикорупційна діяльність Франції. До органів, на яких покладається боротьба із антикорупційними злочинами, відносяться:

- 1) Центральна служба запобігання корупції;
- 2) Організація з боротьби проти відмивання грошей (ТРАСФІН);
- 3) Відділ з боротьби протидії корупції при Управлінні боротьби проти економічних та фінансових злочинів;
- 4) Центральна дирекція загального інформування;
- 5) Комісія з фінансової гласності Системи заходів антикорупційної діяльності у розвинутих країнах світу політичного життя, що контролює майнове становище парламентаріїв;
- 6) Національна комісія з рахунків виборчих кампаній і фінансування політичних партій (наділена контрольними функціями);
- 7) Центральна рахункова Палата – лише щодо виявлення порушень.

Усі ці структури є державними і фінансуються з бюджету, кожна служба працює у визначеній для неї сфері [87, с. 173].

Антикорупційні заходи Франції першочергово спрямовані на контроль діяльності державних службовців всіх рівнів влади спеціалізованими органами, що мають чіткий розподіл повноважень. Головною вимогою є прозорість процедур у державних і приватних організаціях, їх діяльності та фінансуванні. Підвищена увага приділена звітності політичних партій. Тобто у антикорупційній діяльності Франції центр контролю зміщений у бік діяльності високопосадовців і рішень, що приймаються ними. До основних видів діяльності Центральної служби запобігання корупції відноситься збір інформації та консультування незалежних експертів з питань, пов'язаних із виникненням ризику корупції та справами про корупцію, за якими проводиться розслідування. У випадку з'ясування фактів, що свідчать про можливий злочин, служба негайно передає цю справу Державному прокуророві [180, с. 197].

Схожі моделі органів боротьби з корупцією існують в органах поліції Бельгії та Норвегії. Після прийняття в Бельгії Федерального плану забезпечення державної безпеки, який включав положення про державну політику боротьби проти корупції, було створено Центральне управління боротьби з корупцією.

На практиці розслідування злочинів пов'язаних з корупцією займається спеціалізована служба федеральної поліції обох рівнів (федеральні та регіональні). Вони використовують єдину базу даних, у якій міститься відповідна інформація.

Центральне управління боротьби з корупцією є структурним підрозділом управління Генерального комісаріату судової поліції. В його складі працюють: Начальник, 25 суперінтендантів, 33 головні інспектори, а також декілька адміністраторів. Відповідно до Закону «Про федеральну поліцейську службу», для своїх конкретних потреб поліція може наймати на роботу спеціалістів для надання специфічних послуг, зокрема у галузі фінансової та бухгалтерської звітності, інженерів та інших спеціалістів [47, с. 112]. У штаті Центрального управління також створено групу (60 осіб) спеціальних слідчих, які здійснюють

провадження у сферах державних закупівель, розподілу субсидій та фінансових злочинів.

Створення такої спеціалізованої служби в складі федеральної поліції та розмежування її компетенції з іншими органами дали можливість запровадити у Бельгії достатньо ефективну систему боротьби проти корупції.

Заслуговує також на увагу досвід організації діяльності з протидії корупції в Норвегії. У 1989 році тут було створено Норвезьке національне управління з розслідування і кримінального переслідування злочинів у сфері економіки і навколишнього середовища. Організаційно Управління увійшло до Національного директорату поліції. Керівник Управління за рангом одночасно має статус головного констебля поліції і головного прокурора. Штат Управління налічує 120 співробітників. Відповідно до законодавчого рішення Управління має повноваження з боротьби проти корупції. Структура Управління складається з: головного прокурора (керівник групи); один поліцейський прокурор; один прокурор керуючий справами; два спеціальних слідчих з досвідом роботи в управлінських структурах у приватному секторі; чотири спеціальні слідчі з досвідом роботи в поліції.

До завдань Відділу відноситься: організація розслідування злочинів проти корупції; виконання превентивної функції; збирання інформації щодо криміногенної ситуації для подальшої організації боротьби проти корупції.

Порядок розслідування та кримінального переслідування у справах про корупцію в Норвегії аналогічний до порядку розслідування будь-якої іншої кримінальної справи. Однак, після набуття чинності змін до Кримінального кодексу, перелік оперативно-слідчих дій, що проводяться правоохоронними органами у зв'язку з розслідуванням справ про корупцію, був суттєво розширений [47, с. 114]. Розслідування проводяться постійними багатoproфільними групами (керівник групи, прокурор поліції, слідчий з професійними знаннями в галузі фінансів, аудитори, спеціалісти з торгівлі, секретар).

Необхідно звернути увагу на модель антикорупційних органів Хорватії. В структурі Державної прокуратури Хорватії існує автономне спеціалізоване Управління з припинення корупції та організованої злочинності. Керівник Управління з припинення корупції водночас є заступником Генерального прокурора Хорватії. До структури Управління входять п'ять відділів, а саме відділ кримінального переслідування, відділ розслідувань і документації, відділ міжнародного співробітництва та спільного проведення розслідувань, відділ протидії корупції та зв'язків з громадськістю.

Законом визначена предметна юрисдикція Управління з припинення корупції та організованої злочинності, що охоплює корупційні злочини, отримання/давання хабару, зловживання службовими повноваженнями тощо.

Не без впливу Європейських держав подібний орган було створено у Румунії, під назвою «Національне управління по боротьбі з корупцією», яка є структурним підрозділом Прокурорської служби при Вищому касаційному суді Румунії. За структурою Національне управління складається з центрального офісу, який, має 15 регіональних відділень на території усієї країни. Очільником є Головний прокурор, який за посадою є заступником Генерального прокурора при Вищому касаційному суді.

До основних функцій Управління відносяться:

- а) проведення розслідування;
- б) здійснення прокурорського нагляду;

в) підтримання обвинувачення в усіх особливо важливих справах про корупцію високопосадовців незалежно від їх статусу. Стосовно безпосереднього виконання слідчих чи інших дій у цих справах Управління не має «своїх» фахівців, а «запрошує» офіцерів судової поліції, експертів в області економіки, фінансів, інформаційних технологій тощо на умовах відрядження. Вони працюють в складі комплексних оперативних груп під безпосереднім керівництвом та контролем головного прокурора.

Відповідно до законодавства працівники управління, окрім звичайних процесуальних повноважень, мають також право:

- а) вести приховане спостереження;
- б) здійснювати контроль за інформацією, що передається засобами зв'язку;
- в) проводити моніторинг фінансових операцій тощо [144, с. 264–265].

Характеризуючи сучасні підходи і моделі протидії корупції у країнах Європи та світу, слід відмітити тенденцію до оновлення ролі правоохоронних органів у цьому процесі. Вважаємо, що саме названі моделі антикорупційних органів іноземних держав покладені в основу утворення Національного антикорупційного бюро України та САП як спеціалізованих інституцій, що наділені самостійністю та незалежністю.

Висновки до Розділу 1

Детектив Національного антикорупційного це учасник кримінального провадження зі сторони обвинувачення, що здійснює досудове розслідування злочинів, визначених ч. 5 ст. 216 КПК України, вчинених певною категорією осіб, а також з урахуванням розміру предмета злочину або завданої ним шкоди, а у окремих випадках можуть розслідувати злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів, що визначено абз. 3 ч. 5 ст. 216 КПК України.

Засоби реалізації повноважень детективами визначаються кримінально процесуальним законодавством та враховують специфіку злочинів підслідних Національному антикорупційному, у зв'язку з чим детективи наділені певними правами, що надають можливості та допомагають здійснювати виконання завдань кримінального провадження.

Повноваження детектива у кримінальному провадженні включають: повноваження, передбачені відповідними положеннями Конституції України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК України та Законами України; процесуальні дії, слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, які спрямовані на виконання,

як на території України так і за її межами в рамках міжнародного правового співробітництва; процесуальні дії та процесуальні рішення; інші повноваження.

Реалізація таких повноважень покладається на детектива, що здійснює досудове розслідування, або на детективів які включені до складу слідчої групи з розслідування кримінального провадження, а в окремих випадках за письмовим дорученням детектива чи прокурора.

Досліджуючи кримінально процесуальні повноваження детектива можна зазначити, що вони включають у себе можливість здійснювати дії на усій стадії досудового розслідування, від початку досудового розслідування до його завершення.

Важливим у реалізації детективом своїх повноважень є те, що здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК України, він є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. У визначених КПК України випадках проведення певних процесуальних та слідчих (розшукових) дій потребує погодження процесуального керівника у кримінальному провадженні та слідчого судді. Окремі слідчі (розшукові) дії проводяться за рішенням директора Національного бюро або процесуального керівника у кримінальному провадженні чи керівника САП.

Самостійність включає:

- здійснення процесуальних рішень або ініціювання їх вчинення уповноваженими на це особами;
- можливість здійснення процесуальних та слідчих (розшукових) дій, щодо:
- особистого з урахуванням обставин кримінального провадження планування проведення певних процесуальних та слідчих (розшукових) дій ;
- самостійного проведення необхідних процесуальних та слідчих (розшукових) дій або ініціювання їх проведення перед уповноваженими особами (прокурор, слідчий суддя).

На підставі проведеного дослідження, ми вважаємо, що результати ревізій та перевірок в розумінні ст. 99 КПК України мають доказове значення і відносяться до такого джерела доказів, як документи. У зв'язку із цим, необхідно призначення та проведення ревізій й перевірок передбачити як захід забезпечення кримінального провадження, надавши право слідчим (детективам), прокурорам звертатись із клопотанням про їх призначення, а слідчим суддям призначати ревізії та перевірки, шляхом внесення відповідних змін до КПК України. Даної позиції підтримало 83 % опитаних детективів НАБУ та 86 % слідчих НП України.

Кримінальне процесуальне законодавство потребує вдосконалення з метою створення сприятливих умов практичного застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей і документів, а саме:

- строків розгляду клопотання слідчим суддею, не пізніше трьох днів із дня надходження клопотання до суду. У разі якщо особа, яка подала клопотання, обґрунтує у ньому наявність реальної загрози зміни або знищення речей і документів, слідчий суддя має невідкладно розглянути зазначене клопотання без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться;

- у випадку наявності реальної загрози зміни або знищення речей і документів, ухвала слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів підлягає негайному виконанню особою, у володінні якої вони знаходяться;

- особа, у володінні якої знаходяться речі і документи повинна повідомити у триденний строк про відсутність можливості, або не згоду виконати ухвалу слідчого судді.

Враховуючи специфіку злочинів, що підслідні детективам Національного бюро, з метою посилення інституційних можливостей вказаного правоохоронного органу у протидії корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на наш погляд, доцільно доповнення ч. 4 ст. 263 КПК України після слів «Національної поліції,» словами «*Національного*

антикорупційного бюро України», що з урахуванням особливої підслідності Національного бюро виглядає дуже доречним.

Потребує нормативного удосконалення процедура застосування інституту негласних слідчих (розшукових) дій стосовно народних депутатів України. Зокрема, враховуючи, що народних депутатів України законодавчо віднесено до осіб, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження, з метою забезпечення їх прав і свобод, застосування негласних слідчих (розшукових) дій стосовних останніх можливо здійснювати на підставі відповідного клопотання Генерального прокурора України (виконувача обов'язків), його заступника, керівника регіональної прокуратури. Ці зміни, сприятимуть приведенню такої процедури у відповідність до загальних засад кримінального судочинства, насамперед рівності перед законом і судом та дасть можливість більш широкого практичного застосування інституту негласних слідчих (розшукових) дій, у тому числі під час розслідування злочинів, підслідних Національному бюро.

Проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як моніторинг банківських рахунків, передбаченої ст. 269¹ КПК України, доцільно віднести до слідчих (розшукових) дій, визначених главою 20 КПК України, шляхом внесення відповідних змін до КПК України, що надасть можливість практичного використання вказаної слідчої дії детективами Національного бюро.

Враховуючи специфіку злочинів підслідних Національному бюро, необхідність та важливість використання при їх розслідуванні інституту міжнародного співробітництва, на наш погляд, доцільним є внесенням змін у КПК України у частині скасування строків проведення деяких заходів забезпечення кримінального провадження та слідчих (розшукових) дій, що будуть виконуватимуться компетентними органами іноземних країн в рамках міжнародно-правової допомоги.

Доведено, що моделі кримінальної процесуальної діяльності антикорупційних органів за законодавством іноземних держав мають деякі

спільні ознаки з Національним антикорупційним бюро України, однак антикорупційні органи іноземних держав мають більше повноважень щодо виявлення, запобігання та розслідування правопорушень будь-яких корупційних правопорушень, а також інших правопорушень, що завдають шкоди економічним інтересам держави.

РОЗДІЛ 2

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕТЕКТИВА НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВЗАЄМОДІЇ З УЧАСНИКАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ЕКСПЕРТАМИ ТА СПЕЦІАЛІСТАМИ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

2.1 Взаємодія детектива з учасниками кримінального провадження під час досудового розслідування

Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України).

У забезпеченні виконання цих завдань слідчі та оперативні підрозділи відіграють важливу роль, оскільки успішне виявлення і розслідування злочинів багато в чому залежить від правильної організації взаємодії зазначених органів.

Практика взаємодії фактично існує разом із появою оперативних підрозділів і слідства, що здійснюють боротьбу зі злочинністю. Однак безперервний ланцюг реформувань правоохоронних органів, відповідних змін нормативних приписів, перевлаштування самих взаємодіючих сторін радикально видозмінює сам підхід до суті, форм і методів взаємодії слідчих та оперативних підрозділів.

Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування, ефективність профілактичної функції досудового слідства багато в чому зумовлені правильною координацією та чіткою взаємодією слідчого з оперативними підрозділами. Процесуально і тактично правильно організована взаємодія дає змогу детективу об'єднати та ефективно використовувати, як процесуальні, так і оперативно-розшукові можливості для успішного вирішення завдань кримінального провадження.

Як зазначає І. М. Жильський, взаємодія чи організація взаємодії – це не механічна, а цілісна сукупність, яка має основну, не властиву окремим елементам якість, необхідну для досягнення загальної мети [55, с. 16].

Взаємодія займає у роботі слідчих та оперативних підрозділів, до яких також відносяться детективи Національного бюро, особливе місце, оскільки скоординовані дії вказаних суб'єктів у цій формі роботи дозволяє більш ефективно досягнути мети кримінального провадження.

Окремі проблемні питання взаємодії під час досудового розслідування досліджували Р. С. Белкін, А. Ф. Волобуєв, Ю. М. Грошевий, В. А. Журавель, В. А. Колесник, М. А. Погорецький, М. В. Салтевський, В. М. Тertiшник, Г. П. Цимбал, В. Ю. Шепітько, М. Є. Шумило, О. О. Юхно та інші. Проте, незважаючи на значний внесок вчених низка проблемних питань залишається не вирішеною, у тому числі у зв'язку набранням чинності КПК України 2012 року, та подальшим запровадженням інституту детектива у кримінальному провадженні. Сучасний етап з його перебудовою кримінального судочинства і, як наслідок, новими вимогами правозастосовної практики актуалізував складне питання про взаємодію і визначив необхідність ще раз звернутися до раніше аналізованих проблем, уже на сучасному рівні розвитку кримінального процесу.

Процес взаємодії у правоохоронній діяльності закономірний і виправданий. Правоохоронна діяльність за своєю суттю складна система, що охоплює як складові різні види діяльності усіх структурних підрозділів правоохоронних органів, які є самостійними системами більш низького рівня. Різні види діяльності

можуть стикатися, перетинатися, взаємодіяти, зливатися, переходити один в інший, утворюючи складні структури. Отже, цілком закономірно, що у реальному житті один вид діяльності завжди спирається на інший і, узятий у системі певних відносин, обумовлює новий вид діяльності.

Взаємодія як поняття і вид діяльності служб і підрозділів правоохоронних органів широко використовується у їх практиці, що спрямована на виявлення й розслідування злочинів. Майже всі респонденти підтримали дану тезу.

Ця категорія застосовується у Законах України, що регулюють правоохоронну діяльність, зокрема: «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 4, п. 4 ст. 7), «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (розділ V), «Про Національну поліцію» (статті 5, 11, 88,), «Про Національне антикорупційне бюро України» (статті 3, 19-1, 19-2), «Про державне бюро розслідувань» (ст. 22 розділу IV), а також у відомчих та міжвідомчих нормативно-правових актах, проте не тлумачиться однозначно. Тому перш ніж розглядати взаємодію крізь призму взаємин слідчого (детектива) з оперативними співробітниками під час збору інформації на стадії досудового розслідування, слід приділити увагу лексичному і філософському значенню цього терміна.

Українська мова категорію «взаємодія» визначає як взаємний зв'язок між предметами в дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь [163, с. 346].

З точки зору філософії взаємодія це динамічний зв'язок, у процесі якого відбувається зміна однієї або всіх сторін, що взаємодіють. Саме взаємодія проявляє предмет, дає змогу пізнати його. Поняття «взаємодія» використовується для позначення впливу речей одна на одну, для характеристики форм людського співбуття, людської діяльності й пізнання [165, с. 105].

У соціології – взаємодія розглядається як форма соціальної комунікації або спілкування, принаймні, двох осіб, або спільнот, в якій систематично здійснюється їх вплив одна на одну [117, с. 377].

У соціальній психології під взаємодією розуміється якісно визначений феномен, що виникає в результаті міжособистісного пізнання об'єктів реальної

дійсності, яке можливе тільки за умови включення окремих дій по взаємодії у якусь загальну діяльність. При цьому взаємодія як родова категорія визначається через такі видові поняття, як «взаєморозуміння», «взаємовідносини» та «взаємодопомога», котрі розкривають інформаційні й проксиологічні елементи реальної взаємодії суб'єктів в процесі міжособистісного пізнання [60, с. 458–459].

Водночас, як зазначає А. М. Бандурка та Л. М. Давиденко, під час взаємодії її мають організовувати обидві сторони, оскільки вона передбачає спільну, погоджену діяльність [4, с. 298].

У нашому ж випадку слідчий, з одного боку, наділений правом давати оперативним підрозділам доручення, для якого виконання отриманих доручень є обов'язковим. Але, з іншого – слідчий не має можливості в адміністративному чи службовому порядку впливати на хід виконання його розпоряджень і не може притягнути до відповідальності осіб, котрі їх проігнорували. Однак, 23 % опитаних детективів НАБУ та 16 % слідчих НП України підкреслили про існування бюрократичного механізму для отримання інформації. Отже, такі відносини нібито не є повною мірою взаємодією, але й ототожнювати їх із відносинами субординації також немає жодних підстав.

КПК України не надає визначення терміну «взаємодія», проте містить положення, відповідно до якого, слідчий органу досудового розслідування, яким також є детектив Національного бюро, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України, уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам, перелік яких визначений ч. 1 ст. 41 КПК України.

Зазначається, що результати аналізу вище перелічених актів і наукових праць з окресленої проблеми [105; 89; 201] дають змогу дійти висновку, що під взаємодією потрібно розуміти основу на законі й відомчих нормативно-правових актах діяльність незалежних один від одного органів (підрозділів), що спрямовується слідчим і здійснюється за комплексного поєднання та ефективного використання повноважень, методів і форм, властивих кожному із

них, для припинення й розкриття злочинів й встановлення обставин, які входять до предмета доказування у кримінальному провадженні [207, с. 115], таким чином, підкреслюються особливості та відмінності змісту методів і форм роботи слідчих та оперативних підрозділах, поєднання яких під час розслідування є край необхідним.

У науковій літературі взаємодія слідчого та співробітника оперативного підрозділу формуються як погоджені щодо мети, місця і часу спільні процесуальні й оперативно-розшукові дії (заходи) [101, с. 61; 105, с. 157]. Тому останній термін і власне поняття «взаємодія» відрізняються від таких близьких до них за змістом понять, як «взаємозв'язок», «узгоджені дії», «координація», «сприяння», «надання допомоги» тощо, зміст яких варіюється у відповідних правових нормах або впливає з їх змісту.

На наш погляд взаємодія охоплює погоджені щодо мети, місця і часу спільні процесуальні, слідчі (розшукові) й оперативно-розшукові дії (заходи), що розподіляються слідчим між слідчими та оперативними співробітниками, в рамках спільної роботи.

Переходячи до форм взаємодії слідчого, необхідно зазначити, що вони є різноманітними, та їх можна умовно класифікувати на наступні групи. За характером зв'язків між слідчим та іншими суб'єктами узгодженої діяльності взаємодія може бути безпосередньою та опосередкованою. За часом реалізації взаємодія може здійснюватися постійно, упродовж усього часу кримінального провадження, або тимчасово, яка обмежена за часом, та взаємодія спрямована на виконання конкретного завдання.

За функціями у процесі взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами із сфери правоохоронної діяльності взаємодія може бути:

- а) оперативно-розшукова;
- б) кримінальна процесуальна;
- в) адміністративно-правова;
- г) організаційно-управлінська;
- г) виховна.

Залежно від належності суб'єктів взаємодії до однієї чи різних систем правоохоронних органів розрізняють а) зовнішню і б) внутрішню взаємодію.

За ступенем конспірації можна виокремити а) гласну, щодо здійснення гласних слідчих (розшукових) дій та б) негласну, щодо негласних слідчих (розшукових) дій форми взаємодії слідчого.

За етапами здійснення: взаємодію організаційного етапу; взаємодію робочого етапу; взаємодію завершального етапу.

Залежно від виду конкретного суб'єкта, з яким слідчий взаємодіє у кримінальному провадженні, такими формами можуть бути: а) взаємодія з оперативними, експертними підрозділами; оперативно-розшуковими органами, слідчими свого та інших відомств; б) взаємодія з державними установами, підприємствами, організаціями всіх форм власності.

Залежно від факту урегульованості діяльності суб'єктів взаємодії у законодавстві: нормативно-правові, що випливають з положень КПК України, законів, які регулюють діяльність правоохоронних органів та організаційно-тактичні або по іншому – процесуальні та тактичні (організаційні) [89; 90; 102; 118; 201].

Також у науковій літературі наводиться така форма взаємодії, яка залежить від територіального рівня (локалізації): а) взаємодія слідчих підрозділів з іншими суб'єктами у кримінальному провадженні локального (місцевого) характеру; б) регіонального характеру; в) загальнодержавного характеру [210, с. 212].

Залежно від виду (групи) злочинів, взаємодія слідчого здійснюється у кримінальних провадженнях щодо податкових злочинів [193, с. 13]; економічних та у сфері земельних відносин [24, с. 16].

Залежно від кількості окремих видів взаємодії слідчого з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами у кримінальному провадженні, що у своїй сукупності утворюють відповідну форму взаємодії:

а) багатовидова (складна) форма, утворена не менше як двома окремими видами взаємодії (виконання оперативним підрозділом доручень слідчого щодо

проведення пошуково-розшукових дій відповідних предметів, речей, документів – речових доказів у кримінальному провадженні та здійснення заходів щодо встановлення особи, якій необхідно оголосити підозру після зупинення досудового розслідування);

б) одно-видова форма (проста) – утворена одним видом взаємодії (наприклад, одноразовий спільний виїзд слідчого, оперативного співробітника, експерта-криміналіста).

Отже, вищевказаним формам притаманні певні види взаємодії слідчого як з оперативними підрозділами, так і з іншими суб'єктами у кримінальному провадженні, що визначаються конкретною метою, яку необхідно досягнути від такої взаємодії. Головною метою взаємодії є вирішення завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України. Ініціатором взаємодії є детектив, коли виникає потреба в залученні можливостей оперативних підрозділів та інших правоохоронних і державних органів влади, підприємств, установ, організацій для вирішення завдань досудового розслідування.

Без сумніву, зміст взаємодії визначається її завданнями: в одних випадках це може бути успішне проведення окремої слідчої (розшукової) дії, в інших – одержання необхідної інформації, у третіх – розшук особи злочинця, речових доказів, документів, цінностей тощо [207, с. 115].

Однак, взаємодія здійснюється не тільки з оперативними підрозділами, а також з різними державними органами, органами виконавчої влади, фондами, правоохоронними органами. Ми підтримуємо Р. В. Войтюка, якій пропонує розробити відповідні міжвідомчі інструкції щодо напрямів та форм взаємодії [22, с. 108–119] з метою належного попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень та притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх вчинили, що на наш погляд, сприятиме більш ефективній взаємодії між різними правоохоронними органами.

Формулюючи термін взаємодії детектива Національного бюро необхідно зазначити, що це спільна діяльність детектива разом з іншими слідчими та

оперативними підрозділами, спеціалістами, експертами та іншими службовими особами органів державної влади, підприємств, установ, організацій, яка здійснюється під керівництвом детектива та полягає у виконанні необхідних дій з метою захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування.

Отже, взаємодія представляє собою важливу складову діяльності детектива, що надає більше можливостей для встановлення фактичних даних, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях велике значення має взаємодія детектива з оперативними підрозділами, що надає додаткові можливості для всебічного дослідження обставин вчинення злочину та оперативного супроводження кримінального провадження.

Взаємодія слідчих із оперативними підрозділами – це заснована на законі співпраця не підпорядкованих один одному суб'єктів, у рамках якої доцільно поєднувати застосовувані ними засоби та способи з метою розслідування, запобігання, припинення і розкриття злочинів, розшуку підозрюваних (обвинувачених), притягнення до кримінальної відповідальності винних і забезпечення відшкодування шкоди, заподіяних злочинами [39, с. 8], що вказує на співпрацю декількох суб'єктів під час здійснення досудового розслідування.

Взаємодія також розглядається як таке, що ґрунтується на законі правильне поєднання й ефективне використання повноважень і методів діяльності, притаманних слідчим і оперативним співробітникам, спрямоване на розкриття, розслідування та попередження злочинів [88, с. 72].

Як слушно вказує М. В. Багрій, взаємодія слідчих із оперативними підрозділами має відповідати таким обов'язковим умовам:

- дотримання всіма учасниками взаємодії законності;

- розподіл повноважень між органами досудового розслідування й оперативними підрозділами, що пов'язано з вимогами закону та специфікою їхньої діяльності;
- комплексне використання сил і засобів, якими володіють органи досудового розслідування й оперативні підрозділи;
- організуюча роль слідчого і його процесуальна самостійність у процесі розслідування [1, с. 317].

На наш погляд, до обов'язкових умов такої діяльності необхідно віднести:

- спільну мету, яка у широкому сенсі полягає у взаємній допомозі під час вирішення завдань кримінального провадження, а у вузькому в досягненні мети процесуальних та слідчих (розшукових) дій, що виконуються;
- узгодженість та скоординованість дій, які полягають у вжитті учасниками такої діяльності запланованих заходів, що розподілені саме детективом та обов'язковим своєчасним повідомлення його про результати виконаних заходів з наданням усіх необхідних документів.

Однак, як показує практика, й на це вказують респонденти у своїх відповідях, виконання запланованих дій відбувається не якісно (34 % детективів НАБУ, 49 % слідчих НП України); відповідна інформація, якою володіє інший орган, надається не у повному обсязі (26 % детективів НАБУ, 27 % слідчих НП України); затримуються із відповіддю (17 % детективів НАБУ, 8 % слідчих НП України) тощо.

У кримінально процесуальній літературі форми взаємодії слідчих з оперативними підрозділами умовно поділяють на процесуальні, що регулюються кримінальним процесуальним законодавством України, та непроцесуальні, що регламентуються нормативно-правовими актами, у тому числі відомчими та міжвідомчими.

Зупиняючись на процесуальній формі взаємодії слідчих з оперативними підрозділами необхідно зазначити, що слідчий уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам (п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України) [91].

Оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного бюро – за письмовим дорученням детектива або прокурора САП (ч. 1 ст. 41 КПК України) [91].

При цьому, ч. 2 ст. 41 КПК України визначено, що під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого.

На практиці така взаємодія між детективами та оперативними підрозділами відбувається шляхом письмового обміну інформацією про певні обставини, що підлягають встановленню, спільного проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, надання детективами таких доручень оперативному підрозділу на самостійне проведення ними певних слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій.

При виконанні доручень детективів, оперативні підрозділи, користуючись повноваженням слідчого, мають право проводити слідчі (розшукові) дії та складати за їх наслідками процесуальні документи (протоколи допитів, обшуку тощо).

Проте, недоліком вказаної норми є те, що КПК України передбачає можливість доручення слідчим оперативному підрозділу проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, що значно більше обмежують конституційні права та свободи громадян, аніж, проведення деяких процесуальних дій, у тому числі заходів забезпечення кримінального провадження. Наприклад, надання доручення оперативному підрозділу на проведення такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів законом непередбачена.

Враховуючи, що такий захід забезпечення кримінального провадження активно використовується детективами під час розслідування кримінальних проваджень, вказаний недолік у КПК України відчувається у практичній діяльності коли, наприклад, детективам необхідно провести виїмку документів

або їх копій в установі, підприємстві або організації, що розташовані на значній відстані від розташування органу досудового розслідування. При цьому на проведення такого заходу забезпечення кримінального провадження, з урахуванням дороги, буде витрачено зайвий час, який, можна було витратити на проведення більш інтелектуальної роботи по розслідуванню.

Таким чином, з метою оптимізації часу слідчого чи детектива доцільно внести зміни до п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України доповнивши повноваженням слідчого доручати оперативним підрозділам проведення *процесуальних дій*.

Серед різновидів процесуальної форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час досудового розслідування Л. І. Щербина відзначає наступне:

- передача слідчому матеріалів про виявлені шляхом оперативно-розшукових заходів ознаки кримінального правопорушення;
- проведення оперативно-розшукових заходів у провадженні, в якому не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення;
- виконання доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій;
- здійснення заходів щодо встановлення особи підозрюваного, його розшуку після зупинення досудового розслідування;
- привід підозрюваного, обвинуваченого, свідка [207, с. 115].

Як визначено ч. 1 ст. 41 КПК України оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [91].

Під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (ч. 2 ст. 41 КПК України) [91].

Таким чином, враховуючи специфіку діяльності Національного бюро, а також його підслідність, законодавчо передбачено, що підрозділам детективів, внутрішнього контролю та оперативно-технічному підрозділу Національного бюро письмові доручення щодо здійснення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному провадженні мають право надавати лише детективи або прокурори САП. При цьому, вказані підрозділи Національного бюро наділені правом здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Як було зазначено вище, оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії за письмовим дорученням слідчого, а відповідно до ч. 3 ст. 110 КПК України рішення слідчого приймається у формі постанови. Таким чином, з урахуванням вищенаведених положень КПК України, такі доручення детективам необхідно оформляти саме у формі постанови.

Детективи Національного бюро, здійснюючи розслідування корупційних злочинів, на практиці до виконання такої негласної слідчої (розшукової) дії, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, передбаченої ст. 263 КПК України, залучають відповідний підрозділ Служби безпеки України надаючи відповідне доручення.

Враховуючи, що у КПК України відсутнє визначення строків, протягом яких оперативним підрозділом повинно бути виконане таке доручення детектива, на практиці цей строк визначається детективом, та у подальшому

узгоджується із службовою оперативного підрозділу, що виконує доручення. Проте, з метою покращення взаємодії, вважаємо за доцільне внесення змін у ч. 3 ст. 41 КПК України, якою передбачити: *«Строк виконання доручення визначається слідчим та прокурором»*.

Переходячи до непроцесуальних форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, слід зазначити, що на наш погляд, ця форма взаємодії безпосередньо невизначена КПК України.

У науковій літературі зазначається, що якщо брати безпосередню взаємодію конкретних представників оперативних і слідчих підрозділів, то вона відбувається в двох основних формах: процесуальній та організаційній [121, с. 42].

Непроцесуальна взаємодія слідчого з оперативними підрозділами у кримінальному провадженні повинна здійснюватись відповідно до вимог відомих нормативно-правових актів [40, с. 75].

На наш погляд ключовою непроцесуальною формою взаємодії детектива та оперативного підрозділу під час здійснення досудового розслідування є створення міжвідомчих слідчих груп з розслідування складних та особливо складних корупційних кримінальних правопорушень, що відбувається на підставі відомих та міжвідомчих нормативних актах. Така форма взаємодії передбачає чіткий розподіл дій кожного учасника, що регламентовано планом досудового розслідування у кримінальному провадженні, а також узгодженими під час нарад чи робочих зустрічей напрямком розслідування та обміном відповідною інформацією, що має значення для встановлення обставин кримінального провадження.

У своєму дослідженні А. Ф. Волобуєв відмічає, що найбільш ефективна взаємодія слідчого й оперативних працівників при розслідуванні економічних злочинів можлива тільки в складі слідчо-оперативних груп. Запорукою їхньої успішної діяльності є оптимальний розподіл обов'язків між її членами, погоджене планування слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, взаємний

обмін інформацією на проміжних нарадах під керівництвом слідчого, своєчасне внесення корективів у план роботи групи [24, с. 19].

Під час взаємодії слідчих із оперативними підрозділами, на практиці застосовуються такі організаційні (непроцесуальні) форми, як:

- спільне планування роботи з розкриття й розслідування кримінальних правопорушень;
- використання слідчим результатів оперативно-розшукової діяльності для побудови версій у кримінальному провадженні;
- інструктаж оперативних співробітників, безпосередньо задіяних до проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій;
- взаємний обмін інформацією між слідчими та оперативно-розшуковими підрозділами;
- консультації, надання методичних рекомендацій щодо документування протиправних дій тощо [207, с. 115].

Як цілком слушно зазначає А. В. Мирівська та Д. В. Процюк, серед основних причин, що негативно впливають на якісь взаємодії, необхідно віднести:

- недостатній рівень законодавчої регламентації взаємодії на стадії досудового розслідування;
- відсутність чітких відомчих інструкцій та відповідних нормативних актів, що регулюють усі аспекти слідчої діяльності щодо залучення до процесу розслідування спеціалістів [109, с. 130].

Ми не підтримуємо тих науковців [23, с. 133–134], які весь процес взаємодії поділяють на етапи, оскільки взаємодія характерна для всього процесу розслідування й потреба в ній обумовлюється конкретними тактичними завданнями розслідування, а не його етапами [146, с. 165]. В межах одного етапу може виникати потреба взаємодіяти з іншими особами чи органами неодноразово. Взаємодія не завершується в разі закінчення одного та початку іншого етапу розслідування, оскільки, у кожного виду, форми, методу взаємодії існують свої стадії, які не завжди співпадають з етапами

розслідування.

У практичній діяльності існує напрацьована практика взаємодії окремих підрозділів між собою і в цілому з іншими зацікавленими сторонами, яка здійснюється на декількох рівнях. Внутрішня взаємодія між різними підрозділами Національного бюро (наприклад, шляхом надання доручення оперативним підрозділам НАБУ). Зовнішня взаємодія між різними правоохоронними органами (так званими силовими, структурами і спецслужбами); судовими органами; відповідними компетентними органами інших зацікавлених держав, що беруть участь у міжнародному співробітництві (проблемні аспекти взаємодії з якими досліджені у попередньому підрозділі); місцевими органами державної влади і управління; засобами масової інформації; громадськими об'єднаннями і населенням.

Необхідно пам'ятати, що під час взаємодії кожне відомство і владна структура діють відповідно до своєї компетенції, узгоджуючи між собою спільні заходи.

2.2 Діяльність детектива з використання спеціальних знань спеціалістів під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях

Здійснення розслідування корупційних злочинів включає в себе вирішення детективом Національного бюро питань, що пов'язані не тільки з безпосереднім розслідуванням, а й проблем функціонування особи у суспільстві, з метою досягнення реальної дійсності у кримінальному провадженні. До обов'язкового елементу такої діяльності необхідно віднести взаємодію детектива Національного бюро із різноманітними учасників кримінального провадження, яких залучають у кримінальні процесуальні відносини, у тому числі зі спеціалістами, які володіють спеціальними знаннями.

Взаємодія є процесом безпосереднього або опосередкованого впливу об'єктів, суб'єктів, один на одного, що породжує їх взаємозумовленість і

зв'язок [200, с. 42]. Як слушно вказує Р. С. Белкін, взаємодія – це форма організації розслідування злочину, яка становить собою засноване на законі співробітництво слідчого з органами дізнання, спеціалістами, експертами, узгоджене за цілями, місцем і часом для встановлення істини [10, с. 31–32].

Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71 КПК України) [91]. При цьому, в КПК України відсутнє поняття «спеціальні знання», тому для його розуміння необхідно звернутись до наукової літератури.

Для дослідження особливостей діяльності детектива з використання спеціальних знань спеціалістів під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях, спочатку необхідно дослідити лексичне значення та характеристику спеціальних знань.

Зупиняючись на загальному визначені поняття «спеціальних знань», то слід звернути увагу на думку В. Ю. Шепітька, який визначає їх як систему наукових даних (відомостей) або навичок об'єктивного характеру, отриманих у результаті вищої професійної підготовки, наукової діяльності, досвіду практичної роботи, що відповідають сучасному рівню [202, с. 11]. В. М. Махов відносить до таких знання, властиві різним видам професійної діяльності, за винятком тих, що є професійними для слідчого й судді та використовуються в ході розслідування й розгляду кримінальних справ у суді з метою сприяння встановленню істини в справі у випадках і порядку, визначених кримінально-процесуальним законодавством [106, с. 46].

Переходячи до визначення науковцями спеціальних знань у кримінальному судочинстві, слід зазначити, що В. Г. Гончаренко характеризує їх як знання й навички, отримані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, використовувані визначеними законом учасниками процесу в межах наданих

кожному з них повноважень для розв'язання за певною процедурою процесуальних завдань [32, с. 24].

У широкому сенсі спеціальними знаннями в кримінальному провадженні Р. Л. Степанюк вважає будь-які професійні знання, необхідні для розв'язання питань, що постають під час здійснення досудового розслідування та судового провадження. За суб'єктом ці знання поділяє на три різновиди:

- а) професійні знання осіб, які здійснюють кримінальне провадження;
- б) фахові знання підозрюваних, обвинувачених, професійних захисників;
- в) професійні знання осіб, яких залучають сторони процесу й суд до розв'язання завдань кримінального провадження [169, с. 42].

Спеціальні знання, що використовуються у кримінальному судочинстві, характеризуються такими ознаками:

- ці знання не є загальновідомими, загальнодоступними й одиничними;
- отримують їх у процесі теоретичної та практичної підготовки до конкретної діяльності;
- вони є неодноразово застосовуваними не в прямій, а в опосередкованій формі;
- їх залучають до процесу у встановленому законом порядку за наявності в учасників процесу потреби у такого роду знаннях;
- використовують у передбачених кримінальним процесуальним законом формах;
- їх застосування пов'язане з певним рівнем освіти та (або) підготовки чи іншим досвідом;
- такі знання сприяють забезпеченню винесення законного й обґрунтованого акту органів досудового розслідування й суду як органу судової влади [96, с. 8–9].

Проте, на наш погляд, особи, що володіють спеціальними знаннями та залучені у кримінальне провадження є іншими учасниками кримінального

провадження, що відповідає відповідним визначенням, наведеним у КПК України.

Отже, з урахуванням запропонованих науковцями дефініцій та характеристик використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві, необхідно зазначити, що вони здійснюються суб'єктами, які мають спеціальні знання та досвід їх застосування у певних видах діяльності, та сприяють вирішенню процесуальних завдань у кримінальному провадженні, розв'язання яких можливо лише із залученням таких суб'єктів.

Участь спеціаліста безпосередньо пов'язано із проведенням процесуальних дій та їх залученням. Законодавець передбачив у КПК України приблизні напрями використання спеціальних знань спеціаліста (надання технічної допомоги сторонам провадження та суду, а також консультації зі спеціальних питань).

В юридичній літературі зазначається, що рішення про залучення спеціаліста має бути виправдане інтересами розслідування. Виділяються ситуації, які обумовлюють необхідність їх обов'язкової участі:

- проведення слідчих (розшукових) дій стосовно злочинів зі складною слідовою картиною;
- необхідність виявлення та фіксації невидимих і слабовидимих слідів;
- використання методів фіксації, пов'язаних із застосуванням складних техніко-криміналістичних засобів та методів;
- необхідність вирішення складних тактичних і організаційних питань [43, с. 27–28].

Проблема доцільності залучення спеціаліста має вирішуватися в кожному конкретному випадку з урахуванням категорій існуючих доказів та тих, які планує отримати слідчий; наявності необхідного фахівця; готовності фахівця і потрібних науково-технічних засобів [164, с. 31].

Детективи Національного бюро з урахуванням визначеної за ними підслідності здійснюють розслідування кримінальних проваджень про злочини

у сфері державних закупівель, паливно-енергетичному комплексі, сфері розміщення, обігу цінних паперів і провадження професійної діяльності на фондовому ринку, а також у інших сферах.

На досудовому розслідуванні, з метою з'ясування питань, що потребують спеціальних знань, зокрема щодо дотримання законодавства у економічній, господарській та інших сферах діяльності, звертаються до відповідних установ для виділення спеціалістів, які володіють необхідними знаннями у цих сферах. Встановивши необхідність залучення спеціаліста, детектив направляє виклик керівнику установи, де така особа працює. Виклик здійснюється шляхом його направлення поштою, електронною поштою або факсом, телефоном, телеграмою чи іншим способом, не пізніше, ніж за три дні до дати, коли спеціаліст зобов'язаний прибути (частини 1, 8 ст. 135 КПК України). Закон не передбачає винятків для порядку виклику таких осіб у випадку їх негайного залучення для участі в невідкладних слідчих (розшукових) діях.

З метою належної підготовки до слідчої (розшукової) дії (приготування необхідного технічного обладнання, пристроїв, приладів), детектив у виклику повинен повідомити про вид слідчої (розшукової) дії, час і місце її проведення, перелік дій, які необхідно виконати з його участю, та інші відомі обставини.

Порядок виклику спеціаліста безпосередньо пов'язаний з моментом набуття процесуального статусу. Саме в цей момент у особи, яка володіє спеціальними знаннями, з'являються процесуальні права та обов'язки. В юридичній літературі дана проблема однозначно не вирішена. Часом набуття процесуального статусу спеціаліста необхідно вважати момент отримання виклику фахівцем, що прямо передбачено питаннями відповідальності спеціаліста у зв'язку із неявкою за викликом без поважних причин. Статус фахівця залишається в особи й після закінчення процесуальної дії, до участі в якій він запрошувався [14, с. 35]. Він має право відмовитися від участі у процесуальній дії, якщо не володіє необхідними спеціальними знаннями чи вважає себе якоюсь мірою зацікавленим у результатах вирішення кримінального провадження [166, с. 139].

Зупиняючись на проблемних аспектах використання спеціальних знань та взаємодії детективів із спеціалістом необхідно зазначити наступне.

По-перше, у КПК України не передбачено загального порядку залучення спеціаліста у кримінальне провадження, а лише визначено учасника кримінального провадження, який має право його залучати, з якою метою він залучається, та права й обов'язки спеціаліста. У зв'язку з цим, порядок залучення спеціаліста здійснюється через письмове звернення детектива Національного бюро із обов'язковим погодженням до керівника підприємства, установи де працює необхідний спеціаліст.

Як було вже зазначено, КПК України не містить норм, у яких закріплено порядок залучення спеціаліста, тому, залишаються невирішеними проблеми щодо обов'язковості виділення спеціалістів, термін, протягом яких вони виділяються й на який саме строк.

Так, наприклад спеціалісти Державної аудиторської служби для участі у перевітках в кримінальних провадженнях залучаються відповідно до Порядку взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби, органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України, затвердженого спільним наказом від 19 жовтня 2006 р. № 346/1025/685/53 [133]. Однак, зазначений спільний наказ регламентує порядок взаємодії таких спеціалістів з правоохоронними органами, хоча з урахуванням законодавчих змін та створенням нових органів досудового розслідування, вже є застарілим.

Детективи Національного бюро знаходяться у кращому положенні ніж слідчі інших відомств, оскільки вони спеціалістів Державної аудиторської служби можуть залучати на підставі п. 2 ч. 2 ст. 19² Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України». Крім того, на практиці виділення спеціаліста Державної аудиторської служби за ініціативою сторони обвинувачення може тривати близько трьох-чотирьох місяців.

Вважаємо за необхідне, передбачити у КПК України, обов'язок службової особи підприємства, установи на виділення спеціаліста за письмовим зверненням сторони кримінального провадження (у нашому випадку детектива

Національного бюро) у строк, який буде визначений у даному зверненні, та на строк необхідний для проведення і закінчення вчинення процесуальних дій з розв'язання поставлених йому питань, що потребують спеціальних знань.

По-друге, необхідно закріпити у кримінальному процесуальному законодавстві право спеціаліста не тільки виконувати дії для надання допомоги, а й можливість самостійно оформляти результати своєї діяльності чи наданих консультацій. Відповідно до ч. 2 ст. 71 КПК України спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) [91]. Зрештою, за спеціалістом залишається повноваження щодо надання як технічної допомоги так й інших видів допомоги, а також консультацій.

Залучений у кримінальне провадження спеціаліст може надавати консультації під час досудового розслідування та має право: ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду; користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням; звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів; знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження; одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження; заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом (ч. 4 ст. 71 КПК України) [91].

Спеціаліст зобов'язаний виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених запитань (п. 2 ч. 5 ст. 71 КПК України) [91], що надає можливості детективу використовувати це під час здійснення розслідування у кримінальному провадженні.

Проте, у теорії кримінального процесу залишається невирішеним питання, яким документом необхідно оформляти результати діяльності чи консультації спеціаліста? У вигляді письмових консультацій, пояснень, довідок,

висновків, аудиторських звітів тощо, чи під час його допиту у протоколі слідчої (розшукової) дії.

Згідно з вищевказаним Порядком та сталої слідчої практики спеціалісти Державної аудиторської служби залучаються для участі у проведенні перевірок, що здійснюються правоохоронними органами під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях, за результатами яких вони складають відповідні довідки.

Крім того, на практиці для надання допомоги детективам залучаються різні спеціалісти – аудитори, оцінювачі, які за наслідками наданої допомоги також складають різні документи (довідки, акти, звіти тощо).

Окрім того, сторона захисту також має право звертатись до спеціалістів для роз'яснення питань пов'язаних із спеціальними знаннями. У даному випадку спеціалістами чи безпосередньо стороною захисту складаються різні за назвою та формою документи, що у випадку їх надання детективу приєднуються до матеріалів кримінального провадження, та у окремих випадках досліджуються під час розслідування.

Враховуючи, що на цей час, залишається законодавчо не вирішеним можливість проведення під час досудового розслідування ревізій та перевірок, висновки яких є документами (ч. 2 ст. 99 КПК України), що в розумінні ч. 2 ст. 84 КПК України [91] є процесуальними джерелами доказів, тому постає питання необхідності передбачення у КПК України переліку документів, які може складати спеціаліст і віднесення їх до документів, визначених ст. 99 КПК України, що надасть ним статус процесуальних джерел доказів.

У зв'язку з цим пропонуємо доповнити пунктом п'ятим ч. 2 ст. 99 КПК України: 5) *висновки спеціаліста*.

По-третє, з метою більш повного використання спеціальних знань спеціалістів, як детективом під час здійснення досудового розслідування, а також судом під час судового розгляду, на нашу думку, необхідно у КПК України визначити статус спеціаліста під час допиту на різних стадіях кримінального провадження. Вважаємо, проводити допит за аналогією

експерта, тобто допитувати спеціаліста в статусі спеціаліста. В даному випадку, у детектива, сторони захисту чи суду не будуть виникати питання щодо розуміння нюансів діяльності або наданої консультації під час провадження процесуальних дій у кримінальному провадженні. Тому, пропонуємо ст. 356 КПК України «Допит експерта в суді» викласти як: «Допит експерта, *спеціаліста* в суді», в тексті зазначеної норми, також, внести відповідні доповнення.

У КПК та КК України необхідно передбачити відповідальність спеціаліста, аби уникнути можливих неправомірних дій з його боку. Так, у КПК України зробити посилання на відповідальність спеціаліста за неправдиві відповіді на поставленні питання, а у КК України кримінальну відповідальність спеціаліста за завідомо неправдиві показання (ст. 384) та відмову свідка від давання показань або відмову експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст. 385), шляхом внесення відповідних змін.

Законодавча невирішеність вищевказаних питань призводить до втрати часу на організацію залучення спеціаліста у кримінальне провадження та різних поглядів правників і практиків на можливість проведення спеціалістами певних перевірочних дій під час досудового розслідування та оформлення їх результатів.

Окремо необхідно зупинитись на формах використання детективом спеціальних знань та взаємодії сторони обвинувачення зі спеціалістами.

Так, дії, що виконуються спеціалістом самостійно полягають у можливості досліджувати чи опрацьовувати речі й документи на власний розсуд, як за місцезнаходженням органу досудового розслідування, так і за робочим місцем спеціаліста або в інших узгоджених місцях. Однак, не треба забувати, що основне призначення спеціаліста полягає в дачі слідчому консультацій, рекомендацій, наданні технічної допомоги в підготовці й проведенні слідчих дій, а також у застосуванні науково-технічних засобів для фіксації їх результатів [61, с. 49].

Внесення клопотання спеціаліста про надання для вирішення поставлених питань речей і документів, які раніше не надавались, з метою спрямування від сторони обвинувачення додаткових запитів, для подальшого проведення певних процесуальних та слідчих (розшукових) дій. Аналогічні дії по опрацюванню речей і документів можуть виконуватися детективом спільно зі спеціалістом.

Процедура залучення спеціаліста до участі в проведенні певних процесуальних дій має свої особливості. Зрозуміло, що до початку слідчої (розшукової) дії, в якій бере участь спеціаліст, детектив повинен особисто пересвідчитися в його особі, з'ясувати його відношення до підозрюваного або потерпілого, роз'яснити йому права й обов'язки відповідно до ч. 3 ст. 223 КПК України. За необхідності у спеціаліста до початку проведення слідчої (розшукової) дії може бути відібрано підписку про нерозголошення відомостей, що становлять державну, банківську таємницю чи таємницю слідства, які стануть відомими спеціалісту у зв'язку з його участю в проведенні слідчої (розшукової) дії. Найчастіше спеціаліст залучається під час проведення детективом:

- огляду різноманітних баз даних відкритого та закритого типу, доступ до яких має детектив;
- огляду бухгалтерських документів та програм (1 С: Бухгалтерія; MASTER: Бухгалтерія тощо), мобільних терміналів та комп'ютерної техніки, вилучених органом розслідування, під час якого спеціаліст надає допомогу в цьому;
- огляду місця події та обшуків, коли необхідним є участь спеціаліста, що володіє специфічними знаннями та вміннями, на об'єктах нафто-газового комплексу, електроенергетики, будівельних, тощо, під час огляду мобільних терміналів та комп'ютерної техніки, з метою фіксації та вилучення відомостей, що мають значення для кримінального провадження;
- допиту свідків за участю спеціаліста, з метою з'ясування слідством певних питань, що підлягають вирішенню тільки за його участю.

Необхідно зупинитись на питанні, чи може бути особі, яка залучалася у кримінальному провадженні як спеціаліст, доручено проведення експертизи, або може особа, яка виконувала експертизу, в подальшому залучатися як спеціаліст, і в якому випадку спеціаліст може брати участь у проведенні судової експертизи?

З першою частиною питання не виникає проблем, оскільки спеціалісту може бути доручено проведення експертизи, якщо він відповідає вимогам передбаченим у Законі України «Про судову експертизу». Дане положення конкретизується у ст. 79 КПК України, яка зазначає, що попередня участь спеціаліста й експерта в такому кримінальному провадженні як спеціаліста чи експерта не може бути підставою для їх відводу [91]. Спеціаліст і експерт не мають права брати участь у кримінальному провадженні, якщо вони проводили перевірку, ревізію тощо, матеріали яких використовуються в цьому провадженні. Таким чином, наприклад, працівник Держаудитслужби тощо, які проводили перевірку чи ревізію, не можуть бути в кримінальному провадженні ані спеціалістами, ані експертами. Для експертів існує ще одне обмеження щодо участі їх у провадженні, зазначене в ч. 2 ст. 69 КПК: експертами не можуть бути особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження чи потерпілого [91].

На це наголошував у своєму доробку О. М. Дуфенюк, який підкреслював, що спеціаліста не можна вважати експертом у зв'язку з низкою чинників [49, с. 181]. Він надає перелік відмінностей спеціаліста від експерта із посиланням на законодавство Республіки Польща. До таких відмінностей відносяться: конкретна мета виклику спеціаліста (виконання технічних дій, наприклад обраховувань, вимірів, фіксації слідів; фотографій); обмежений перелік процесуальних дій, у яких може брати участь спеціаліст; у зв'язку із складанням присяги спеціалістом перед початком процесуальної дії, в якій він не повинен говорити про значення своїх слів, бо не видає ані усного, ані письмового висновку, що відрізняється від присяги експерта, який, відповідно до статей 194, 200 КПК Польщі, надає саме висновок; не зобов'язаний

виконувати вимоги ст. 197 КПК Польщі щодо сумлінного і неупередженого виконання обов'язків, тоді як це є обов'язком експерта; можливості допитати спеціаліста як свідка, експерт допитується як експерт (дане положення буде обґрунтоване у наступному підрозділі).

Щодо другої частини питання, ми вважаємо, що особа, яка надала висновок експерта може бути залучена як спеціаліст у подальшому судовому розгляді, наприклад, у тому випадку, коли суд допитав експерта в судовому засіданні стосовно його висновку, і водночас при дослідженні речових доказів, документів така особа на підставі статей 357, 358, 360 КПК України може бути залучена судом для отримання роз'яснень спеціаліста щодо тих документів, які не досліджувалися в процесі експертизи та на підставі яких особа як експерт не надала висновку.

Положенням, яке передбачено у КПК Республіки Польща, спеціаліст здійснює лише технічне обслуговування та документування, та не дає висновку, порад та консультацій (окрім спеціаліста техніка-криміналіста, що допомагає на місці події) [218, с. 45], однак, враховуючи, що на цей час, національним законодавством не передбачено процесуального документу як самостійного процесуального джерела доказів, що може скласти спеціаліст, тому пропонуємо збільшити процесуальні джерела у КПК України.

2.3 Використання детективом спеціальних знань експертів під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях

Під час розслідування кримінальних проваджень з метою виконання завдань кримінального провадження детектив здійснює взаємодію з іншими учасниками кримінального провадження, що сприяє забезпеченню повного та неупередженого розслідування. З метою детального дослідження певних питань, що потребують використання спеціальних знань, детектив взаємодіє з судовими експертами, які володіють такими знаннями.

Застосування спеціальних знань судових експертів у кримінальному провадженні становить невід'ємну й важливу частину як практичної діяльності із формування й оцінки доказів, так і її кримінально-процесуальної форми [206, с. 148], а взаємодія слідчого з експертами грає виключно важливу роль у розслідуванні та розкритті кримінальних правопорушень. Правильна організація цієї взаємодії підвищує ефективність вирішення завдань досудового розслідування шляхом організації належної взаємодії слідчого зі співробітниками експертних підрозділів, і, зокрема, підвищення ефективності використання слідчим експертного висновку при розслідуванні кримінальних правопорушень [71, с. 304].

Погоджуємось з науковою думкою А. П. Черненка та А. Г. Шияна, які відносять експертизу до засобів одержання доказів під час досудового розслідування, оскільки, вона проводиться саме для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, та є формою використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні [195, с. 272].

Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду (ст. 1 Закону України «Про судову експертизу») [138]. Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [138].

Якщо здійснити порівняльний аналіз інституту судових експертів у кримінальному провадженні Республіки Польщі, необхідно зазначити, що експерти залучаються на різних стадіях та допускається залучення таких категорій експертів:

- 1) судового експерта зі списку судових експертів, який веде Голова Окружного суду;
- 2) експерта *ad hoc*;
- 3) експерта чи експертів з наукової або спеціалізованої установи [215, с. 21].

Відповідно до ст. 193 КПК Польщі залучення експерта є необхідним у зв'язку з наявністю двох необхідних умов: встановлення обставин, які мають істотне значення для вирішення справи; встановлення таких обставин вимагає застосування спеціальних знань [216].

При цьому, у КПК Польщі відсутнє визначення поняття «експерт» та «судова експертиза», а для повного розуміння цього необхідно звертатися саме до наукових думок. Так, польські науковці прирівнюють експерта до так званого «зовнішнього засобу фахових знань» за допомогою якого звертаються прокурор або суд у разі необхідності використання цих знань для правильного вирішення питання [212, с. 28].

Правники в багатьох випадках лише констатують обов'язковість призначення експертиз із посиланням на відповідні статті КПК України без розкриття критеріїв обов'язковості. Водночас вказується й на те, що потреба в проведенні судових експертиз у кримінальних справах не вичерпується випадками, що вказані в законодавстві як обов'язкові для призначення. Тому робиться висновок, що необхідність призначення експертиз у слідчій або судовій практиці різноманітніша, багатша та враховує особливості конкретної справи [206, с. 148].

Теорія кримінального процесу передбачає форми взаємодії органу досудового розслідування з іншими органами та посадовими особами, які стосуються і предмету нашого розгляду. Детектив Національного бюро може взаємодіяти з експертом як в процесуальній площині, так і непроцесуальній (організаційній).

Процесуальна форма взаємодії – це форма, прямо передбачена нормами кримінального процесуального закону (проведення судової експертизи, участь

у проведенні слідчих (розшукових) дій). Непроцесуальна форма взаємодії регламентована різного роду відомчими актами, або нерегламентована законом та витікає з його змісту та смислу, а також проваджувана в силу практики, яка склалася. Взаємодія слідчого з працівниками експертно-криміналістичних підрозділів може здійснюватися в таких непроцесуальних формах, як:

- 1) консультації із спеціалістом;
- 2) проведення попередніх досліджень за завданням слідчого;
- 3) взаємний обмін інформацією та спільне обговорення зібраної інформації, висунення обґрунтованих версій та визначення шляхів їх розв'язання [71, с. 305].

У деталізованому вигляді цілі взаємодії слідчого і експерта можуть бути визначені та систематизовані:

З метою досягнення реальної дійсності у кримінальному провадженні:

- а) швидке і повне виявлення та розслідування злочинів;
- б) швидке і повне встановлення усіх обставин провадження під час досудового розслідування.

Запобігання злочинам:

- а) виявлення і розслідування вчинених злочинів. Отже, не тільки припиняється злочинна діяльність окремих осіб, що має важливе профілактичне значення, але і забезпечується невідворотність покарання;
- б) виявлення і усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину, у тому числі злочинів конкретного роду, виду або скоєних в певний спосіб, за певних обставин тощо [6, с. 216].

Переходячи до процесуальної форми взаємодії детективів Національного бюро з експертами під час розслідування кримінальних проваджень, слід зазначити наступне.

Відповідно до ч. 1 ст. 242 КПК України експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального

провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права [91].

Під спеціальними знаннями у криміналістиці прийнято розуміти наукові, технічні і практичні знання, здобуті в результаті професійного навчання чи роботи за визначеною спеціалізацією особою, яка залучена як спеціаліст або експерт з метою надання допомоги слідчому чи суду під час з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, або надання висновку з питань, для вирішення яких потрібне їх використання [95, с. 22].

Обов'язкове призначення експертизи відбувається щодо випадків, визначених ч. 2 ст. 242 КПК України, у тому числі для визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням [91].

На думку Г. М. Щербаковського, законодавець ввів категорію обов'язкових експертиз, без одержання результатів яких у певних випадках ніяке кримінальне провадження як пізнавально-доказовий процес не може вважатися завершеним і виключає можливість прийняття підсумкового юридичного рішення [206, с. 149], що зумовлює детектива неухильно дотримуватись вказаних вимог закону.

Робота детектива у випадку взаємодії з експертом це створення детективом сприятливих умов для проведення експертизи, експерту, якому доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери його знань, шляхом надання у розпорядження експерта необхідних об'єктів (речей, документів), а також визначення перед експертом питань, що цікавлять слідство.

Результатом взаємодії детектива з експертом є складення останнім об'єктивного висновку, який в розумінні ч. 2 ст. 84 КПК України, є процесуальним джерелом доказів [91]. Висновок експерта не просто умовивід, а відповідь на поставлене питання, тобто зазначене судження є додатком до

наявного у справі факту [20, с. 37], що надається носієм спеціальних знань, в рамках діяльності детектива з розслідування кримінального провадження.

Також, висновок як процесуальне джерело доказів формується на основі використання спеціальних знань, він є вивідним знанням, а не інформативним, як наприклад показання. Однозначно, у висновку експерта доказове значення передусім має розумовий висновок, якого дійшов експерт за результатами дослідження [73, с. 160], обставин, що з'ясовує детектив.

У корупційних кримінальних провадженнях, насамперед в сфері економіки, важливе місце займають судово-економічні та товарознавчі експертизи, без яких важко уявити жодне таке провадження. Проте, з'ясовано, що у практичній діяльності зустрічаються певні невирішені проблемні питання, пов'язані із призначенням та проведенням судово-економічних експертиз, які необхідно окреслити з метою їх усунення.

Висновок експерта є одним із джерел доказів, передбачених процесуальним законодавством, і, не маючи наперед встановленої сили, підлягає обов'язковій оцінці суб'єктами доказування. Оскільки у переважній більшості випадків при проведенні експертизи досліджуються об'єкти, у виявленні й вилученні яких експерт участі не бере, у зв'язку із цим одним із важливих компонентів оцінки висновку є перевірка дотримання процесуального порядку одержання (виявлення, фіксації, вилучення, упаковки) досліджуваних речових доказів, документів, зразків [32, с. 376–377]. Ми не розділяємо погляди автора щодо наявності у експерта повноважень здійснювати перевірку дотримання порядку отримання стороною провадження доказів та документів, вважаємо за необхідне зазначити про необхідність присутності детектива під час проведення експертизи, що допоможе експерту вирішити поставленими перед ним питання.

Відповідно до глави 20 КПК України проведення експертиз віднесено до слідчих (розшукових) дій та у більшості випадків ініціатором їх призначення на досудовому розслідування виступають слідчий або прокурор, за вимогами, що передбачені у ст. 223 КПК України [4]. Враховуючи, що слідчі (розшукові) дії є

діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні доречним виглядає, у разі необхідності, присутність детектива при проведенні експертизи, насамперед з метою оперативного обговорення з експертом поставлених питань, їх уточнення, доповнення, надання експерту додаткових об'єктів (речей та документів), а також проведення додаткових необхідних слідчих (розшукових) та процесуальних дій, з метою сприяння експерту в проведенні експертизи. Крім того, це надасть змогу слідчому зрозуміти методику проведення експертизи, ще під час її проведення, що сприятиме більшому розумінню ним досліджуваних питань.

Як слушно наголошував В. Н. Махов присутність слідчого під час проведення експертизи дасть змогу уникнути (звести до мінімуму) необґрунтованого призначення повторної та додаткової експертизи, а також додаткових викликів експертів на допит для з'ясування тих частин висновку, які залишилися для слідчого не зрозумілими [106, с. 203–204].

Про необхідність закріплення у КПК України права слідчого бути присутнім під час проведення судових експертиз вказувала і Л. Г. Дунаєвська [48, с. 145]. У зв'язку з цим, ми підтримуємо П. В. Цимбала та Л. В. Омельчук в необхідності доповнення ст. 40 КПК України положенням у якому передбачити: *слідчий має право бути присутнім під час проведення судових експертиз та отримувати пояснення експерта щодо здійснюваних ним дій та отриманих результатів експертизи* [194, с. 78], що є доречним з урахуванням специфіки роботи експерта.

Крім того, чинний КПК України не дає визначення додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертизи, тоді як їх проведення передбачено Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 р. № 1950/5, та на практиці досить активно використовуються детективами та прокурорами, що також відмічалось науковцями [64].

У зв'язку з чим, на наш погляд необхідним є внесення змін у КПК України щодо надання детективам Національного бюро право бути присутніми під час проведення судових експертиз по кримінальним провадженням, що ними розслідуються, а також призначення додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз.

Наступним проблемним питанням, що встановлено під час проведення дослідження, є визначення шкоди у корупційних кримінальних провадженнях у сфері економіки. Як вже зазначалось, експертиза обов'язково призначається, у випадках, передбачених ч. 2 ст. 242 КПК України, а ст. 102 КПК України визначено, що повинно бути зазначено у висновку експерта, серед іншого також і обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання [91].

Слід зазначити, що у висновках судово-економічних експертиз, які проводяться за постановами детективів Національного бюро, як і слідчих інших органів досудового розслідування, з метою визначення розміру матеріальної шкоди, заподіяних кримінальним правопорушенням, у більшості випадків експертами зазначаються суми розрахунків, що відбулись, відповідно до поставлених питань. У даному випадку, при наданні експертами відповіді на запитання органу досудового розслідування: «Чи спричинено матеріальні збитки (шкоду) внаслідок здійснення певних дій (фінансових операцій тощо)?», існує розповсюджена практика, коли експерти зазначають у висновку, що це не відноситься до їхньої компетенції, оскільки є правовим питанням.

Важливою є позиція практики щодо залучення фахівців у галузі права для надання висновків (проведення експертизи) з питань правозастосування. У діяльності правозастосовних органів з цього приводу існує неоднозначна позиція щодо прийняття такого рішення.

Однією із перших була Генеральна прокуратура України, яка залучила фахівців для формування правової позиції у кримінальній справі щодо причетності вищих посадових осіб України у діяльності Державного комітету з надзвичайного стану. Для прийняття остаточного рішення керівником слідчої групи – заступником Генерального прокурора України була винесена постанова

«Про створення комісії спеціалістів в галузі кримінального права для надання висновку по кримінальній справі». За пропозиціями провідних навчальних закладів та наукових установ до складу комісії були включені науково-педагогічні працівники відомих навчальних закладів. Результатом їхньої роботи став висновок, який майже дослівно увійшов до постанови Генпрокуратури України про закриття вказаної кримінальної справи [114].

У подальшому було прийнято декілька нормативно-правових актів, які надавали підстави для проведення науково-правових експертиз, а саме:

- Закон України «Про наукову та науково-технічну експертизу» від 10 лютого 1995 р. № 51/95-ВР;

- постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. № 1180 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами»;

- наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2004 р. № 12 «Про проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право проведення наукової та науково-технічної експертизи» (zareestrovaniy в Міністерстві юстиції України 26 січня 2004 р. за № 110/8709).

Вищі судові інстанції, через Науково-консультативні ради також отримують висновок з правових питань. Наприклад: Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді України, затверджене постановою Пленуму Верховного Суду України від 16 вересня 2011 р. № 5 передбачає, що до повноважень Ради належить: – надання наукових висновків щодо норм матеріального права, які неоднаково застосовані судом (судами) касаційної інстанції у подібних правовідносинах [126]. Тобто, йдеться про оцінку матеріалів конкретних справ і надання пропозицій щодо їх вирішення.

Виходячи із вище викладеного, та враховуючи, що відповідно до приписів ч. 1 ст. 242 КПК України не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права, необхідно вирішити питання щодо можливості призначення правової експертизи, шляхом скасування останнього речення

згаданої норми: *Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.*

Розкриваючи питання призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях відзначимо наступне. Для призначення судової експертизи необхідна наявність фактичних та юридичних підстав. Фактичні підстави складають дані, які свідчать про певні обставини, що можуть стати передумовою для проведення судової експертизи. Юридичною підставою є передбачена КПК України процесуальна процедура та форма прийняття рішення про її призначення. Такою підставою, є процесуальний документ постанова (ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою. Для проведення експертного дослідження за зверненням сторони кримінального провадження має бути складений документ про залучення експерта з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються [64, с. 225].

Підтримуємо позицію Г. Копчинські, який вважає підготовку висновку основним обов'язком експерта, при цьому, підкреслює що фундаментальним обов'язком експерта є виконання незалежної й ретельної експертизи на вимогу уповноваженого органу, а також презентація на підставі виконаних досліджень висновку (думки) у формі і в термін, визначені цим органом [217, с. 58–59]. Необхідно зазначити, що саме орган, який ініціював проведення експертизи визначає терміни її надання (презентації) експертом. Дане право є дуже важливим у практичній діяльності, оскільки надає змогу сторонам провадження самостійно визначати строки проведення експертизи, що сприятиме більш швидкому розслідуванню.

Процесуальне законодавство Республіки Польща має позитивне положення щодо можливості зупинення кримінального провадження до моменту отримання відповідного висновку, а це може тривати й три місяці, й півроку, а в складних справах і рік [49, с. 247]. Зазначений досвід є актуальним для Українського законодавства щодо зменшення строків проведення досудового розслідування, враховуючи загальновідому завантаженість

експертних закладів та поширені у зв'язку з цим випадки тривалого проведення експертиз.

Крім того, Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII внесено ряд змін до КПК України. Зокрема, зміни торкнулись порядку призначення та проведення експертиз. Відповідно до ч. 1 ст. 242 КПК України експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, за дорученням слідчого судді чи суду, наданим за клопотанням сторони кримінального провадження або, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

Згідно ч. 2 ст. 242 КПК України слідчий або прокурор зобов'язані звернутися з клопотанням до слідчого судді для проведення експертизи щодо з'ясування, визначених у статті питань, у тому числі щодо визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням [91].

Виходить, що вище перелічені випадки є обов'язковими для призначення експертизи, тоді виникає питання, навіщо детективу або прокурору звертатися з клопотанням до слідчого судді для проведення вищевказаних експертиз?

Під час розгляду такого клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання (ч. 5 ст. 242 КПК України) [91]. Слідчий суддя задовольняє клопотання, якщо особа, яка звернулася з відповідним клопотанням, доведе, що для вирішення питань, які мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта.

Враховуючи, що слідчий суддя, який буде розглядати відповідне клопотання про призначення експертизи визначається автоматизованою системою документообігу суду, то на практиці такі клопотання можуть

розглядати слідчі судді, які не знайомі з матеріалами кримінального провадження, та яким для розуміння обставин провадження, а також питань, що необхідно поставити перед експертам знадобиться певний час. Теж саме буде стосуватися і уточнення запитань для експерта, а також задоволення клопотань експертів щодо надання додаткових матеріалів, що також буде здійснюватися через слідчого суддю.

Як вже зазначалось, слідчий або прокурор зобов'язані звернутися з клопотанням до слідчого судді для проведення експертизи у випадках, визначених ч. 2 ст. 242 КПК України. При цьому, слідчий суддя задовольняє клопотання, якщо особа, яка звернулася з відповідним клопотанням, доведе, що для вирішення питань, які мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта [91]. Виходить, що з одного боку, КПК України зобов'язує слідчого або прокурора звернутися з клопотанням до слідчого судді про призначення експертизи з метою визначення розміру матеріальних збитків, а з іншого, у кожному конкретному випадку доводити перед слідчим суддею необхідність залучення експерта, невиконання чого є підставою для відмови в задоволенні клопотання. Зазначене може призвести до певних проблем під час виконання вимог ч. 2 ст. 242 КПК України на практиці, у разі, коли слідчий суддя не знайде підстав для призначення експертизи, тоді як в розумінні ч. 2 ст. 242 КПК України вона є обов'язковою.

Клопотання про призначення експертизи розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду, а під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання (частини 3, 5 ст. 244 КПК України). З урахуванням часу, потрібного на виготовлення слідчим суддею ухвали про доручення проведення експертизи та запитань, поставлених експертові, а також всім відомим великим навантаженням на слідчих суддів, можна зрозуміти, що на розгляд такого

клопотання та отримання ухвали слідчого судді знадобиться тривалий час, іноді, який складатиме більше двох робочих тижнів.

Цілком слушною виглядає позиція практичних працівників органів прокуратури, щодо застосовування вищевказаних змін у практичній діяльності, які зокрема зазначають, що роль прокурора як процесуального керівника, який забезпечує проведення досудового розслідування у розумні строки (ч. 2 ст. 28 КПК України), та слідчого, на якого покладено відповідальність за законність і своєчасність здійснення процесуальних дій (ч. 1 ст. 40 КПК України), перекладена на слідчого суддю, що призвело до надмірної завантаженості останнього, невиправданого розширення меж судового втручання в діяльність органів досудового розслідування, великих витрат часу слідчих та прокурорів для отримання дозволів у слідчого судді на проведення судових експертиз, що фактично спричинило блокування роботи органів досудового розслідування і можливості розслідування кримінальних проваджень. Таке обмеження прав та обов'язків слідчих і прокурорів є нераціональним та не сприяє досягненню цілей кримінального судочинства [21, с. 68].

Вважаємо, що призначення та проведення експертизи, наприклад з метою визначення розміру матеріальних збитків, заподіяних кримінальним правопорушенням, не порушує права, свободи та інтереси осіб у кримінальному провадженні, тому відсутня необхідність у здійсненні судового контролю з боку слідчого судді за призначенням експертиз, що забезпечить оперативність їх проведення. Даної думки підтримують 100 % опитаних детективів НАБУ і слідчих НП України.

З метою забезпечення дотримання розумних строків досудового розслідування та виконання завдань кримінального провадження, на наш погляд, необхідно передбачити у КПК України, що у випадках, зазначених у ч. 2 ст. 242 КПК України, *призначення експертизи здійснюється на підставі постанови слідчого (детектива) чи прокурора.*

Крім того, необхідним є чітке закріплення у КПК України статусу експерта в якому може бути допитано, як під час досудового розслідування за

аналогією ст. 356 КПК України «Допит експерта в суді». Оскільки, його допит буде здійснюватися з питань проведеного дослідження із застосуванням наукових, технічних або інших спеціальних знань, при вирішенні поставлених перед ним питань, а також наданих висновків за результатами проведеної експертизи.

Ця пропозиція діє у законодавстві Республіки Польща, де допит експерта здійснюється саме у зазначеному статусі, та він зводиться до надання експертом висновку, оскільки типовим предметом допиту експерта є саме з'ясування питань, що виникли у зв'язку із раніше наданим висновком [214, с. 205]. Особливо, це стосується у випадку отримання від експерта усного висновку. Сама процедура, також здійснюється у формі допиту експерта [219, с. 133].

Висновки до Розділу 2

На наш погляд, взаємодія детектива охоплює погоджені щодо мети, місця і часу спільні процесуальні й оперативно-розшукові дії (заходи), що розподіляються між детективами, слідчими та оперативними співробітниками, в рамках спільної роботи. Формулюючи термін взаємодії детектива Національного бюро необхідно зазначити, що це спільна діяльність детектива разом з іншими слідчими та оперативними підрозділами, спеціалістами, експертами та іншими службовими особами органів державної влади, підприємств, установ, організацій, яка здійснюється під керівництвом детектива та полягає у виконанні необхідних дій з метою захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування.

Підсумовуючи вищевикладене, ми пропонуємо виділити етапи взаємодії детективів Національного бюро з оперативними підрозділами чи іншими правоохоронними органами під час розслідування злочинів пов'язаних з

корупційною діяльністю: з'ясування необхідності прийняття рішення щодо взаємодії шляхом визначення кола учасників, яких необхідно залучати та вивчення їх можливостей; визначення форм взаємодії із детальним плануванням заходів та виконавців; прийняття й оформлення рішення про взаємодію; безпосередня діяльність всіх учасників взаємодії під час провадження процесуальних дій; закріплення результатів взаємодії у відповідному документі з додержанням правил оформлення.

Доведено, що процес взаємодії неможна поділяти на етапи, оскільки взаємодія характерна для всього процесу розслідування й потреба в ній обумовлюється конкретними тактичними завданнями розслідування, а не його етапами. В межах одного етапу може виникати потреба взаємодіяти з іншими особами чи органами неодноразово. Взаємодія не завершується в разі закінчення одного та початку іншого етапу розслідування, оскільки, у кожного виду, форми, методу взаємодії існують свої стадії, які не завжди співпадають з етапами розслідування.

Проаналізовано положення законодавства та практики його застосування у діяльності детектива Національного бюро, що надало можливість обґрунтувати: надання детективам Національного бюро право бути присутніми під час проведення судових експертиз по кримінальним провадженням, що ними розслідуються; передбачення можливості призначення додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз; урегулювання питання визначення розміру матеріальних збитків (шкоди) під час проведення судових експертиз.

Доведено, що положення КПК України, які регулюють кримінально процесуальні відносини між сторонами кримінального провадження з приводу залучення спеціаліста необхідно удосконалити та визначити:

– обов'язок виділення підприємствами, установами та організаціями, до компетенції яких відноситься вирішення питань з використанням спеціальних знань у будь-яких галузях (сферах) діяльності, спеціалістів за письмовим зверненням детектива Національного бюро, або іншої сторони кримінального

провадження, у строки, визначені у зверненні, та на строк необхідний для проведення і закінчення вчинення дій з розв'язання поставлених йому запитань;

- можливості вчинення спеціалістами дій, необхідних для надання допомоги, та складення за їх наслідками документів – довідок, висновків спеціаліста (тощо), що відповідно до ст. 99 КПК України, будуть належати до документів;

- передбачення можливості проведення допиту спеціаліста.

Одночасно підлягає вдосконаленню нормативне регулювання відповідальності спеціалістів за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу або відмову спеціалістів від виконання покладених на них обов'язків, шляхом внесення відповідних змін до статей 384, 385 КК України.

Обґрунтовано, що спеціаліст здійснює лише технічне обслуговування та документування, й не дає висновку, порад, консультацій (окрім спеціаліста техніка-криміналіста, що допомагає на місці події). Отже, у випадку надання спеціалісту можливості вчиняти дії, необхідні для надання допомоги, та складення за їх наслідками документів – довідок, висновків спеціаліста (тощо), що відповідно до ст. 99 КПК України, будуть належати до документів, як самостійного процесуального джерела. У подальшому, передбачити проведення допиту спеціаліста за правилами допиту експерта.

При цьому експерт може не виконувати експертизу, а брати участь у проведенні окремих слідчих та процесуальних діях, та бути при цьому консультантом, а не спеціалістом. Нажаль, у зв'язку із недосконалістю кримінального процесуального законодавства, органи досудового розслідування не мають право призначати ревізії та перевірки, у зв'язку із цим спеціаліст надає допомогу щодо дослідження фінансово-господарських взаємовідносин та за наслідками готує довідку, на підставі якої призначається судово-економічна експертиза.

Зроблено висновок щодо наявності у експерта повноважень здійснювати перевірку дотримання порядку отримання стороною провадження доказів та

документів, вважаємо за необхідне зазначити про необхідність присутності детектива під час проведення експертизи, що допоможе експерту вирішити поставленими перед ним питання. У зв'язку з чим, на наш погляд необхідним є внесення змін у КПК України щодо надання детективам Національного бюро право бути присутніми під час проведення судових експертиз по кримінальних провадженнях, що ними розслідуються, а також призначення додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз.

Із посилання на досвід Республіки Польща, прийшли до висновку щодо запровадження можливості зупинення кримінального провадження до моменту отримання відповідного висновку, який може тривати й три місяці, й півроку, а у складних провадженнях і рік, що надасть можливість зменшити строк проведення досудового розслідування.

Вважаємо, що призначення та проведення експертизи, наприклад з метою визначення розміру матеріальних збитків, заподіяних кримінальним правопорушенням, не порушує права, свободи та інтереси осіб у кримінальному провадженні, тому відсутня необхідність у здійсненні судового контролю з боку слідчого судді за призначенням таких експертизи. У зв'язку із цим, з метою забезпечення дотримання розумних строків досудового розслідування та виконання завдань кримінального провадження, на наш погляд, необхідно передбачити у КПК України, що у випадках, зазначених у ч. 2 ст. 242 КПК України, *призначення експертизи здійснюється на підставі постанови слідчого (детектива) чи прокурора.*

РОЗДІЛ 3

ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ТА СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА РЕАЛІЗАЦІЄЮ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕТЕКТИВА НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ

3.1 Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням прокурором як засіб забезпечення повноважень детектива Національного антикорупційного бюро України

Ключовою фігурою з боку обвинувачення під час здійснення досудового розслідування детективом Національного антикорупційного бюро України є прокурор, який відповідно до ч. 2 ст. 36 КПК України, здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням у кримінальному провадженні [91], що безпосередньо має вплив на діяльність детектива, який здійснює розслідування у такому провадженні, оскільки більшість рішень з цих питань детективом приймаються за погодженням із прокурором. Іншим важливим учасником, від якого також залежить діяльність детектива з розслідування кримінальних проваджень, є керівник органу прокуратури, який здійснює нагляд за додержанням детективів законів під час досудового розслідування. При цьому КПК України не розмежовує функції нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування та процесуального керівництва досудовим розслідуванням, а навпаки – об'єднує їх.

У зв'язку з означеним, в рамках дослідження кримінально-процесуальної діяльності детектива з розслідування кримінальних проваджень, виникла необхідність з'ясування специфіки прокурорського нагляду та процесуального

керівництва за такою діяльністю детектива з боку прокурора, який є ключовим учасником кримінального провадження з боку сторони обвинувачення.

Відповідно до п. 15 ч. 1 ст. 3 КПК України прокурор – особа, яка обіймає посаду, передбачену ст. 17 Закону України «Про прокуратуру», та діє у межах своїх повноважень. При цьому, ст. 17 Закону України «Про прокуратуру», на яку робиться посилання, містить норми що регламентують питання здійснення прокурорами своїх повноважень, виконання письмових наказів адміністративного характеру, визначення прокурора вищого рівня та взагалі не розкриває поняття прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП) Генеральної прокуратури України чи прокурора Генеральної прокуратури України [139].

Разом з тим у ст. 7 Закону України «Про прокуратуру» викладено систему прокуратури України, в якій на правах самостійного структурного підрозділу законодавцем визначено Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру із притаманними їй функціями:

- 1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України;

- 2) підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях;

- 3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим Законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями.

У межах реалізації своїх функцій САП здійснює міжнародне співробітництво [139].

Щодо конкретизації поняття та повноважень САП, Генеральним Прокурором України видано наказ № 149 від 12 квітня 2016 р. «Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України», у якому визначено, що Спеціалізована антикорупційна прокуратура Генеральної прокуратури України є самостійним структурним підрозділом Генеральної прокуратури України на правах

Департаменту, підпорядкованим заступнику Генерального прокурора – керівнику Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Свою роботу САП організовує у взаємодії з іншими структурними підрозділами ГП України, прокуратурами всіх рівнів, НАБУ, Національною академією прокуратури України, державними органами та органами місцевого самоврядування.

Прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням – це той учасник процесу, який приймає участь у кримінальному провадженні на усіх стадіях кримінального процесу, від його початку до прийняття остаточного рішення.

З урахуванням того, що прокурор у кримінальному провадженні є процесуальним керівником досудовим розслідуванням, відповідно на нього, як на головну сторону обвинувачення розповсюджується вимога ст. 2 КПК України щодо забезпечення виконання завдання кримінального провадження, яким є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [92].

Для вдалого виконання зазначеного завдання прокурор наділений широкими повноваженнями, незмінністю та самостійністю у кримінальному провадженні (статті 36, 37 КПК України). Відмічається, що використовуючи термін «повноваження прокурора» КПК України 2012 року не надав йому законодавчого визначення, у зв'язку з чим зміст цього поняття у теорії кримінального процесу тлумачиться по-різному [79, с. 69].

Так, Ф. М. Кобзарев, А. Б. Соловійов та інші науковці зазначають, що повноваження прокурора – це сукупність правових засобів, за допомогою яких прокурор виконує надані йому права і обов'язки [74, с. 7–9; 167, с. 21]. А. П. Коротков та А. В. Темофіїв стверджують, що повноваження прокурора – це коло наданих йому прав та меж їх реалізації, і підкреслюють, що вони визначені законом [82, с. 84].

Деякі науковці, серед яких О. Р. Михайленко та А. А. Тушев під повноваженнями прокурора розуміють сукупність наданих йому прав і обов'язків, розгорнутий перелік яких міститься у кримінальному процесуальному законі [110, с. 143; 181, с. 59], що на наш погляд є більш вдалим, оскільки вони враховують як права так і обов'язки, визначені законом, що у сукупності й утворюють структуру повноважень, а Л. М. Давиденко вважає, що основні завдання прокурорського нагляду впливають із Конституції України [41, с. 44].

Унікальні повноваження прокурора у досудовому розслідуванні неможливо розділити на права і обов'язки, бо кожне його процесуальне право є одночасно і обов'язком, а кожен процесуальний обов'язок є одночасно і його процесуальним правом [120, с. 67]. Усі ці повноваження також не можна поділити на суто наглядові, обвинувальні, правозахисні чи запобіжні [79, с. 70].

За допомогою визначених КПК України повноважень прокурор успішно реалізує у досудовій стадії кримінального провадження не тільки наглядову функцію за додержанням законів, а й інші його кримінальні процесуальні функції, а саме: функцію обвинувачення у формі твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність; правозахисну (правозабезпечувальну) функцію; запобіжну (попереджувальну) функцію [42, с. 83].

Г. Р. Колесник відмічає, що прокурорський нагляд у досудовому розслідуванні – це особливий вид кримінальної процесуальної діяльності спеціалізованого державного органу конституційного рівня – прокуратури, яка через свого посадовця-прокурора від імені держави здійснює постійний

безперервний, відкритий нагляд за додержанням законів як органами, що безпосередньо здійснюють розслідування кримінальних правопорушень, так і усіма іншими учасниками кримінального провадження [79, с. 70].

Означений нагляд здійснюється у строго визначеній КПК України процедурі, тобто усі свої наглядові повноваження прокурор виконує у встановленому законом порядку, спрямованому на своєчасне (негайне) виявлення порушень закону та своєчасне (негайне) їх усунення, що максимально унеможлиблює допущення будь яких порушень закону, від кого б вони не виходили [148, с. 76–77].

На наш погляд, запропоноване Г. Р. Колесником визначення прокурорського нагляду у досудовому розслідуванні розкриває процесуальну роль прокурора, проте дещо не враховує специфіку процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням.

У юридичній літературі існують різні погляди на питання визначення суті процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням, які умовно поділяють на шість груп, що також відноситься до здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях, що розслідують детективи Національного бюро.

Перша група вчених повністю відкидає керівну роль прокурора під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, вважаючи, що процесуальне керівництво несумісне зі здійсненням прокурорського нагляду ні за призначенням, ні за змістом, ні за порядком реалізації [36, с. 98–107]. Навіть було запропоновано вилучити з ч. 2 ст. 36 КПК України словосполучення «у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням» [84, с. 88].

Друга група науковців висловлює думку, що в ролі процесуальних керівників можуть виступати лише керівники органів досудового розслідування, яким більш притаманний цей вид процесуальної діяльності. Вони пропонують «відомчий контроль» замінити на термін «процесуальне

керівництво» для характеристики діяльності цих владних суб'єктів досудового розслідування [108, с. 154].

Третя група авторів підтримує присутність у прокурора процесуального керівництва під час проведення досудового розслідування, але тлумачать його, як і законодавець, у формі прокурорського нагляду [178, с. 62].

Четверта група правників розглядає процесуальне керівництво як один із засобів взаємодії прокурора із слідчим [16, с. 96].

П'ята група науковців обґрунтовує наявність у прокурора самостійної функції у досудовому розслідуванні, що називається процесуальним керівництвом під час проведення досудового розслідування кримінального правопорушення [209 с. 178].

Шоста група вчених взагалі не вбачає відмінності між прокурорським наглядом і прокурорським керівництвом під час проведення досудового розслідування кримінального правопорушення, вважаючи ці два поняття ідентичними [1, с. 71–73].

На наш погляд, з урахуванням ідеї запровадження інституту процесуального керівництва досудовим розслідуванням під час досудового розслідування у кримінальному провадженні, повноважень передбачених для цього, воно є самостійною функцією прокурора у кримінальному провадженні, адже роль такого прокурора у провадженні стає значно ширшою ніж нагляд, та зводиться до головного координатора зусиль усіх учасників з боку сторони обвинувачення, тому, у наведеній умовній класифікації по групах ми співпадаємо в поглядах з науковцями п'ятої групи.

Цілком слушною є думка певних вчених про те, що процесуальне керівництво прокурора – це організація процесу досудового розслідування, визначення напрямів розслідування, координація процесуальних дій, сприяння створенню умов для нормального функціонування слідчих, забезпечення дотримання у процесі розслідування вимог законів [92, с. 120], та стає зрозуміло, що цій прокурорській діяльності притаманні ознаки

адміністрування, розпорядництва, а не нагляду [156, с. 163–164], що зайвий раз свідчить про більше керівнику, а не наглядову діяльність такого прокурора.

Зазначається, що здійснення нагляду за додержанням законів у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням полягає в тому, що прокурор, на відміну від суто наглядових повноважень, здійснює також діяльність, пов'язану з визначенням кола доказів та способів їх отримання в конкретному кримінальному провадженні, проведенням із зазначеною метою певних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також забезпеченням при цьому законності [172, с. 139], що також підкреслює про перехід прокурора у кримінальному провадженні від наглядової до процесуально-керівної функції. Під час проведення анкетування детективів НАБУ та слідчих НП України відносно здійснення процесуального керівництва, була отримана така інформація: перекладення прокурорами своїх обов'язків (45 %; 29 %); зловживання службовим становищем (24 %; 34 %); некомпетентність щодо здійснення нагляду (12 %; 13 %) або здійснення його формально (19 %; 24 %).

У науковій літературі існують цілком обґрунтовані погляди про те, що об'єднувати функції нагляду і процесуального керівництва чи ставити між ними знак рівності не можна. Адже прокурор (процесуальний керівник) в умовах сьогодення – активний учасник (організатор) процесу досудового розслідування і несе відповідальність за всі рішення, дії чи бездіяльність слідчого. Тобто він не є посадовою особою, яка наглядає за досудовим розслідуванням, умовно кажучи, як стороння особа [2, с. 6–7], оскільки він наділений значними повноваженнями та відповідальністю за результат розслідування.

Проте, слід відмітити, що існує інший погляд щодо форми процесуального керівництва, відповідно до якого, вона відрізняється від суто спостережної форми тим, що нагляд за додержанням законів органами досудового розслідування прокурор здійснює, приймаючи безпосередню участь у самому розслідуванні кримінального правопорушення, тобто тут він є

обов'язковим учасником процесу розслідування і займає у ньому чітке, визначене законом, місце. Без його безпосередньої участі цей вид кримінальної процесуальної діяльності, що йменується досудовим розслідуванням, здійснюватися не може [79, с. 68].

При такій формі нагляду всі вказівки, доручення, вимоги та процесуальні рішення прокурора мають для органів досудового розслідування обов'язковий характер, тобто є процесуально-керівними [1, с. 71–72].

Інакше кажучи, процесуальне (правове, а не організаційно-управлінське) керівництво – це метод, спосіб наглядової діяльності прокурора за додержанням законів органами досудового розслідування, а не самостійна його функція як вважають деякі автори [79, с. 68; 7, с. 49; 30, с. 27].

При цьому, як відмічає Г. Р. Колесник, прокурор, як процесуальний керівник, має право брати участь у будь-яких слідчих (розшукових) діях, негласних слідчих (розшукових) діях, що проводяться слідчими, а в необхідних випадках – особисто проводити такі дії (п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України) [79, с. 68–69]. Крім того, безперервність прокурорського нагляду забезпечена включенням його (нагляду) у безперервну динамічну кримінальну процесуальну діяльність. Це надає прокурору реальну можливість для своєчасного (негайного) виявлення будь-яких порушень закону, від яких би учасників досудового розслідування вони не виходили [209, с. 110].

Перелічені можливості прокурора, на наш погляд, все ж таки свідчать про те, що прокурор у кримінальному провадженні, як особа, що зацікавлена у результатах розслідування, виконує функцію процесуального керівника, адже він, приймаючи участь у слідчих (розшукових) діях або проводячи їх самостійно, не виконує функцію нагляду, а робить це саме з метою отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 КПК України), або приймає процесуальне рішення з метою виконання вимог ст. 2 КПК України [91].

Прокурор САП здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування за кримінальною процесуальною діяльністю

детективів НАБУ. Повноваження прокурора САП визначені у ст. 36 КПК України та в деяких статтях, які регламентують порядок проведення процесуальної дії, та не мають відмінностей від повноважень інших прокурорів.

Як зазначає О. В. Фараон, чинне законодавство потребує змін до розмежування прокурорських функцій нагляду та процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Також вона вважає, що нагляд прокурора у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням не може існувати апріорі: є або нагляд прокурора, або керівництво прокурором досудовим розслідуванням, що включає у себе й виконання окремих елементів досудового розслідування, при сумісництві прокурором даних функцій нагляд зводиться нанівець [188, с. 97].

Ми вважаємо, що нагляд прокурора у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням не може існувати одночасно: є нагляд прокурора з боку керівника органу прокуратури у визначених КПК України випадках, та процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням, що включає більшу участь такого прокурора у процесі досудового розслідування безпосередньо з детективом.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне розмежувати у ст. 36 КПК України положення про здійснення прокурором нагляду у формі процесуального керівництва від положень про здійснення керівником органу прокуратури нагляду за додержанням законів під час здійснення досудового розслідування, що здійснюється у визначених випадках.

У зв'язку із цим, пропонуємо ч. 2 ст. 36 КПК України викласти таким чином: *«Прокурор, здійснюючи процесуальне керівництво під час проведення досудового розслідування, уповноважений...»*.

«Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, уповноважений...».

Запропоновані зміни, на наш погляд, сприятимуть більшій процесуальній незалежності прокурора, який здійснює процесуальне керівництво у кримінальному провадженні, та відповідно детектива, що його розслідує, і

забезпечить певний імунітет від потенційного втручання у кримінальне провадження з боку керівника органу прокуратури.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство з усіма новаціями ставить перед стороною обвинувачення виклик – необхідність переходу досудового розслідування та наглядової діяльності у формі фактичного керівництва за досудовим розслідуванням на якісно новий рівень, що можливо лише за умови визначення головним пріоритетом та критерієм ефективності такої роботи справжню якість процесуального керівництва в кожному окремому кримінальному провадженні, запорукою якої є активна позиція прокурорів та особиста їх участь у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій [172, с. 139].

Таким чином, можна зазначити, що процесуальне керівництво – це діяльність прокурора з організації процесу досудового розслідування у кримінальному провадженні, визначення його напрямку, узгодження процесуальних дій та рішень детективів, з метою забезпечення виконання завдань кримінального провадження, а також дотримання законності.

На даний час, прокурор повинен не просто наглядати за додержанням законів під час досудового розслідування, як це було протягом дії КПК України 1960 року, але безпосередньо керувати ним у кожному кримінальному провадженні до прийняття слідчим або судом кінцевого процесуального рішення, спрямовуючи та постійно контролюючи весь хід слідчої роботи зі збору доказів, а також нести повну відповідальність за результати цієї роботи [172, с. 139].

Участь прокурора у кримінальному провадженні відбувається саме у формі процесуального керівництва, а ні у формі нагляду за досудовим розслідуванням, оскільки процесуальний керівник стає більш активним учасником провадження, який особисто погоджує, а у деяких випадках особисто складає процесуальні документи (клопотання, постанови тощо), та є зацікавленим у прийнятті законного рішення у провадженні у розумні строки,

не як наглядач, а як особа, яка є ключовим учасником досудового розслідування.

Як цілком слушно відмічається, порядок реалізації прокурором права на процесуальне керівництво відбувається не у формі прокурорського нагляду, а як самостійна (додаткова) функція прокурора, що виконується ним на цій стадії кримінального провадження [79, с. 167], адже сама суть інституту процесуального керівництва закладена у КПК України передбачає безперервність прокурора та постійну його участь у прийнятті практично усіх ключових рішень у кримінальному провадженні, що вказує на ненаглядний характер ролі прокурора у провадженні, а саме на керівний. У зв'язку із цим, ми підтримуємо 58 % опитаних детективів НАБУ, які вважають на необхідності зменшення повноважень прокурора щодо процесуального керівництва, а 69 % слідчих НП України пропонують покласти на процесуальних керівників показник проваджень, в яких прокурори повинні підтримувати державне обвинувачення в суді.

Аналізом норм кримінального процесуального законодавства вбачається, що у ньому містяться положення, які визначають повноваження прокурора по здійсненню саме нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, серед яких можна виділити: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК України; доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування; доручати здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування; скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих та прокурорів нижчого рівня у межах строків досудового розслідування, передбачених ст. 219 КПК України; погоджувати рішення Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника) про накладення попереднього арешту на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах; продовжувати

строк досудового розслідування, у певних випадках; погоджувати клопотання про проведення обшуку у адвокатів; звертатися з клопотанням до слідчого судді про проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих (розшукових) дій; здійснювати письмове повідомлення про підозру окремій категорії осіб; погоджувати подання на притягнення народного депутата до кримінальної відповідальності. При цьому, такі повноваження покладаються на керівників органів прокуратури та здійснюються у формі нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування.

Ми підтримуємо точку зору Р. В. Войтюка, що процесуальне керівництво прокурора САП за досудовим розслідуванням злочинів, пов'язаних із корупційними діями, яке здійснюють детективи НАБУ, полягає у координації діяльності, спрямуванні ходу досудового розслідування, забезпеченні дотримання законодавства [23, с. 166].

За оцінками науковців, пошук ефективних моделей процесуального керівництва під час розслідування кримінальних проваджень є вкрай актуальним, зважаючи на те, що кримінальне судочинство в Україні перебуває в процесі реформування, що, в свою чергу, накладає відбиток на погляди щодо ролі прокурора на стадії досудового розслідування кримінальних проваджень [131, с. 79].

Важливим постає дослідження міжнародного досвіду існування моделей процесуального керівництва досудовим розслідуванням та порівняння його з українською моделлю такого керівництва досудовим розслідуванням, а також забезпечення додержання вимог міжнародних стандартів прокурорської діяльності, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та міжнародних договорів.

Серед міжнародно-правових актів, що визначають ролі та місце прокурора у кримінальному провадженні, особливе місце займають Керівні принципи ООН щодо ролі обвинувачів, які розроблені для надання допомоги державам-членам у вирішенні завдань забезпечення і підвищення ефективності, незалежності та справедливості обвинувачів у кримінальному провадженні, які

відіграють активну роль у кримінальному провадженні, зокрема, коли це дозволяється законом або відповідає місцевій практиці – в розслідуванні злочину і нагляді за законністю цих розслідувань [69, с. 150–151].

Положення Рекомендації Ree (2000)¹⁹ Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя» (далі- Рекомендації), ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 06 жовтня 2000 року. визначають процесуальне керівництво як інструмент виконання наглядових повноважень прокурором із застереженнями про характер, обсяг і механізми вказаного в умовах національних традицій законотворчості та правозастосування окремих держав.

Визначено, що процесуальне керівництво може здійснюватися прокуратурою з наданням прокурорам владних повноважень стосовно органів розслідування, а п. 22 Рекомендацій передбачено, що у країнах, в яких поліція або підлегла прокуратурі, або де поліцейські розслідування проводяться під наглядом прокуратури, держава повинна вжити відповідних заходів, щоб гарантувати прокурорам наступні повноваження:

1) давати поліції відповідні вказівки для ефективного виконання пріоритетів кримінальної політики, особливо стосовно рішень про те, які категорії передбачено справ повинні розглядатися прокуратурою, про способи збору доказів, роботу персоналу, про тривалість розслідування, про інформацію, що надається прокурорам, тощо;

2) здійснювати оцінку і внутрішній контроль у тій мірі, у якій вони необхідні для спостереження за виконанням вказівок прокуратури [149].

При цьому згідно до пунктів 26–33 Рекомендацій прокурори повинні забезпечувати рівність осіб перед законом, принцип змагальності сторін. Над діями прокурорів встановлюється судовий контроль, у випадках коли вони мають повноваження на застосування заходів, що втручаються в сферу основних прав і свобод підозрюваного, а також передбачається обов'язковість визначення механізмів оскарження окремих рішень прокурорів [149].

Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи (далі – Рекомендації ПАРЄ) 1604 р.(2003) «Про роль прокуратури в демократичній правовій державі, заснованій на верховенстві закону» визначають розмаїття моделей прокуратури в різних країнах, які в умовах окремої держави приносять найбільш плідні результати з охорони прав і свобод людини і громадянина [150].

Феномен прокуратури слід визначати з урахуванням національних традицій, правової культури, ментальності суспільства, оскільки кожна із систем органів держави має власні важелі стримувань і противаг, а тому важко розглядати один окремо взятий елемент діяльності прокуратури у відриві від інших [204, с. 6–7].

Звичайно вищезазначені властивості держави мають певний вплив на формування моделі прокурорського нагляду у кримінальному судочинстві.

Проведення аналізу міжнародного досвіду існування інституту прокурорського нагляду та процесуального керівництва в європейських країнах надало змогу встановити модель такої діяльності прокурора в Україні, впровадження змін з метою наближення нашого законодавства до розвинутих країн з міцною та демократичною правовою системою.

Владні за своїм характером повноваження прокурора закріплені у кримінально-процесуальному законодавстві низки європейських країн, зокрема у Німеччині (1974 р.), Італії (1988 р.), Іспанії (1995 р.), Австрії (2004 р.), Франції (2010 р.). У законодавстві цих держав визначається мета прокурорського процесуального керівництва, яка полягає у забезпеченні законності, ефективності та професійності досудового провадження. Завдання прокурора пов'язані не з охороною законності, а із забезпеченням інших напрямів діяльності прокуратури, особливо процесуального керівництва слідством [77, с. 28–29].

Так, з-поміж держав, де законодавець окреслює для прокурора найбільш широке коло повноважень, вирізняються Молдова, Німеччина та Франція. У Франції прокурор в кримінальному провадженні наділений досить широкими повноваженнями. З урахуванням специфіки діяльності органів кримінальної

юстиції на цій стадії провадження, а Франції відомі такі інституції як судова поліція, що здійснює поліцейське дізнання та слідчі судді, котрі розслідують справи із залученням судової поліції, прокурор перебуває у керівному становищі щодо наведених посадових осіб, які, переважно, діють в межах його розпоряджень [198, с. 144].

Вивчаючи кримінальний процес Республіки Франції В. О. Попелюшко зазначає, що історично склалась ситуація, за якої централізований апарат судової поліції був очолюваний прокуратурою та дисциплінарно їй підпорядкований [129, с. 3].

На думку Л. В. Головка [31, с. 25–26] керівництво провадженням дізнання у Франції віднесено до компетенції прокурора, діяльність якого, визначається за такими принципами:

1) наявність прямих взаємовідносин між прокурором і офіцерами судової поліції – вся внутрішня ієрархія судової поліції відпадає;

2) право вільного вибору прокурором осіб, які проводитимуть дізнання, – прокурор самостійно обирає відомство і посадову особу, яка провадить дізнання, і має право передавати справу з одного органу дізнання в інший;

3) право прокурора на отримання інформації – судова поліція зобов'язана не тільки повідомляти прокурору про результати проведення слідчих дій за його дорученням, а й про всі інші справи, що перебувають у їх провадженні (статті 19, 27, 29 КПК Франції);

4) право на дії – прокурор республіки наділений всіма тими правами з ведення дізнання очевидних і неочевидних злочинів (проступків), якими наділена судова поліція, а прибуття на місце події прокурора автоматично позбавляє судову поліцію всіх процесуальних повноважень, оскільки їх вона може отримати лише за спеціальними вказівками прокурора (ст. 68 КПК Франції).

Л. Р. Грицаєнко у своїх роботах визначає функцію прокуратури на початковому етапі розслідування судовою поліцією як нагляд за даним суб'єктом, водночас прокурор може давати вказівки і судовій поліції щодо

збирання інформації, необхідної для здійснення правосуддя. Тому, незважаючи на те, що основним завданням прокурора у Франції згідно зі статтями 34, 35, 39 КПК Франції є порушення кримінального переслідування, контроль за досудовим слідством та підтримання обвинувачення в суді, він фактично здійснює керівництво поліцейськими службами, які розслідують злочини, а відтак, наділений правом давати їм вказівки [34, с. 124; 35, с. 119–125].

Однак, як цілком слушно відмічає Л. В. Головка, незважаючи на те, що повноваження слідчого судді розглядаються здебільшого щодо стадії попереднього слідства, даний суб'єкт наділений певними правами і під час проведення дізнання [31, с. 26].

На підтвердження цієї думки О. В. Попович посилається на зміст ст. 72 КПК Франції, в якій вказано, що слідчий суддя має право здійснювати будь-які дії судової поліції під час дізнання очевидних злочинів (проступків). Прибуття його на місце події позбавляє самостійності не тільки судову поліцію, а й прокурора. Судова поліція за наведених обставин дії розпочинає вже на підставі вказівок слідчого судді [131, с. 81]. Науковець також стверджує, що інститут процесуального керівництва під час провадження дізнання належить не лише до компетенції прокурора, а й до повноважень слідчого судді [131, с. 82].

Переходячи до стадії досудового розслідування за КПК Франції, науковцями констатується невизначеність приналежності інституту процесуального керівництва до повноважень певного суб'єкта розслідування, яке проводить слідчий суддя. Наприклад, Л. В. Головка [31, с. 76, 81, 85, 87–88], А. В. Молдован [111, с. 126] відстоює позицію віднесення процесуального керівництва під час досудового розслідування до повноважень слідчого судді.

Зазначені науковці, посилаючись на норми КПК Франції, зазначають, що із отриманням справи слідчим суддею до його провадження, керувати подальшим проведенням досудового розслідування починає саме цей суб'єкт. Про його керівну роль свідчать:

1) частина 1 ст. 81 КПК Франції – слідчий суддя має право здійснити будь-яку слідчу дію, яку вважатиме необхідною для встановлення істини у справі. При цьому єдиним обмеженням у цьому питанні для слідчого судді є «його професійна свідомість, повага до вимог закону і прав на захист»;

2) частина 2 ст. 81 КПК Франції – за необхідності слідчий суддя може делегувати свої повноваження іншим посадовим особам за допомогою окремих доручень. Так, згідно з ч. 1 ст. 151 КПК Франції доручення слідчого судді про проведення слідчої дії можуть бути надані будь-якому слідчому судді цього ж Трибуналу та офіцеру судової поліції;

3) стаття 101 КПК Франції – слідчий суддя приймає самостійно рішення про допит будь-якої особи;

4) рішення про зняття інформації з каналів зв'язку слідчий суддя приймає самостійно, виносячи постанову, яка не підлягає оскарженню;

5) надання прокурором слідчому судді вказівок при отриманні справи на вивчення та повернення її на додаткове розслідування для останнього не є обов'язковим. Адже рішення про їх виконання чи невиконання слідчий суддя приймає самостійно, але відмова у їх виконанні прокурором може бути оскаржена [131, с. 81].

Передача слідчому судді матеріалів може здійснюватися прокурором з вимогою його провадження: щодо певної особи; по факту [66, с. 9]. Діяльність слідчого судді залежить лише від фактів, наданих йому прокурором, однак він не зобов'язаний виконувати вимогу прокурора щодо необхідності провадження справи стосовно певної особи. Тому слідчий суддя має право притягувати до відповідальності особу, яку вважатиме за потрібне (ч. 3 ст. 80 КПК Франції) [31, с. 80–83].

Л. Р. Грицаєнко та В. М. Додонов, дотримуються думки, згідно з якою прокурор здійснює пряме керівництво досудовим розслідуванням і є контролюючим суб'єктом як щодо судової поліції, так і щодо слідчого судді [34, с. 41; 45, с. 153–155]. Н. А. Кірієнко також зазначає, що прокурор у

Франції здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням з елементами наглядової діяльності [72].

Аналогічної точки зору дотримується В. Корж, який зазначає, що прокурор у Франції під час кримінального переслідування здійснює керівництво судовою поліцією та нагляд за досудовим розслідуванням слідчого судді. Водночас прокурор на будь-якій стадії розслідування має право взяти на себе виконання слідчих функцій або дати вказівку слідчому судді щодо провадження тих чи інших дій [83, с. 75].

Про керівну роль прокурори свідчить його право при отриманні розслідуваної справи від слідчого судді на вивчення повернути її йому зі своїми вказівками. Проте, як слушно зазначає Л. В. Головка, такі вказівки прокурора під час повернення справи на додаткове розслідування для слідчого судді не є обов'язковими, а тому він має право їх не виконувати і справу одразу направляти на розгляд у суд. При цьому прокурор може лише оскаржити невиконання цих вказівок [31, с. 96–97].

Разом з тим, А. В. Молдован та М. Г. Стойко обґрунтовують здійснення процесуального керівництва винятково дізнанням, а не досудовим слідством [111, с. 5; 171, с. 163].

Компромісною є позиція, висловлена О. В. Поповичем, який підтримуючи точку зору про наявність у кримінальному процесі Франції двох головних суб'єктів розслідування, під керівництвом яких перебуває судова поліція, а в механізмі співпраці яких право одного давати вказівки протиставляється праву другого не виконувати їх [131, с. 81].

Резюмуючи, вищевикладене, ми більше підтримуємо точку зору О. В. Поповича про двох головних суб'єктів розслідування у Франції, та вважаємо, що домінуюча роль прокурора у кримінальному провадженні з досить широкими повноваженнями, стримується достатньо самостійними автономними повноваженнями слідчого судді, що повинно сприяти забезпеченню повного та неупередженого розслідування, а також забезпеченню дотримання прав і свобод учасників провадження.

Якщо порівнювати повноваження прокурора під час здійснення процесуального керівництва у кримінальному провадженні Франції та повноваження такого прокурора у кримінальному судочинстві України необхідно зазначити, що вони наділені приблизно однаковими повноваженнями, окрім деяких повноважень, яких більше у прокурорів Франції, таких як повернення справи на додаткове розслідування, надання вказівок слідчому судді тощо. Проте, як вже було зазначено вище, не є обов'язковими для слідчого судді.

На підставі викладеного, функція здійснення процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням в Україні відповідає європейським моделям такого процесуального керівництва, та на наш погляд є самостійною функцією прокурора.

Однак цей висновок не варто розцінювати як доктринальну думку щодо приналежності керівництва дізнанням винятково до повноважень прокурора. Адже, як зауважує Л. В. Головка, незважаючи на те, що повноваження слідчого судді розглядаються здебільшого щодо стадії досудового слідства, даний суб'єкт наділений певними правами і під час проведення дізнання [31, с. 26].

На підтвердження цієї думки варто звернутися до змісту ст. 72 КПК Франції, в якій вказано, що слідчий суддя має право здійснювати будь-які дії судової поліції під час дізнання очевидних злочинів (проступків). Прибуття його на місце події позбавляє самостійності не тільки судову поліцію, а й прокурора. Судова поліція за наведених обставин дії розпочинає вже на підставі вказівок слідчого судді [131, с. 80].

На даний час, слідчий суддя має право вживати заходи до покращення розслідування шляхом надання доручення поліцейським підрозділам, та мотивовано відмовляти від виконання розпоряджень прокурора. На прокурора покладається обов'язок обирати орган і службову особу, яка буде виконувати розслідування, вимагати проведення слідчих дій, бути присутнім під час їх проведення, призначати експертизи, складати процесуальний документ щодо необхідності застосування запобіжних заходів, приймати

рішення про звільнення особи з-під варти, повертати матеріали справи слідчому судді з письмовими вказівками.

3.2 Судовий контроль за дотриманням детективом Національного антикорупційного бюро України прав, свобод та інтересів у кримінальному провадженні

Судовий контроль посідає важливе місце серед елементів системи гарантій прав учасників кримінального провадження [94, с. 186], а також відіграє значну роль у діяльності детектива під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях.

З метою дослідження діяльності детектива в умовах здійснення судового контролю з боку слідчого судді необхідним є з'ясування суті такого інституту кримінального провадження.

У теорії кримінального процесу неодноразово обговорювався інститут слідчого судді в сфері кримінальних процесуальних відносин. Піднімалися питання на коло його повноважень та роль у досудовому розслідуванні. Так, М. І. Сірий зосереджує увагу під час вирішення цієї проблеми на процесі доказування й вважає за необхідне віднесення оцінки і процесуального закріплення доказів винятково до судових функцій, які необхідно покласти на слідчого суддю [157, с. 75–76]. В. Т. Маляренко вважає доцільним покладення функції досудового слідства в Україні на слідчих суддів [103, с. 7]. У процесуальній літературі фахівці висловлюють й інші думки відповідно до яких слідчих суддів потрібно наділити виключно повноваженнями в площині судового контролю за застосуванням на стадії досудового розслідування запобіжних заходів, проведенням слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, які обмежують конституційні права людини [17, с. 99–101].

Слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового

контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому ст. 247 КПК України, – голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України) [91].

У зв'язку з гуманізацією КПК України у редакції 2012 року, а також необхідністю дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, законодавчо введено нового учасника кримінального провадження слідчого суддю, на якого покладено повноваження по здійсненню контролю за цим.

По-перше, це посилило судовий контроль за прийняттям рішень під час досудового розслідування, насамперед, що стосуються обмеження конституційних прав і свобод громадян, оскільки більшість таких рішень, приймаються саме слідчим суддею за клопотанням слідчого або прокурора.

По-друге, у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, у тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (ч. 1 ст. 225 КПК України) [91].

По-третє, слідчий суддя не лише приймає вищезазначені рішення за клопотаннями слідчого або прокурора, а також у визначених КПК України випадках розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування. За результатами розгляду таких скарг слідчий суддя своєю ухвалою може не лише скасувати рішення слідчого чи прокурора, а і зобов'язати припинити дію або вчинити певну дію (ч. 2 ст. 307 КПК України) [91].

Тобто, ідея закладена у КПК України із створенням слідчого судді, зводиться не лише до судового контролю за дотриманням законності у питаннях, які ініціюються слідчим чи прокурором щодо обмеження конституційних прав і свобод громадян, а також до перевірки певних дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, у рамках поданої скарги.

Реформування інституту судового контролю в досудовому провадженні у зв'язку з прийняттям та набранням чинності КПК України проявилось не тільки введенням у кримінальне провадження нового суб'єкта – слідчого судді, але й істотним розширенням меж судового контролю в досудовому провадженні. Воно реалізувалося у визначенні широкого кола слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, які можуть бути проведені лише за ухвалою слідчого судді, заходів забезпечення кримінального провадження та інших заходів примусового характеру, на застосування яких слідчий суддя дає дозвіл, а також у чіткому формулюванні переліку скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора, які підлягають розгляду та вирішенню слідчим суддею в досудовому провадженні, регламентації порядку їх розгляду, рішень, що приймаються за результатами розгляду [147, с. 3].

Як вже було зазначено, судовий контроль полягає у наданні дозволу на обмеження конституційних прав і свобод людини та розгляді скарг учасників кримінального провадження на рішення, дії чи бездіяльність, дане положення безумовно поширюється на процесуальну діяльність детектива Національного бюро чи прокурора САП, оскільки судовому контролю підлягають чітко визначені законодавцем правовідносини на стадії досудового розслідування.

Ще до прийняття КПК України у редакції 2012 року ряд вчених почали досліджувати питання діяльності слідчого судді, у тому числі з'ясовуючи правову природу судового контролю, класифікуючи повноваження слідчого судді у кримінальному провадженні.

Для з'ясування поняття кримінально-процесуальних функцій можна звернутися до визначення, сформульованого В. О. Попелюшком, який під процесуальними функціями розуміє закріплені в законі основоположні

підсистемні види (частини, компоненти, напрямки) кримінально-процесуальної діяльності, здійснюваної різними за процесуальними інтересами суб'єктами (групами суб'єктів) процесу, з метою виконання поставлених перед ними завдань та досягнення визначених законом цілей, як завдань та цілей кримінального судочинства в цілому [128, с. 67].

Вчений розглядає судовий контроль за досудовим слідством як одну із судових функцій, один із напрямків, видів юрисдикційної діяльності суду (судді), який має два підвиди: подальший судовий контроль, що передбачає розгляд та вирішення судом скарг на дії та рішення органу дізнання, слідчого і прокурора у визначених кримінально-процесуальним законом випадках, та попередній судовий контроль щодо застосування на досудовому слідстві чітко визначених видів (заходів) процесуального примусу, зокрема і слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. В обох випадках судовий контроль направлений саме на забезпечення та захист основних прав та свобод громадян при здійсненні щодо них тих чи інших дій, чи прийняття тих чи інших процесуальних рішень в ході досудового слідства [127, с. 111].

Слід відмітити, що серед вчених відсутня єдність думок про правову природу судового контролю. Так, І. В. Гловюк вважає, що судова діяльність у досудовому провадженні є певною, неоднорідною за своєю правовою природою, діяльністю, яка знаходить свій прояв у декількох напрямках, які є кримінально-процесуальними функціями суду, а саме: дозвільній функції, функції застосування заходів кримінально-процесуального примусу, судовому контролю. Необхідність виділення саме трьох процесуальних функцій суду (судді) вчена вбачає у різній природі напрямів судової діяльності у досудовому провадженні [26].

Проте, на думку Н. П. Сизої така деталізація функцій суду під час досудового розслідування видається досить спірною, з огляду на їх призначення, засоби реалізації і співвідношення [158].

Два напрями повноважень суду з контролю за досудовим розслідуванням кримінальної справи визначав і В. Т. Малярєнко, а саме:

1) за процесуальними діями (бездіяльністю) і рішеннями органу дізнання, слідчого, прокурора, якими обмежуються найбільш значимі конституційні права і свободи людини і громадянина (право: на свободу та особисту недоторканність, на судовий захист, на недоторканність житла чи іншого володіння особи, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції чи інформації);

2) за рішеннями органу дізнання, слідчого, прокурора, якими завершується провадження у кримінальній справі на досудових стадіях кримінального процесу (відмова у порушенні справи та її закриття) [104, с. 133–134].

Ю. В. Скрипіна робить висновок про специфічний характер функції слідчого судді в кримінальному процесі, який не дозволяє ототожнювати її з правосуддям та судовим контролем. У зв'язку з цим нею надано авторське визначення функції слідчого судді як забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні по кримінальній справі. На її думку, ця функція включає два основні напрямки діяльності слідчого судді:

1) охорону прав і свобод людини шляхом превенції, тобто недопущення протиправного та необґрунтованого обмеження прав людини;

2) захист прав і свобод людини, тобто їх відновлення у випадку порушення [161, с. 60–61].

У подальшому, здійснення слідчим суддею кримінально-процесуальної функції щодо забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні у кримінальній справі обґрунтовується іншими вченими [51, с. 313; 177].

Враховуючи загальне визначення кримінально-процесуальних функцій, як основоположних підсистемних видів (частин компонентів, напрямків) кримінально-процесуальної діяльності стверджується, що забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод

людини на досудовому провадженні по кримінальній справі охоплюється поняттям функції судового контролю у кримінальному процесі [158].

Н. П. Сиза, аналізуючи КПК України, поділяє повноваження слідчого судді на п'ять груп залежно від змісту і характеру питань, вирішення яких віднесено законом до компетенції слідчого судді:

- 1) вирішення питань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- 2) вирішення питань про проведення слідчих (розшукових) дій;
- 3) вирішення питань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- 4) розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування;
- 5) вирішення інших процесуальних питань, що потребують неупередженого розгляду [158].

Ю. М. Грошевий та А. Р. Туманянц визначають наступну класифікацію повноважень слідчого судді за їх процесуальною спрямованістю: повноваження при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування; повноваження при проведенні процесуальних дій, що обмежують конституційні права людини; повноваження при розгляді скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування; інші процесуальні повноваження слідчого судді, спрямовані на забезпечення процесуальних прав суб'єктів кримінального провадження [93, с. 116–117].

Досліджуючи повноваження слідчого судді у кримінальному провадженні за КПК України, І. В. Гловлюк класифікує їх за предметним критерієм на наступні групи:

- 1) дозвільні повноваження (пов'язані із вирішенням питань про проведення слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права особи (ст. 166, ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237, ч. 5 ст. 240 КПК та ін.);
- 2) повноваження із забезпечення законності та обґрунтованості застосування заходів кримінального процесуального примусу;

- 3) повноваження із здійснення судового контролю (у вузькому значенні);
- 4) повноваження із забезпечення доказів у кримінальному провадженні;
- 5) повноваження, пов'язані із міжнародним співробітництвом;
- 6) допоміжні повноваження.

Як видно, в окрему групу виділено повноваження із здійснення судового контролю (у вузькому значенні, порівняно із п. 18 ст. 3 КПК України), який у цьому аспекті можливо визначити як здійснювану у встановленому кримінальним процесуальним законом порядку діяльність слідчого судді з розгляду та вирішення скарг на дії, бездіяльність, рішення слідчого, прокурора, а також перевірка слідчим суддею законності рішення про провадження процесуальної дії. Ці повноваження включають у себе: вирішення скарг учасників кримінального провадження (статті 303–307 КПК України); перевірку підстав для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді (ч. 3 ст. 233 КПК України); перевірку підстав для проведення негласної слідчої (розшукової) дії у виняткових невідкладних випадках (частини 2, 3 ст. 250 КПК України) [28, с. 305].

Зупиняючись на повноваженнях слідчого судді щодо проведення слідчих (розшукових) дій з метою забезпечення доказів, слід зазначити наступне. Повноваження із забезпечення доказів (депонування доказів), за висловленням В. Точиловського щодо ст. 225 КПК України, пов'язані із наданням слідчому судді повноважень самостійно збирати фактичні дані, що можуть бути використані як докази у судовому провадженні, а також забезпечувати проведення деяких слідчих дій за клопотанням сторони захисту для реалізації принципу змагальності [179].

При цьому, Н. П. Сиза повноваження слідчого судді щодо допиту свідка чи потерпілого в судовому засіданні, за клопотанням сторони кримінального провадження (ст. 225 КПК України), та доручення проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам за клопотанням сторони захисту (ч. 3 ст. 243, ст. 244 КПК України) відносить до таких повноважень, як вирішення питань про проведення слідчих (розшукових) дій [158]. Натомість

Р. Єзерський вирішення питань про визнання отриманих фактичних даних допустимими доказами відносить до інших повноважень слідчого судді [51, с. 313].

Враховуючи, що допит є слідчою (розшуковою) дією, спрямованою на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 КПК України), та здійснюється слідчим суддею з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду (ч. 1 ст. 225 КПК України), тому його на наш погляд слід відносити до функції забезпечення (збирання) доказів.

Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК України, тому показання, надані слідчому судді під час досудового розслідування, у разі наявності у них відомостей, що мають значення для кримінального провадження, є доказами, та повинні бути взяті до уваги судом під час судового розгляду, на відміну від показань, наданих слідчому, прокурору, якими суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, або посилатися на них [91]. При цьому, суд може не врахувати докази, отримані в порядку, передбаченому ст. 225 КПК України, лише навівши мотиви такого рішення (ч. 3 ст. 225 КПК України).

До повноважень слідчого судді із забезпечення доказів також відносять: допит свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК України); залучення експерта за клопотанням сторони захисту (ст. 244 КПК України); вирішення питання про використання інформації про ознаки кримінального правопорушення, отриманої в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії, в іншому кримінальному провадженні (ст. 257 КПК України) [28, с. 305].

Системний аналіз повноважень слідчого судді у кримінальному провадженні свідчить, що слідчий суддя наділений більшими повноваженнями, ніж здійснення судового контролю, тому ми цілком погоджуємось з науковцями, які мають такі самі погляди [28, с. 305; 75, с. 314].

Розкриваючи контрольні повноваження слідчого судді можна зустріти такі: розгляд скарг на дії, бездіяльність, рішення слідчого, прокурора та перевірку підстав для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді (ч. 3 ст. 233 КПК України); перевірку підстав для проведення негласної слідчої (розшукової) дії виняткових невідкладних випадках (частини 2, 3 ст. 250 КПК України). Ні дозвільні повноваження, ні забезпечення законності та обґрунтованості застосування заходів кримінально-процесуального примусу ознак контролю (у його загальноправовому розумінні) не мають [28, с. 305].

Крім того, відмічається, що слідчий суддя здійснює не лише, та не стільки охорону і захист конституційних прав осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а реалізує окрему (самостійну) функцію контролю, яка полягає у перевірці за скаргами учасників процесу процесуальних дій та рішень осіб, які здійснюють провадження у справі [189, с. 65; 203, с. 154].

Представник судової влади В. Руденко, відмічає, що чинний КПК України забезпечує значне розширення функції судового контролю за досудовим розслідуванням, передбачаючи:

- розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора під час досудового розслідування;
- надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій;
- надання дозволу на здійснення заходів кримінального провадження (здійснення судового виклику та приводу особи; накладення грошового стягнення на особу; вирішення клопотань щодо тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом; відсторонення від посади; тимчасового доступу до речей і документів; припинення тимчасового вилучення майна, щодо арешту майна та обрання запобіжного заходу під час досудового розслідування, а також здійснення заходів щодо захисту прав людини) [154, с. 72].

Резюмуючи викладене, та з урахуванням аналізу КПК України, можна окреслити умовну групу повноважень слідчого судді у кримінальному провадженні:

- 1) повноваження при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування;
- 2) повноваження при проведенні слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права особи, що потребують дозволу слідчого судді (статті 234, 237, 240, 242, 246 КПК України тощо);
- 3) повноваження на перевірку підстав вже проведених слідчих (розшукових) дій у виняткових невідкладних випадках, що потребують дозволу слідчого судді (ч. 3 ст. 233 КПК України, частини 2, 3 ст. 250 КПК України);
- 4) повноваження по забезпеченню законності при розгляді питань про застосування запобіжних заходів та затримання;
- 5) повноваження по забезпеченню доказів у кримінальному провадженні;
- 6) повноваження по розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування (саме контрольні повноваження);
- 7) інші повноваження слідчого судді, спрямовані на забезпечення процесуальних прав учасників кримінального провадження (саме контрольні повноваження).

До особливих повноважень слідчого судді щодо захисту прав людини відноситься діяльність слідчого судді під час розгляду та вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора (ст. 303 КПК України), що за своєю суттю, як зазначає В. О. Попелюшко, є судово-арбітральною функцією в прямому розумінні цього слова, оскільки тут він виступає як арбітр у процесуальній суперечці сторін, інших учасників досудового розслідування із стороною обвинувачення. Тут слідчий суддя, в залежності від предмета скарги, яким є факти і обставини, пов'язані з правом доступу до правосуддя, збирання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження доказів тощо, основуючись на

встановленому в ході судового засідання, задовольняє скаргу, чим поновлює порушені права скаржника-учасника досудового провадження, або, у разі необґрунтованості, відмовляє у її задоволенні. Тобто, при виконанні даної функції слідчий суддя виступає в ролі третього, в ролі арбітра у процесуальній суперечці сторін на стадії досудового розслідування [130, с. 24–25].

Як зазначено в законі, в залежності від предмета оскарження, такі скарги можуть подаватись широким колом осіб, у тому числі: заявником; потерпілим, його представником чи законним представником; підозрюваним, його захисником чи законним представником; представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; володільцем тимчасово вилученого майна; іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування; особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою.

Як приклад, у кримінальному провадженні заявник звернувся з клопотанням щодо зобов'язання відповідальних службових осіб Головного підрозділу детективів НАБУ невідкладно повернути ОСОБА_3 тимчасово вилучений у неї комп'ютер (моноблок) Apple sMac. Захисник звернувся до слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва зі скаргою про відмову в задоволенні клопотання про повернення тимчасово вилученого майна та зобов'язанням вчинити певні дії. Під час розгляду скарги слідчий суддя ухвалив рішення щодо провадження за скаргою адвоката подану в інтересах громадянки ОСОБА_3 на рішення детектива НАБУ про відмову в задоволенні клопотання про повернення тимчасово вилученого майна та зобов'язанням вчинити певні дії закрити [187].

Переходячи до контрольних повноважень слідчого судді по розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування, слід зазначити наступне.

Вказана група повноважень слідчого судді полягає у розгляді та вирішенні скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора на досудовому розслідуванні (ч. 1 ст. 303 КПК України) [91], а саме:

1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповноценні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК України, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений КПК України строк, – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна, іншою особою, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування;

2) рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування – потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;

3) рішення слідчого про закриття кримінального провадження – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником;

4) рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи – заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;

5) рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим – особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою;

6) рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки – особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом;

7) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій – особою, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником;

8) рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК України, – підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником;

9¹) рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування – особою, якій відмовлено у задоволенні скарги, її представником, законним представником чи захисником;

10) повідомлення слідчого, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом - підозрюваним, його захисником чи законним представником.

При цьому, І. Котюк відмічає, що недоліком ч. 1 ст. 303 КПК України є те, що у ній йдеться про можливість оскарження не будь-яких незаконних рішень чи дій слідчого та прокурора, а лише окремих із них [86, с. 5].

Проте, у науковій літературі можна зустріти протилежні погляди, відповідно до яких: «можливість оскарження будь-яких дій органів досудового розслідування і прокурора паралізуватиме розслідування та розкриття злочинів, оскільки їхні представники будуть змушені витрачати частину свого робочого часу на участь у судовому розгляді таких скарг» [80, с. 94]; «вирішення слідчим суддею скарг на будь-які рішення, дії чи бездіяльність слідчого та прокурора до завершення досудового розслідування неминуче призведе до передчасної оцінки доказів» [183, с. 127]; оскарження будь-якої дії слідчого або прокурора напевно стане перешкодою взагалі щодо досудового провадження й може негативно позначитися як на його результатах, так і в подальшому судовому розгляді [76].

На думку В. Корсуна, будь-які спроби законодавчого визначення процесуальних актів досудового розслідування, що підлягають судовому

оскарженню, стануть спробою обмеження права особи на судовий захист» [85, с. 167].

На наш погляд КПК України передбачає достатнє широко коло дій, бездіяльності слідчого та прокурора, які можуть бути оскаржені слідчому судді, що достатньо забезпечує права сторін та інших учасників кримінального провадження. Однак, М. А. Макаров стверджує, що з набранням чинності КПК 2012 року відбулося звуження меж судового контролю за законністю прийняття уповноваженим органом рішення про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину, оскільки ст. 106 КПК 1960 року регламентувала питання про його оскарження до суду [99, с. 39].

Ю. М. Грошевий і О. Г. Шило відмічають, що «порядок оскарження до суду затримання є важливою складовою механізму забезпечення прав і законних інтересів затриманого, а тому необхідним бачиться його закріплення в законі у такій формі, що забезпечує затриманого невідкладним судовим захистом. Тим більше, що ст. 29 Конституції України гарантує право кожного затриманого у будь-який час оскаржити в суді своє затримання. До речі, встановлення такого порядку кореспондуватиме ч. 4 ст. 208 КПК України, яка серед прав затриманого, що мають бути йому роз'яснені уповноваженою службовою особою, що здійснила затримання, передбачає право вимагати перевірку обґрунтованості затримання» [38, с. 220]. С. О. Пшенічко, у своєму дослідженні запропонував доповнити ч. 1 ст. 303 КПК України положенням про: оскарження затриманим, його захисником або законним представником рішення про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину у порядку ст. 208 цього Кодексу [147, с. 9].

На наш погляд вказане питання врегульовано КПК України, адже слідчий суддя під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу стосовно особи, яка затримувалась, за клопотанням сторони провадження або за власною ініціативою має право перевірити обґрунтованість такого затримання.

Крім того, ст. 206 КПК України (загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини) зобов'язує слідчого суддю звільнити позбавлену свободи особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких тримається ця особа, не надасть судове рішення, яке набрало законної сили, або не доведе наявність інших правових підстав для позбавлення особи свободи.

Якщо до доставляння такої особи до слідчого судді прокурор, слідчий звернеться з клопотанням про застосування запобіжного заходу, слідчий суддя зобов'язаний забезпечити проведення у найкоротший строк розгляду цього клопотання [91].

Незалежно від наявності клопотання слідчого, прокурора, слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких трималася ця особа, не доведе:

- 1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду;
- 2) не перевищення граничного строку тримання під вартою;
- 3) відсутність зволікання у доставлянні особи до суду [91].

Деякі науковці зазначають, що недоліком КПК України є те, що учасники кримінального провадження позбавлені можливості в рамках ст. 303 КПК України оскаржити слідчому судді рішення прокурора про продовження строку досудового розслідування [29, с. 150], а Т. Г. Ільєва пропонує доповнити ст. 303 КПК України положенням про оскарження до слідчого судді підозрюваним, його захисником, потерпілим та його представником рішення прокурора про продовження строку досудового розслідування [63, с. 7].

На наш погляд, при вирішенні питання про продовження строку досудового розслідування прокурором забезпечено дотримання прав учасників провадження, адже строк досудового розслідування продовжує керівник органу прокуратури, що забезпечує належний прокурорський нагляд при цьому.

Крім того, відповідно до ч. 3 ст. 294 КПК України, продовження строку досудового розслідування до шести місяців та до дванадцяти місяців

здійснюється саме слідчим суддею за клопотанням визначених у статті керівників органів прокуратури.

Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII визначено, що строк досудового розслідування обраховується з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до дня повідомлення особі про підозру у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину, і становить вісімнадцять місяців (абз. 2 ч. 1 ст. 219 КПК України), та який може бути неодноразово продовжений слідчим суддею за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, на строк, встановлений пунктами 1-3 частини другої статті 219 цього Кодексу, тобто до дванадцяти місяців.

На наш погляд наділення слідчого суддю повноваженнями з продовження строків досудового розслідування не зовсім відповідає суті судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, оскільки, слідчий суддя, приймаючи рішення про продовження або відмову в продовженні строків досудового розслідування, визначає подальший хід розслідування, становлячись більш активним учасником розслідування. Даной позиції притримуються 74 % опитаних детективів НАБУ й 83 % слідчих НП України.

Як відмічає суддя Верховного суду Надія Стефанів це призводить до навантаження повноваженнями та відповідальністю слідчих суддів, хоча цей інститут задумувався для захисту конституційних прав та свобод особи під час кримінального провадження, зокрема для контролю за діями слідчого, прокурора, а не для допомоги у здійсненні досудового розслідування [170].

Також слід відмітити, що згаданим Законом внесено зміни до ч. 3 ст. 219 КПК України, відповідно до якої строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею включається у строки, передбачені цією статтею.

Оскільки, розшук підозрюваного оголошується, якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме або особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, то слідчий, прокурор оголошує його розшук (статті 280, 281 КПК України). Як вбачається, оголошення розшуку підозрюваного здійснюється, після виконання ряду вище перелічених умов та отриманих відомостей про зміну поведінки підозрюваного з метою уникнення: вручення йому повісток про виклик до органу досудового розслідування; повідомлення про підозру; зміну місця мешкання; засобів телефонного зв'язку тощо (будь-якої із зазначених дій або усіх перелічених дій). Таким чином, по-суті поведінка підозрюваного обумовлює необхідність прийняття слідчим (детективом) чи прокурором постанови про зупинення досудового розслідування у зв'язку із розшуком підозрюваного.

У зв'язку з тим, що строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею включається в зазначені строки, то підозрюваному стає вигідно переховуватися від слідства і суду та використовувати з метою уникнення кримінальної відповідальності.

На наш погляд, з метою дотримання розумних строків досудового розслідування та виконання завдань кримінального судочинства, необхідним є повноваження по вирішенню питання про продовження строків досудового розслідування до шести та дванадцяти місяців покласти на Генерального прокурора або його першого заступника чи заступників, керівника регіональної прокуратури (САП) або його першого заступника чи заступника, шляхом внесення відповідних змін до ст. 294 КПК України.

Також доцільним є внесення змін у ч. 3 ст. 219 КПК України, та передбачення, що строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею не включається у строки, передбачені цією статтею.

У науковій літературі можна зустріти інші погляди з приводу збільшення переліку дій та бездіяльності слідчого та прокурора, що можуть бути оскаржені слідчому судді. Зокрема, О. Г. Яновська висловлює жаль з приводу того, що у переліку ч. 1 ст. 303 КПК України «відсутня вказівка про можливість оскаржити таку важливу процесуальну дію як повідомлення про підозру. Хоча саме в цьому документі міститься правова підстава суттєвого обмеження конституційних прав та свобод підозрюваного» [211, с. 26]. Вказані погляди лунали, ще до прийняття змін до КПК України, якими передбачено можливість оскарження повідомлення про підозру.

У зв'язку з викладеним, дуже актуальним виглядає п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, відповідно до якого підлягає оскарженню, повідомлення слідчого, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом – підозрюваним, його захисником чи законним представником. Проте, у науковому середовищі, ще до вказаних змін існували протилежні погляди, а при використанні вищевказаної норми на практиці можуть зустрічатися окремі проблемні питання.

Наступним проблемним питанням є можливість оскарження повідомлення про підозру, оскільки під час процесуальної реформи статті 303, 307, 309 КПК було доповнено положеннями, які уможливили оскарження повідомлення про підозру після спливу 2-х місяців з дня її вручення. Водночас п. 4 § 2 розділу 4 закону від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII встановлено, що ці доповнення вводяться в дію через 3 місяці після набрання чинності цим актом. Крім того, вони не мають зворотної дії та застосовуються тільки до проваджень, в яких відомості про кримінальне правопорушення внесені до ЄРДР після введення в дію цих змін.

Повідомлення про підозру – один із ключових актів на стадії досудового розслідування [188] і процес доказування в кримінальному провадженні

здійснюється саме для того, щоб процесуальними засобами підтвердити або спростувати винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення й забезпечити притягнення її до кримінальної відповідальності, яка розпочинається саме з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України) [175, с. 179].

Таке повідомлення про підозру обов'язково здійснюється в порядку, передбаченому ст. 278 КПК України, у випадках:

1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;

2) обрання до особи одного з передбачених цим Кодексом запобіжних заходів;

3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 276 КПК України) [91].

На практиці можуть зустрічатись наступні проблемні аспекти під час розгляду слідчим суддею скарг підозрюваного, його захисника чи законного представниками на повідомлення слідчого, прокурора про підозру.

По-перше, КПК України не визначає чим саме є повідомлення про підозру, тобто – це процесуальне рішення слідчого та прокурора чи процесуальна дія вказаних осіб, що створює проблемні питання під час визначення предмету його оскарження.

Слід зазначити, що у зв'язку з викладеним серед практиків, у тому числі, представників судової гілки влади існують різні погляди на це. Суддя Оболонського районного суду м. Києва Микола Місечко посилаючись на наукову думку академіка В. Я. Тація, зауважує, що повідомлення про підозру не являється ні процесуальною дією, ні процесуальним рішенням. Взагалі на думку судді, повідомлення про підозру можна умовно поділити на дві частини: інтелектуальна (складення та підписання) і фізична (вручення, роз'яснення прав), і їх неможливо розділити, тому, не можна говорити про можливість оскарження повідомлення про підозру як прояву бездіяльності слідчого або прокурора. Протилежною з цього питання є думка судді Великої палати в

складі Верховного Суду Олександри Яновської, яка зауважила, що повідомлення про підозру є певною процесуальною дією, яка складається з комплексу окремих дій: складання, підписання, вручення, роз'яснення прав підозрюваному. Повідомлення про підозру не можна назвати слідчою дією чи простим «папірцем» [160].

Вважаємо, що складання повідомлення про підозру є процесуальним рішенням детектива та прокурора, а його безпосереднє вручення процесуальною дією вказаних осіб.

По-друге, КПК України, як вже зазначалось вище, належним чином не регламентує процесуальний порядок здійснення повідомлення про підозру, що створює проблемні питання під час його вручення, особливо щодо окремої категорії осіб, визначеної ст. 480 КПК України. Зокрема, КПК України прямо не передбачено, проте і не заборонено здійснення повідомлення про підозру окремій категорії осіб за дорученням. Однак, таке вручення повідомлення про підозру на практиці створює певне підґрунтя для його оскарження та визнання не врученим.

По-третє, КПК України не визначає підстав оскарження повідомлення про підозру, а також у зв'язку з чим, воно підлягає скасуванню слідчим суддею. Наприклад, у разі недотримання слідчим чи прокурором вимог ст. 278 КПК України щодо вручення в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень, або у зв'язку з відсутністю обґрунтованої підозри.

Як зазначила суддя Великої палати в складі Верховного Суду Олександра Яновська, загалом, оскарження повідомлення про підозру відповідно до п. 10 ст. 303 КПК України пов'язане не з порушення процесуальних норм, а з обґрунтованістю підозри. Підозра сама по собі є мінімальним стандартом в аспекті доказування. З точки зору ЄСПЛ, тут достатньо мінімальних ознак, які «переконують стороннього спостерігача, що особа може бути причетна до кримінального правопорушення» [160].

Вважаємо цілком слушною думку судді про те, що саме у зв'язку з необґрунтованістю підозри вона може підлягати скасуванню.

Таким чином, можна зробити висновок, що повідомлення про підозру може бути оскаржено як процесуальну дію, а підставою для її оскарження, згідно з п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, можуть слугувати порушення процесуальних норм. При цьому, вважаємо, що воно також може бути оскаржене, саме як рішення, у випадку його безпідставного, необґрунтованого складання.

Четверте, враховуючи, що повідомлення про підозру може оскаржуватися після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом (п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України) [91], то у більшості випадків стосовно підозрюваного буде застосований запобіжний захід, визначений ч. 1 ст. 176 КПК України, який застосовується виключно слідчим суддею.

Під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу законодавець зобов'язує слідчого суддю встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про: наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, і на які вказує слідчий, прокурор; недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні. При вирішенні питання про застосування запобіжного заходу стосовно підозрюваного однією із перших підстав, які перевіряє слідчий суддя є перевірка наявності обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним кримінального правопорушення (п. 1 ч. 1 ст. 194 КПК України). При цьому, у КПК України відсутнє визначення, за яких обставин, підозра є обґрунтованою, та на практиці це вирішується слідчим суддею у кожному конкретному

випадку, з урахуванням встановлених обставин вчинення кримінального правопорушення, а також наявності достатніх доказів для підозри особи.

Відмічається, що встановлення слідчим суддею наявності обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, кримінального правопорушення, слід розуміти, виходячи з положень ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка передбачає, що для обґрунтованої підозри немає вимог щодо чітких доказів, адже підстава має бути вірогідною.

Так, у рішенні Європейської комісії з прав людини у справі «Феррарі-Браво проти Італії» від 14 березня 1984 р. наголошувалося, що питання про те, що арешт або тримання під вартою до суду є виправданими тільки тоді, коли доведено факт вчинення та характер інкримінованих правопорушень, ставити не можна, оскільки це є завданням попереднього розслідування, сприяти якому має тримання під вартою. У рішенні у справі «Моррей проти Сполученого Королівства» від 28 жовтня 1994 р. зазначалося, що метою допитів під час тримання під вартою відповідно до п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції є сприяння кримінальному розслідуванню шляхом підтвердження чи розвіювання конкретної підозри, яка слугувала причиною арешту. Тому факти, які є причиною виникнення підозри, не повинні бути такими самими переконливими, як ті, що є необхідними для обґрунтування обвинувального вироку чи просто висунення обвинувачення [44; 154, с. 76].

У свою чергу, в рішенні у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» 1990 року Європейський суд з прав людини зазначив, що «наявність «обґрунтованої підозри» передбачає наявність фактів або інформації, які могли б переконати об'єктивного спостерігача в тому, що відповідна особа могла вчинити злочин, однак те, що саме можна вважати «обґрунтованим», залежить від усіх обставин. Тому згадані вище ознаки не достатні самі по собі для того, щоб зробити висновок про наявність «обґрунтованої підозри» [44; 154, с. 77].

Виходячи з наведеного В. Руденко, робить висновок, що під обґрунтованою підозрою слід розуміти наявну сукупність фактів або інформації

щодо вчинення кримінального правопорушення саме підозрюваним, обвинуваченим, які містяться в кримінальному провадженні в належним чином оформлених протоколах слідчих (розшукових) дій, протоколах допитів, висновках експертів та речових доказах. При цьому слідчий суддя повинен оцінювати ці факти з точки зору їх належного процесуального походження, а не розглядати їх як предмет судового розгляду кримінального провадження по суті [154, с. 77].

На наш погляд необхідною умовою для визначення підозри обґрунтованою, як органом досудового розслідування, так і слідчим суддею, є наявність встановлених фактичних обставин та доказів, які вказують, що конкретна особа вчинила злочин.

Розгляд клопотання про продовження строку тримання під вартою слідчий суддя зобов'язаний здійснити до закінчення строку дії попередньої ухвали згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу (ч. 1 ст. 199 КПК України) [91].

Таким чином, коли на практиці, повідомлення про підозру буде оскаржено після спливу двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, і на той час наявність обґрунтованої підозри вже досліджувалось слідчим суддею під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, а можливо, ще й під час вирішення питання про продовження запобіжного заходу, що свідчить, про наявність обґрунтованої підозри, з відповідним висловленням про це в ухвалі слідчого судді. Однак, при цьому, за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру, слідчий суддя приймає рішення про її задоволення та скасовує повідомлення про підозру (п. 1¹ ч. 2 ст. 307 КПК України).

У зв'язку із задоволенням слідчим суддею скарги на повідомлення про підозру, яке досліджувалось слідчим суддею під час обрання запобіжного та його продовженні, при тому, що нових обставин, що виправдовують підозрюваного не отримано, постає питання законності та об'єктивності такої ухвали слідчого судді.

П'ятье, розглядаючи це питання детально, необхідно зазначити, що у випадку скасування слідчим суддею повідомлення про підозру виникає питання, з якого саме моменту повідомлення про підозру вважається не чинним у разі його оскарження в суді: з моменту повідомлення особи про підозру чи з моменту набрання судовим рішенням законної сили?

Так, суддею Великої палати в складі Верховного Суду Олександром Яновською була висловлена позиція, що якщо виходити з того, що на даний момент підозра була визнана необґрунтованою, то недоцільно ставити питання про необґрунтованість виникла спочатку. Перш за все, це буде складно довести, зважаючи на те, що по мірі проведення досудового розслідування рівень обґрунтованості повинен зростати. Якщо ж говорити про скасування повідомлення про підозру на підставі порушення процесуальних норм, то в даному випадку можна говорити і про її недійсність на момент здійснення повідомлення про підозру [160].

Відповіді на вказане питання КПК України також не дає, тому вважаємо, що воно підлягає подальшому дослідженню та удосконаленню.

Шосте, значним недоліком таких змін у КПК України є те, що незалежно від ступеню тяжкості кримінального правопорушення, наприклад, скарга на повідомлення про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, буде розглядатись слідчим суддею одноособово, хоча судовий розгляд справи про такі злочини здійснювався б колегіально.

З урахуванням наведеного, ми погоджуємось з позицією науковців, які цілком обґрунтовано висловились, що розгляд слідчим суддею скарги на рішення слідчого, прокурора про повідомлення особі про підозру також означатиме перевірку доказів ще до завершення досудового розслідування і передрішатиме питання щодо її винуватості у вчиненні кримінального правопорушення до проведення судового розгляду. При такій регламентації порушуватиметься засада презумпції невинуватості, що закріплена у ст. 62 Конституції України, ст. 17 КПК України. Розглядаючи під час досудового розслідування скарги на рішення слідчого та прокурора про повідомлення про

підозру, слідчий суддя одноособово фактично виконуватиме не функцію судового контролю, а функцію судового розгляду [99, с. 141; 183, с. 134], що негативно впливатиме на діяльність детектива Національного бюро під час здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Зазначені проблемні аспекти сприяють формуванню різної слідчо-судової практики з цього питання, а також створюють умови для зловживанням правом на оскарження стороною захисту повідомлення про підозру.

Висновки до Розділу 3

Обґрунтовано, що з урахуванням ідеї запровадження інституту процесуального керівництва досудовим розслідуванням під час досудового розслідування у кримінальному провадженні, повноважень передбачених для цього, воно є самостійною функцією прокурора у кримінальному провадженні, адже роль такого прокурора у провадженні стає значно ширшою ніж нагляд, та зводиться до головного координатора зусиль усіх учасників з боку сторони обвинувачення.

До напрямків процесуального керівництва прокурора можемо віднести: організацію процесу досудового розслідування, визначення та координація напрямів розслідування й процесуальних дій, забезпечення оптимальних умов для нормального функціонування органів досудового розслідування. Вважаємо, що цій прокурорській діяльності притаманні ознаки адміністрування, розпорядництва, а не нагляду.

Здійснюючи порівняльний аналіз повноважень прокурора в Україні та Європейських державах, дійшли висновку, що вони наділені приблизно однаковими повноваженнями, окрім деяких повноважень, таких як повернення справи на додаткове розслідування, надання вказівок слідчому судді тощо.

На підставі викладеного, функція здійснення процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням в Україні відповідає європейським

моделям такого процесуального керівництва, та на наш погляд є самостійною функцією прокурора.

Окреслено умовну групу повноважень слідчого судді у кримінальному провадженні:

1) повноваження при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування;

2) повноваження при проведенні слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права особи, що потребують дозволу слідчого судді (статті 234, 237, 240, 242, 246 КПК України тощо);

3) повноваження на перевірку підстав вже проведених слідчих (розшукових) дій у виняткових невідкладних випадках, що потребують дозволу слідчого судді (ч. 3 ст. 233 КПК України, частини 2, 3 ст. 250 КПК України);

4) повноваження по забезпеченню законності при розгляді питань про застосування запобіжних заходів та затримання;

5) повноваження по забезпеченню доказів у кримінальному провадженні;

6) повноваження по розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування (саме контрольні повноваження);

7) інші повноваження слідчого судді, спрямовані на забезпечення процесуальних прав учасників кримінального провадження (саме контрольні повноваження).

Наділення слідчого суддю повноваженнями з продовження строків досудового розслідування не зовсім відповідає суті судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, оскільки, слідчий суддя, приймаючи рішення про продовження або відмову у продовженні строків досудового розслідування, визначає подальших хід розслідування, становлячись більш активним учасником розслідування. З метою дотримання розумних строків досудового розслідування та виконання завдань кримінального судочинства, необхідним є повноваження по вирішенню питання про продовження строків досудового розслідування до шести та

дванадцяти місяців покласти на Генерального прокурора або його першого заступника чи заступників, керівника регіональної прокуратури (САП) або його першого заступника чи заступника, шляхом внесення відповідних змін до ст. 294 КПК України.

Актуальним виглядає п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, відповідно до якого підлягає оскарженню, повідомлення слідчого, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом – підозрюваним, його захисником чи законним представником. Таким чином, можна зробити висновок, що повідомлення про підозру може бути оскаржено як процесуальну дію, а підставою для її оскарження, згідно з п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК України, можуть слугувати порушення процесуальних норм.

Доведено, що розгляд слідчим суддею скарги на рішення детектива про повідомлення особі про підозру передбачає перевірку доказової інформації на стадії досудового розслідування до її завершення з метою визначення питання щодо її винуватості у вчиненні кримінального правопорушення до початку судового розгляду. У такому визначенні буде порушена засада презумпції невинуватості, що закріплена у ст. 62 Конституції України, ст. 17 КПК України. Без сумніву, що розглядаючи під час досудового розслідування скарги на рішення детектива про повідомлення про підозру, слідчий суддя виконує функцію судового розгляду, а не функцію судового контролю.

Обґрунтовано, що з метою визначення місця процесуального керівництва як інструменту виконання наглядових повноважень, його характер, обсяг і механізми за умов національних традицій законотворчості й правозастосування необхідно враховувати Рекомендації Ree(2000)¹⁹ Комітету Міністрів Ради Європи «Щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя».

Окрему увагу приділено: нагляду за дотриманням законності під час розслідування поліцією та надання ефективних вказівок у кримінальних

провадженнях (п. 22); дотримання засад рівності осіб перед законом та змагальності (пункти 26–33); судовому контролю за діями прокурорів, у випадку застосування заходів, пов'язаних із обмеженням прав і свобод підозрюваного; встановлення механізмів оскарження рішень прокурорів.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації на основі узагальнення відповідних концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та практики його застосування, розроблено нові наукові положення й отримано результати, що в сукупності вирішують наукове завдання щодо кримінально-процесуальної діяльності детектива НАБУ, сформульовано висновки, пропозиції й рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни, зокрема:

1. Дієвим кроком на шляху подолання проблемних питань під час виявлення корупційних правопорушень та притягнення винних до відповідальності є виконання Україною міжнародних зобов'язань щодо запровадження антикорупційних стандартів, в тому числі й у сфері кримінального судочинства. Першочерговим заходом, стало ухвалення у 2014 р. Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки», який визначив Засади державної антикорупційної політики в Україні та створив основу для утворення спеціально-уповноваженого органу з питань виявлення та розслідування корупційних злочинів, вчинених посадовими особами вищого рівня, суддями, прокурорами, іншими особами за умови, що корупційний злочин становить високу суспільну небезпеку; введення посад спеціалізованих антикорупційних детективів та прокурорів.

Вперше законодавчо визначено, що детектив НАБУ є слідчим підрозділу детективів та співробітником оперативного підрозділу, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 38, ст. 41 КПК України. Із усіх оперативних підрозділів правоохоронних органів, лише співробітники оперативних підрозділів НАБУ (підрозділу детективів та підрозділу внутрішнього контролю) мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (ч. 4 ст. 41 КПК України).

Національному бюро та його працівникам для виконання покладених на них обов'язків за рішенням Директора НАБУ, погодженим з прокурором, надається право витребовувати від інших правоохоронних органів оперативно-розшукові справи, що стосуються кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності НАБУ, та інших кримінальних правопорушень, які не відносяться до його підслідності, але можуть бути використані з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності.

Вищезазначені зміни у КПК України враховують специфіку злочинів, що підслідні детективам НАБУ, надають певні можливості, що неpritаманні іншим слідчим підрозділами.

2. Детектив НАБУ це учасник кримінального провадження зі сторони обвинувачення, що здійснює досудове розслідування злочинів, визначених ч. 5 ст. 216 КПК України, вчинених певною категорією осіб, а також з урахуванням розміру предмета злочину або завданої ним шкоди, а в окремих випадках можуть розслідувати злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів, що визначено абзацом 3 ч. 5 ст. 216 КПК України.

Специфіка повноважень підрозділів НАБУ у сфері кримінальних процесуальних відносин визначається з врахуванням таких положень як: сфера повноважень, визначена на основі підслідності; виключність окремих повноважень, які обумовлені специфікою процесуальної діяльності; особливості реалізації прокурорського нагляду та судового контролю, а також взаємодії з окремими органами державної влади та правоохоронними органами; процесуальна форма притягнення до кримінальної відповідальності, а також гарантії процесуальної самостійності та незалежності слідчих при здійсненні повноважень.

Детектив НАБУ здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК України є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку забороняється. Самостійність детектива НАБУ включає: здійснення процесуальних рішень або ініціювання їх вчинення уповноваженими на це

особами; можливість здійснення процесуальних та слідчих (розшукових) дій, щодо: особистого з урахуванням обставин кримінального провадження планування проведення певних процесуальних та слідчих (розшукових) дій; самостійного проведення необхідних процесуальних та слідчих (розшукових) дій або ініціювання їх проведення перед уповноваженими особами (прокурор, слідчий суддя).

3. Міжнародний досвід протидії корупції свідчить, що в багатьох іноземних державах вже створені та діють спеціально уповноважені антикорупційні органи, які здійснюють заходи, спрямовані на запобігання та боротьбу з корупцією. Досліджуючи сучасні підходи і моделі протидії корупції у країнах Європи, доведено, що саме названі моделі антикорупційних органів іноземних держав покладені в основу утворення НАБУ як спеціалізованого інституту, що наділений самостійністю та незалежністю. Спеціальні суб'єкти протидії корупції мають загальні ознаки: створення антикорупційних органів передбачено нормативними правовими документами ООН та Ради Європи; належне забезпечення ефективного функціонування охоплює їх незалежність, професіоналізм співробітників, належне правове врегулювання повноважень, достатнє фінансове, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення; підтримка громадськості й ЗМІ.

4. Взаємодія детектива НАБУ це спільна діяльність детектива разом з іншими детективами, слідчими й оперативними підрозділами, спеціалістами, експертами та службовими особами органів державної влади, підприємств, установ, організацій, яка здійснюється під керівництвом детектива та полягає у виконанні необхідних дій з метою захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування.

Взаємодії детективів НАБУ з оперативними підрозділами чи іншими учасниками кримінального провадження під час розслідування злочинів пов'язаних з корупційною діяльністю має такі етапи: з'ясування необхідності

прийняття рішення щодо взаємодії шляхом визначення кола учасників, яких необхідно залучати та вивчення їх можливостей; визначення форм взаємодії із детальним плануванням заходів та виконавців; прийняття й оформлення рішення про взаємодію; безпосередня діяльність всіх учасників взаємодії під час провадження процесуальних дій; закріплення результатів взаємодії у відповідному документі з додержанням правил оформлення.

5. Визначено, що за письмовим зверненням детектива НАБУ підприємства, установи та організації, до компетенції яких відноситься вирішення питань з використання спеціальних знань у будь-яких галузях (сферах) діяльності зобов'язані виділити спеціаліста, у строки, визначені у зверненні, та на строк необхідний для проведення і закінчення вчинення дій з розв'язання поставлених йому запитань.

Надання спеціалісту можливості вчиняти дії, необхідні для надання допомоги, та складення за їх наслідками документів – довідок, висновків спеціаліста (тощо), що відповідно до ст. 99 КПК України, будуть належати до документів, як самостійного процесуального джерела. У подальшому, передбачити проведення допиту спеціаліста за правилами допиту експерта.

Призначення та проведення експертизи, наприклад з метою визначення розміру матеріальних збитків, заподіяних кримінальним правопорушенням, не порушує права, свободи та інтереси осіб у кримінальному провадженні, тому відсутня необхідність у здійсненні судового контролю з боку слідчого судді за призначенням таких експертизи. У зв'язку із цим, з метою забезпечення дотримання розумних строків досудового розслідування та виконання завдань кримінального провадження, необхідно у випадках, зазначених у ч. 2 ст. 242 КПК України, передбачити: призначення експертизи здійснюється на підставі постанови слідчого (детектива) чи прокурора.

6. До напрямків процесуального керівництва прокурора можемо віднести: організацію процесу досудового розслідування, визначення та координація напрямів розслідування й процесуальних дій, забезпечення оптимальних умов для нормального функціонування органів досудового розслідування. Вважаємо,

що цій прокурорській діяльності притаманні ознаки адміністрування, розпорядництва, а не нагляду.

Функція процесуального керівництва є самостійною від функції нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, оскільки здійснюється на усій стадії досудового розслідування, спрямована на виконання завдань кримінального судочинства від початку досудового розслідування до його завершення, на відміну від функції нагляду, що здійснюється в окремих випадках (визначених КПК України), тому така самостійність сприяє зменшенню додаткового втручання в кримінальну процесуальну діяльність з боку керівника органу прокуратури.

7. Повноваження слідчого судді у кримінальному провадженні можна поділити на групи: 1) повноваження при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування; 2) повноваження при проведенні слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права особи, що потребують дозволу слідчого судді (ст. 234, ст. 237, ст. 240, ст. 242, ст. 246 КПК України тощо); 3) повноваження на перевірку підстав вже проведених слідчих (розшукових) дій у виняткових невідкладних випадках, що потребують дозволу слідчого судді (ч. 3 ст. 233 КПК України, ч. 2, 3 ст. 250 КПК України); 4) повноваження по забезпеченню законності при розгляді питань про застосування запобіжних заходів та затримання; 5) повноваження по забезпеченню доказів у кримінальному провадженні; 6) повноваження по розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування (саме контрольні повноваження); 7) інші повноваження слідчого судді, спрямовані на забезпечення процесуальних прав учасників кримінального провадження (саме контрольні повноваження).

8. Окремі процедури діяльності детектива НАБУ потребують удосконалення в частині: наділення новим повноваженням на виявлення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, за результатами чого вносити подання, відповідним органам державної влади, місцевого

самоврядування так і юридичним та фізичним особам, що є обов'язковим для виконання; бути присутнім під час проведення судових експертиз та отримувати пояснення експерта щодо здійснюваних ним дій та отриманих результатів експертизи; призначати позапланові ревізії та перевірки; закріплення у ч. 2 ст. 36 КПК України відокремлені функції прокурора щодо процесуального керівництва досудовим розслідуванням та нагляду; в рамках міжнародно-правової допомоги, у третьому реченні ч. 2 ст. 562 КПК України відзначити можливість з метою забезпечення виконання процесуальної дії на яку отримано дозвіл прокурора чи суду, на даний запит не поширюються строки обмеження дії вказаних дозволів, що передбачені цим Кодексом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабкова В. Проблеми здійснення прокурором наглядових повноважень у формі процесуального керівництва під час проведення досудового розслідування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3. С. 71–73.
2. Баганець О. Недоступна прокуратура: деякі міркування щодо оприлюдненого проекту Закону «Про прокуратуру», розробленого Адміністрацією Президента України. *Юридичний вісник України*. 2013. № 42. С. 6–7.
3. Багрій М. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2013. Вип. 57. С. 315–321.
4. Бандурка А. М., Давыденко Л. М. Преступность в Украине: причины и противодействие: монография. Харьков: Основа, 2003. 368 с.
5. Бандурка А. М., Бандурка А. А., Лукин В. А., Поникаров В. Д. Судебная бухгалтерия :підручник. Харків: ООО Изд-во «Титул», 2007. 468 с.
6. Бараняк В. М. Нормативно-правове регулювання, організація і тактика взаємодії слідчого з експертом. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 813. С. 215–219.
7. Бардук В. Попереднє розслідування в концепції судово-правової реформи. *Вісник прокуратури*. 1999. № 2. С. 48–50.
8. Баулін О. В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2000. 236 с.
9. Беззуб І. Антикорупційна політика в Україні. URL: <https://gmc.uzhgorod.ua/AK/APU.docx> (дата звернення 12.01.2019).
10. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия: справочное пособие. 2-е изд. допол. Москва: Мегатрон XXI, 2000. 334 с.

11. Берназ П. В. Правове забезпечення реалізації повноважень слідчого. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 155–157.
12. Бабкова В. Проблеми здійснення прокурором наглядових повноважень у формі процесуального керівництва під час проведення досудового розслідування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3. С. 71–72.
13. Богомолов А. В., Неретина А. Д., Мурар В. И. Некоторые аспекты международного опыта борьбы с коррупцией. *ScienceTime*. 2014. № 12 С. 47–52.
14. Болычев В. Г., Панюшкин В. А. Специалист, его роль и значение в применении научно-технических средств при собирании доказательств по уголовному делу. *Вестник Воронежского государственного университета. Серия: «Право»*. 2011. № 1 (10). С. 377–387.
15. Бондаренко О. О. Процесуальний статус обізнаних осіб та їх правовідносини з дізнавачем і слідчим у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12. 00. 09. Харків, 2004. 260 с.
16. Бортун М. Взаємодія прокурора зі слідчим, слідчим суддею на стадії досудового розслідування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 95–99.
17. Бринцев В. Система досудового слідства. *Право України*. 1998. № 12. С. 99–101.
18. Будников В. Л. О процессуальной самостоятельности следователя и ее гарантии в современных условиях // Проблемы совершенствования расследования и профилактики преступлений на современном этапе: Межвузовский научный сборник. Уфа; Изд-во Башк. ун-та, С. 167–172.
19. Бюро по запобіганню та боротьбі з корупцією: Закон Латвійської Республіки від 30.04.2002 р. URL: <http://latvia.news-city.info/docs/sistemsr/dokiergib.htm> (дата звернення: 15.05.2017).
20. Витнберг А. И., Малаховская Н. Т. Судебная экспертология (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз): учеб. пособие. Волгоград: НИиРИО ВСШ МВД СССР, 1997. 181 с.

21. Вовк М. Проблеми щодо призначення судових експертиз під час проведення досудового розслідування кримінальних проваджень та шляхи вдосконалення механізму їх призначення. *Вісник прокуратури*. 2018. № 9. С. 67–73.
22. Войтюк Р. В. Кримінальна процесуальна діяльність детектива Національного антикорупційного бюро України: питання теорії та практики. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 108–119.
23. Войтюк Р. В. Детектив Національного антикорупційного бюро України як суб'єкт кримінальних процесуальних правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2018. 289 с.
24. Волобуєв А. Ф. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні економічних злочинів. *Форум права*. 2006. № 1. С. 16–19.
25. Воронин Э. И., Григорьев Н. В. Полномочия следователя органов внутренних дел в свете нового уголовно-процессуального законодательства: лекция. Хабаровск: Хабаровск. высшая школа МВД СССР, 1987. 30 с.
26. Гловюк І. В. Дозвільна функція суду у досудовому провадженні: порядок реалізації. *Часопис Академії адвокатури України*. 2009. № 2. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Chaau/2009-1/09givppr.pdf> (дата звернення: 14.08.2018).
27. Гловюк І. В., Андрусенко С. В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, спрямований на збирання та перевірку доказів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3. С. 293–296.
28. Гловюк І. В. Функціональна спрямованість діяльності слідчого судді. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: «Юридические науки»*. 2013. Т. 26 (65). № 2-1 (Ч. 2). С. 303–309.

29. Голощак В. Забезпечення принципу розумності строків кримінального судочинства при продовженні досудового розслідування. *Вісник прокуратури*. 2013. № 9. С. 145–151.

30. Говоруха М. Суть наглядової діяльності прокурора та процесуального керівництва. *Вісник прокуратури*. 2013. № 11. С. 24–28.

31. Головки Л. В. Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции. Москва: СПАРК, 1995. 130 с.

32. Гончаренко В. Г., Курдюков В. В., Легких К. В. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. № 2 (9). С. 22–34.

33. Гречанюк Р. В. Функції і повноваження спеціальних антикорупційних органів України, Польщі та Молдови: Порівняльний аналіз. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 41–48.

34. Грицаєнко Л. Р. Прокуратура в країнах Європи: навч. посібник. Київ: БІНОВАТОР, 2006. 400 с.

35. Грицаєнко Л. Р. Роль і місце прокуратури Франції в системі органів державної влади. *Вісник прокуратури*. 2006. № 5. С. 119–125.

36. Гришин Ю. А. О статусе прокурора на стадии досудебного расследования в реформируемом уголовном процессе. *Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства й удосконалення діяльності судових і правоохоронних органів: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 20 квіт. 2012 р.)*. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. С. 98–107.

37. Грошевой Ю. М., Мірошніченко Т. М. Нове у кримінальному законодавстві України. Харків: Основа, 2002. 110 с.

38. Грошевий Ю. М., Шило О. Г. Підстави обрання запобіжних заходів за новим КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 220–226.

39. Гуткин И. М. Правовые вопросы взаимодействия следователей и органа дознания в уголовном процессе: По материалам органов охраны общественного порядка. Москва: Академия МВД СССР, 1967. 130 с.
40. Гуткин И. М. Органы дознания и предварительного следствия системы МВД и их взаимодействие. Москва: Академия МВД СССР, 1973. 120 с.
41. Давиденко Л. М. Функції прокуратури України згідно з новою Конституцією України. *Право України*. 1997. № 6. С. 43–45.
42. Давиденко Л. Кримінальне переслідування як форма прокурорської діяльності у сфері протидії злочинності. *Вісник академії прокуратури України*. 2007. № 1. С. 83–90.
43. Деятельность экспертно-криминалистических подразделений органов внутренних дел по применению экспертно-криминалистических методов и средств в раскрытии и расследовании преступлений: учеб. пособие / под ред. В.А. Снеткова. Москва: ЭКЦ МВД РФ, 1996. 104 с.
44. Джеремі Макбрайд. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: «К.І.С.», 2010. 576 с.
45. Додонов В. Н., Крутских В. Е. Прокуратура в России и за рубежом. Сравнительное исследование / под. ред. С. И. Герасимова. Москва: НОРМА, 2001. 192 с.
46. Дубинський А. Я. Производство предварительного расследования органами внутренних дел. Киев: КВШ МВД СССР, 1987. 135 с.
47. Дульський О. О. Зарубіжний досвід інституційного забезпечення боротьби з корупцією. Реалії і перспективи його впровадження в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 1 (27). С. 108–116.
48. Дунаєвська Л. Г. Особливості початкового етапу розслідування злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 251 с.

49. Дуфенюк О. М. Досвід Польщі стосовно участі судового експерта у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх*. 2018. № 1. С. 240–249.

50. Експертизи в судовій практиці / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 388 с.

51. Єзерський Р. Роль слідчого судді згідно Кримінально-процесуального кодексу України. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XIX Звітної наук.-практ. конф. (м. Львів, 07–08 лют. 2013 р.). Львів: Юрид. ф-тет Львівського нац. ун-ту імені Івана Франка, 2013. С. 312–314.

52. Жидков В. Л. Становлення та розвиток інституту детектива у кримінальному процесуальному законодавстві України. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. № 2 (60). С. 161–167.

53. Жидков В. Л. Проведення тимчасового доступу до речей і документів детективами Національного антикорупційного бюро. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 226–230.

54. Жидков В. Л. Актуальні проблеми призначення ревізій та перевірок детективами Національного антикорупційного бюро України. *Верховенство права*. 2017. № 5. С. 114–118.

55. Жильский И. Н. Правовые и организационные основы взаимодействия органов внутренних дел с внутренними войсками в охране общественного порядка: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Санкт-Петербург, 1995. 195 с.

56. Заброда Д. Г., Кашкаров А. А. Основные модели государственных институтов, ответственных за реализацию государственной антикоррупционной политики. *Форум права*. 2013. № 4. С. 121–126.

57. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки»: затверджено Законом України від 14.10.2014 р. № 1699-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1699-18> (дата звернення: 24.02.2018).

58. Закон України про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-УІІ. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 14.08.2018).

59. Зауваження Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53755 (дата звернення: 24.05.2018).

60. Зінченко Л. В., Шаповалова Н. В. Теоретичний аналіз поняття «взаємодія» як соціально-психологічний феномен. *MODERN DIRECTIONS OF THEORETICAL AND APPLIED RESEARCHES*. 2014. С. 457–466.

61. Зозулинський А. Участь понятих і спеціалістів у слідчих діях. *Радянське право*. 1972. № 4. С. 48–52.

62. Иосифович Д. І. Діяльність правоохоронних органів Республіки Польщі у сфері протидії корупції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 187–194.

63. *Ільєва Т. Г.* Функція судового контролю у кримінальному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2014. 20 с.

64. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 03.10.2018).

65. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12> (дата звернення: 21.04.2018).

66. Калиновский К. Б. Уголовный процесс современных зарубежных государств: учеб. пособие. Петрозаводск: ПетрГУ, 2000. 55 с.
67. Камлик М. І. Особливості обліку і використання обліково-бухгалтерських документів при виявленні та розслідуванні корисливих злочинів у галузях економіки. Київ: КДУВС, 1995. 256 с.
68. Камлик М. І. Судова бухгалтерія: підручник. Київ: Атіка, 2000. 336 с.
69. Керівні принципи щодо ролі прокурорів: прийняті на восьмому Конгресі ООН, Гавана, Куба, 7 верес. 1990 р. *Права людини: довідник для прокурорів* / упоряд. Марнікс Алінк. Київ: Фенікс, 2005. С. 150–155.
70. Кіселичник В. Центральне антикорупційне бюро Республіки Польща: передумови створення та адміністративно-правові основи діяльності. *Вісник національної академії прокуратури України*. 2015. № 2 (40). С. 51–58.
71. Кіян Т. М. Взаємодія слідчого з експертами під час розслідування кримінальних правопорушень. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15–16 трав. 2015 р.). Одеса: Юрид. л-ра, 2015. Т. 2. С. 304–308.
72. Кириенко Н. А. Прокурор как правовая и научная категория, её место в понятийном аппарате зарубежной науки. URL: http://www.rusnauka.com/22_PNR_2012/Pravo/5_115270.doc.htm (дата звернення: 19.11.2018).
73. Клименко Н. І. Судова експертологія: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 526 с.
74. Кобзарев Ф. М. Правовой статус российской прокуратуры и проблемы ее развития. Москва: Московск. психолого-социальный ин-т, 2002. 253 с.
75. Ковальова Н. В. Слідчий суддя, як представник судової влади під час досудового провадження. *Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 05 жовт. 2012 р.). Харків: ХНУВС, 2012. С. 311–314.

76. Ковальова Н. В. Діяльність суду під час досудового провадження, як одна із складових інституту оскарження. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 3. URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/268> (дата звернення: 15.02.2019).

77. Козьяков І. В. Процесуальне керівництво прокурором досудовим розслідуванням: досвід зарубіжних країн. *Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України: зб. матеріалів міжвузівської наук. конф.* (м. Київ, 26 квіт. 2013 р.). Київ: Алерта, 2013. С. 28–31.

78. Колесник В. А. Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 129–134.

79. Колесник Г. Р. Прокурорський нагляд досудовому розслідуванню за КПК України 2012 року: функціональна характеристика, повноваження, форми реалізації. *Форум права*. 2016. № 5. С. 68–72.

80. Комарницька О. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування: теорія і практика. *Вісник прокуратури*. 2014. № 6. С. 81–95.

81. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009 (дата звернення: 05.02.2017).

82. Коротков А. П., Тимофеев А. В. Прокурорско-следственная практика применения УПК РФ. Москва: ЭКЗАМЕН, 2005. 54 с.

83. Корж В. Концептуальні засади реформування функцій прокуратури України. *Вісник прокуратури*. 2007. № 8. С. 74–82.

84. Корж В. Новий Кримінальний процесуальний кодекс України: проблеми впровадження в практичну діяльність. *Вісник прокуратури*. 2012. № 10. С. 79–89.

85. Корсун В. Судове оскарження дій і рішень органів досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 12. С. 166–168.

86. Котюк І. Чи реально оскаржити рішення і дії органів досудового слідства та прокурора. *Голос України*. 2012. № 46. С. 4–5.
87. Коруля І. В. Зарубіжний досвід у сфері протидії корупції та можливість його використання в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 170–173
88. Криміналістика: учебник для вузов / И. Ф. Герасимов, Я. Л. Драпкин, Е. П. Ищенко и др.; под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина. 2-е изд., перераб. и допол. Москва: Высш. шк., 2000. 672 с.
89. Криміналістика: підручник / А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ: Ін Юре 2001. 684 с.
90. Криміналістика: підручник / В. Д. Берназ та ін; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків: ХНУВС, 2011. 665 с.
91. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 27.04.2018).
92. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація та ін. Харків: Право, 2012. Т. 1. 768 с.
93. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. Ю. М. Грошевого, В. Я. Тація, В. П. Пшонки. Харків: Право, 2013. 824 с.
94. Кучинська О. П. Принципи кримінального провадження в механізмі забезпечення прав його учасників: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 288 с.
95. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Использование специальных знаний в следственной и судебной практике: учеб. пособие. Москва: КГУ, 1987. 100 с.
96. Ломакина Е. В. Актуальные вопросы использования специальных знаний в российском уголовном судопроизводстве: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Оренбург, 2006. 29 с.
97. Лук'янчиков Е. Д. Негласні слідчі (розшукові) дії та їх класифікація. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Серія: «Політологія. Соціологія. Право». 2013. № 4 (20). С. 149–153.

98. Лунеев В. В. Проблемы международного криминологического сотрудничества. *Международное сотрудничество в сфере борьбы с организованной преступностью*: материалы междунар. науч.-практ. конф. (г. Екатеринбург, 30–31 марта 2000 г.). Екатеринбург. 2000. С. 12–17.

99. Макаров М. А. Межі оскарження слідчому судді рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора. *Юридична наука*. 2015. № 6. С. 138–143.

100. Маланчук П. М. Практичні аспекти застосування тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 2 (11). С. 65–68.

101. Малюга В. М. Загальна характеристика взаємодії слідчого у кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 7. С. 61–65.

102. Малюга В. М. Форми, види і тактичні засоби взаємодії слідчого у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 125–131.

103. Маляренко В. Т. Новий КПК – яким йому бути. *Адвокат*. 1999. № 2. С. 4–8.

104. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 512 с.

105. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ: підручник. Харьков: Консум, 1999. 480 с.

106. Махов В. Н. Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений: монография. Москва: РУДН, 2000. 296 с.

107. Мельников О. Л., Дубина В. І., Данилюк М. П. Виявлення та припинення міжнародним злочинам: навч.-практ. посібник. Київ: Арт-бюро. 2009. 214 с.

108. Мірковець Д. М. Інститут керівництва досудовим слідством за проектом КПК України. *Проблеми реформування кримінально-процесуального*

та кримінального законодавства України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 трав. 2011 р.). Харків: ХНУВС, 2011. С. 152–156.

109. Мирівська А. В., Процюк Д. В. Взаємодія правоохоронних органів у боротьбі з фальшивомонетництвом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 32. С. 129–131.

110. Михайленко О. Р. Прокуратура України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 296 с.

111. Молдован А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навч. посібник. Київ: Центр учбової літ., 2005. 352 с.

112. Мудряк Т., Потомська Н. Міжнародне співробітництво щодо криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. *Юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 211–216.

113. НАБУ знайшло прояви української корупції у 65 країнах світу. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/nabu-znayshlo-proyavy-ukrayinskoyi-korupciyi-u-65-krayinah-svitu> (дата звернення: 21.02.2019).

114. Навроцький В.О. Правова експертиза у кримінальних справах. URI: https://uba.ua/documents/doc/v_navrockiy_speech.pdf. (дата звернення 01.09.2018).

115. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства / за ред. М. І. Хавронюка. Київ: ВД «Дакор», 2016. 496 с.

116. Национальный центр по борьбе с коррупцией: Закон Республики Молдова от 06.06.2002 г. № 1104-XV. URL: http://base.spininform.pl/show_doc.fwx?^п=5117 (дата звернення: 14.05.2017).

117. Омельченко І. М. Спілкування як комунікація, взаємодія і діалог із іншим: суб'єктний підхід. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 28. С. 375–384.

118. Організація розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків: ХНУВС, 2011. 567 с.

119. Офіційний сайт Державної фінансової інспекції. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/101039> (дата звернення: 12.11.2017).

120. Півненко В. П. Прокурорський нагляд в Україні: навч. посібник. Харків: Харків юридичний, 2008. 304 с.
121. Пивоваров В. В., Щербина Л. І. Взаємодія органів досудового слідства та дізнання при розслідуванні кримінальних справ: монографія. Харків: Право, 2006. 176 с.
122. Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми впровадження та використання результатів у доказуванні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 270–276.
123. Погорецький М. А. Поняття, зміст та структура кримінального процесу: проблеми теорії та практики. *Право України*. 2013. № 11. С. 180–188.
124. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/> (дата звернення: 27.01.2018).
125. Подковський О. Тимчасовий доступ до речей документів за новим КПК: проблеми і шляхи їх вирішення. *Слово національної школи суддів України*. 2013. № 3 (4). С. 53–63.
126. Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді України: затверджено постановою Пленуму Верховного Суду України від 16.09.2011 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-11> (дата звернення: 27.10.2018).
127. Попелюшко В. О. Мала судова реформа та захист прав громадян: навч. посібник. Київ: Кондор, 2006. 236 с.
128. Попелюшко В. О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України: монографія. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2009. 634 с.
129. Попелюшко В. О. Система органів розслідування та їх повноваження за КПК Франції 1808 року. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія: «Право»*. 2010. № 2. С. 1–13.

130. Попелюшко В. О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія: «Право»*. 2014. № 1 (9). С. 20–28.

131. Попович О. В. Суб'єкти процесуального керівництва на стадії досудового розслідування в кримінальному процесі Франції. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3. С. 79–84.

132. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13. URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 16.06.2018).

133. Порядок взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби, органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України: затверджений спільним наказом Головного контрольно-ревізійного управління України, МВС України, СБ України, ГП України від 19.10.2006 р. № 346/1025/685/53. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1166-06> (дата звернення: 17.06.2017).

134. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо діяльності Національного антикорупційного бюро України): проект Закону України від 14.06.2016 р. № 4812. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59404 (дата звернення: 13.01.2017).

135. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо діяльності Національного антикорупційного бюро України): пояснювальна записка до проекту Закону України від 14.06.2016 р. № 4812. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59404 (дата звернення: 13.01.2017).

136. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-12> (дата звернення: 19.02.2019).

137. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3262-15> (дата звернення: 13.12.2016).

138. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 29.02.2017).

139. Про прокуратуру: Закону України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 21.02.2019).

140. Про утворення Державної аудиторської служби України: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р. № 868. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/868-2015-%D0%BF> (дата звернення: 07.12.2018).

141. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України (щодо призначення позапланових ревізій, перевірок): проект Закону України від 22.05.2017 р. № 6482. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61845 (дата звернення: 18.06.2017).

142. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законів України (щодо призначення позапланових ревізій, перевірок): пояснювальна записка до проекту Закону України від 22.05.2017 р. № 6482. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61845 (дата звернення: 18.06.2017).

143. Про ратифікацію Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, 1959 рік, та Додаткового протоколу 1978 року до Конвенції: Закон України від 16.01.1998 р. *Міжнародні договори України про правову допомогу*: Офіційне видання. Ужгород: ІВА, 2000. 560 с.

144. Проневич О. С. Інститут спеціалізованої антикорупційної прокуратури в європейській державно-правовій традиції. *Форум права*. 2015. № 1. С. 261–268.

145. Постанова Великої палати Верховного Суду № 243/6674/17-к. URL: taxlink.ua/ua/court/postanova-verhovnogo-sudu-vid-23052018-u-spravi-243667417-k (дата звернення: 23.08.2017).

146. Пчеліна О. Щодо поняття та сутності взаємодії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2015. Т. 2. С. 161–166.

147. Пшенічко С. О. Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2014. 20 с.

148. Рахунов Р. Д. Участники уголовно-процессуальной деятельности. Москва: Госюриздат, 1961. 277 с.

149. Рекомендація Ree(2000)19 «Про роль прокуратури в системі кримінального судочинства»: прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 06.10.2000 р. URL: [http://www.eoe.int/t/dghl/eooperation/eepe/reftexts/Ree\(2000\)19](http://www.eoe.int/t/dghl/eooperation/eepe/reftexts/Ree(2000)19) Ukraine (дата звернення: 14.02.2018).

150. Рекомендація ПАРЕ 1604(2003) «Про роль прокуратури в демократичному суспільстві, заснованому на верховенстві закону». URL: <https://www.eoe.int> (дата звернення: 14.02.2018).

151. Рогозян Л. Є., Вахлакова В. В. Ревізія і контроль: навч. посібник. Алчевськ: ДонДТУ, 2008. 209 с.

152. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2002. 20 с.

153. Романюк Б. В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. № 21. С. 9–16.

154. Руденко В. Процесуальний статус слідчого судді. *Слово національної школи суддів*. Київ, 2012. № 3 (4). С. 71–78.

155. Руденко М. С. Тимчасовий доступ до речей та документів: правове регулювання провадження за новим КПК України. *Історико-правовий часопис*. 2013. Розділ V. С. 143–148.

156. Руденко М. Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням як нова функція прокуратури України: поняття, зміст і структура. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 160–168.

157. Сірий М. І. Основні напрямки реформування судової системи України. *Майбутнє правової системи України: тези доповідей і наук. повідомлень міжнар. наук.-практ. конф. молодих юристів (м. Київ, 03 жовт. 1996 р.)*. Київ. 1996. С. 74–77.

158. Сиза Н. П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія: «Право». 2012. № 2 (6). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12snpkpu.pdf> (дата звернення: 21.04.2017).

159. Сисоєнко Г. І., Самодін А. В. Підрозділи Національного антикорупційного бюро України як орган досудового розслідування. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8. № 2 (27). С. 120–126.

160. Скасування підозри: законодавче підґрунтя, проблеми, поради фахівців. URL: <http://ukrainepravo.com/scientific-thought/pravova-pozytsiya/skasuvannya-pidozry-zakonodavche-pidgruntya-problemy-porady-fakhivtsiv> (дата звернення: 23.11.2018).

161. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2008. 219 с.

162. Слободзян А. П. Правові основи призначення та проведення експертиз у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 6. С. 224–227.

163. Словник української мови: в 11 т. / гол. ред. І. К. Білодід. Київ: Наук. думка, 1970. Т. 1. 800 с.

164. Снетков В. А. Основы деятельности специалиста экспертно-криминалистических подразделений органов внутренних дел: учеб. пособие. Москва: ГУ ЭКЦ МВД России, 2001. 72 с.
165. Современный философский словарь / ред. В. Е. Кемеров. 3-е изд. Москва: Академический проект, 2004. 864 с.
166. Соколов А. Ф., Ремизов М. В. Использование специальных знаний в уголовном судопроизводстве: учеб. пособие. Ярославль: Яросл. гос. ун-т им. П. Г. Демидова, 2010. 106 с.
167. Соловьев А. Б., Багаутдинов Ф. Н., Филлипов М. Н. Прокурорский надзор за всесторонностью, полнотой и объективностью расследования преступлений. Москва: Юрлитинформ, 2005. 182 с.
168. Справа АМПУ. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/sprava-ampu> (дата звернення: 17.11.2018).
169. Степанюк Р. Л. Поняття спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2014. № 1. С. 38–12.
170. Стефанів Надія. Про нововведення у кримінальному процесуальному законодавстві – на круглому столі в Івано-Франківську. URL: http://www.ukrainepravo.com/judicial_truth/divine_law/pro-novovvedennya-u-kryminalnomu-protseualnomu-zakonodavstvi-na-kruglomu-stoli-v-ivano-frankivsku-s/?month=2&year=2019 (дата звернення: 17.02.2019).
171. Стойко Н. Г. Уголовный процесс западных государств и России: сравнительное теоретико-правовое исследование англо-американской и романогерманской правовых систем: монография. Санкт-Петербург: Изд-во юрид. ф-та СПбГУ, 2006. 264 с.
172. Столітній А. Організація прокурорського нагляду за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва, роль керівника органу прокуратури в організації нагляду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 11. С. 139–142.

173. Тагієв С. Тимчасовий доступ до інформації, яка знаходиться в операторів і провайдерів телекомунікацій, у кримінальному провадженні. *Слово Національної школи суддів*. 2013. № 2 (3). С. 13–24.

174. Татаров О. Ю. Застосування деяких положень нового КПК України потребує унормування. *Митна справа*. 2013. № 4. Ч. 2, кн. 1. С. 182–187.

175. Татаров О. Ю. Проблеми повідомлення про підозру та шляхи їх вирішення. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 179–186.

176. Татаров О. Ю. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій стосовно окремої категорії осіб. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 3,2. Т. 1. С. 205–208.

177. Ткачук О. С. Повноваження слідчого судді у кримінальному процесі України. URL: <http://www.dduvs.dp.ua/assets/files/news3/KPK/material.doc> (дата звернення: 15.01.2019).

178. Толочко О. Правова природа процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 2. С. 62–63.

179. Точилковский В. Новый УПК Украины – гибрид процессуальных моделей. URL: http://interjustice.blogspot.com/2013/02/blog-post_23.html (дата звернення: 16.01.2019).

180. Трепак В. Система заходів антикорупційної діяльності у розвинутих країнах світу. *Публічне право*. 2016. № 1 (21). С. 193–201.

181. Тушев А. А. Прокурор в уголовном процессе Российской Федерации. Санкт-Петербург: Юрид. центр «Пресс», 2005. 305 с.

182. Удалова Л. Д. Кримінальна процесуальна діяльність національного антикорупційного бюро України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. № 2 (33). С. 154–160.

183. Удалова Л. Д., Савицький Д. О., Рожнова В. В., Ільєва Т. Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі: монографія. Київ: Центр учбової літ., 2015. 176 с.

184. Удалова Л. М. Кримінальна процесуальна діяльність національного антикорупційного бюро України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. № 2 (33). С. 154–160.

185. Ухвала Верховного Суду № 243/6674/17-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72641975> (дата звернення: 23.08.2017).

186. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва. Справа № 1-кк/760/2250/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64552162> (дата звернення: 12.05.2017).

187. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва. Справа № 760/1787/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74960717> (дата звернення: 19.02.2018).

188. Фараон О. В. Повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 248 с.

189. Філін Д. Функції суду в досудових стадіях кримінального процесу. *Право України*. 2005. № 1. С. 63–65.

190. Форостяний А. В. Профілактична діяльність детективів Національного антикорупційного бюро України. *Юридична наука*. 2015. № 10. С. 193–199.

191. Хахуцяк О. Ю. Місце актів ревізій та перевірок у кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2015. № 5. С. 156–160.

192. Хрущ О. Порядок доступу до інформації, яка знаходиться в операторів і провайдерів телекомунікаційних послуг, у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С. 209–215.

193. Цимбал Г. П. Взаємодія як умова забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 19 с.

194. Цимбал П. В., Омельчук Л. В. Перспективи удосконалення інституту судової експертизи у кримінальному процесуальному законодавстві

України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 75–78.

195. Черненко А. П., Шиян А. Г. Роль суду в процесі доказування під час кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 268–272.

196. Чернявський С. С., Фінагеев В. О. Проблеми тимчасового доступу до інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів комунікацій. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1 (5). С. 179–185.

197. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення міжнародної правової допомоги в кримінальних справах. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2011. Вип. 11. С. 74–82.

198. Чорноусько М. В. Прокурорський нагляд у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням: порівняльний аспект в контексті зарубіжного досвіду та вимог міжнародних стандартів прокурорської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 23 (3). С. 142–148.

199. Шапиро Л. Г. Процессуальные и криминалистические аспекты использования специальных знаний при расследовании преступлений в сфере экономической деятельности. Москва: Юрлитинформ, 2007. 320 с.

200. Шепітько В. Ю. Криміналістика: енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український: 1500 термінів) / за ред. В. Я. Тація. Харків: Право, 2001. 560 с.

201. Шепітько В. Ю. Криміналістика: курс лекцій. 3-е изд. Харьков: Одиссей, 2006. 368 с.

202. Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*. 2014. № 1. С. 11–18.

203. Шило О. Г. Завдання й функції суду в кримінальному судочинстві України. *Проблеми законності*. 2008. Вип. 94. С. 148–157.

204. Щерба С. П., Решетникова Т. А., Зайцев О. А. Прокуратура в странах СНГ: правовой статус, функции, полномочия. Москва: Экзамен, 2007. 557 с.

205. Щербаковский М. Г., Кравченко А. А. Применение специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений: учебник. Харьков: Ун-т внутренних дел, 1999. 78 с.

206. Щербаковський М. Г. Обов'язкове призначення судових експертиз у кримінальному провадженні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. праць / редкол.: А. І. Лозовий, В. Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2016. Вип. 16. С. 148–157.

207. Щербина Л. І. Взаємодія органів досудового слідства з оперативними підрозділами. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 14. Т. 2. С. 114–116.

208. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.]. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2002. Т. 4: Н–П. 720 с.

209. Юрчишин В. М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці: монографія. Чернівці: Видавничий дім «Родовід», 2012. 289 с.

210. Юхно О. О. Окремі аспекти взаємодії слідчих та інших підрозділів органів внутрішніх справ під час розслідування злочинів. *Вісник Харківського університету внутрішніх справ*. 2012. № 2 (57). С. 212–221.

211. Яновська О. Г. Оскарження адвокатом рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора та слідчого судді під час досудового розслідування: наук.-практ. посібник. Київ: Прецедент, 2013. 32 с.

212. Catkiewicz M. Wykorzy stanie opiniibieg tegow polskim procesie karnym. *Problemy kryminalistyki*. 2008. 259 s.

213. CPI-2018: Україна знову гірша всіх сусідів, окрім Росії. URL: <https://ti-ukraine.org/news/cpi-2018-ukrayina-znovu-girshe-vsih-okrim-rosiyi/> (дата звернення: 03.01.2019).

214. Gaberle A. Dowody wsadowym procesie karnym. Warszawa: Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2010. 416 s.
215. Hrehorowicz M. Opinia bieglego w sprawach karnych gospodarczych i jej ocena sadowa. Poznan: Wydawnictwo Poznanskie, 2013. 388 s.
216. Kodeks postepowania karnego: Ustawazdnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. Nr89, poz. 555zp6n. zm.). Kodekskarny. Kodeks postepowania karnego; 30. wydanie; stan prawny: wrzesien 2016 r. Warszawa: C. H. Beck, 2016. 481 s.
217. Kopczynski G. Konfrontacja biegtychwpols kimprocesie karnym. Warszawa: Wolters Kluwer Polska Sp. zo.o., 2008. 269 s.
218. Kryminalistyka: przewodnik pod / red. D. Wilka. Torun: Dom organizatora, 2013. 311 s.
219. Kryminalistyka: pod / red. J. Widackiego. Warszawa: C.H. Beck, 2016. 462 s.
220. Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 o Centralnym Bwre Antykorupcyjnym (Dz. и. z dnia 23 czerwca 2006). URL: <http://prawo.legeo.pl> (дата звернення: 14.05.2017).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Жидков В. Л. Становлення та розвиток інституту детектива у кримінальному процесуальному законодавстві України. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. № 2 (60). С. 161–167.
2. Жидков В. Л. Проведення тимчасового доступу до речей і документів детективами Національного антикорупційного бюро. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 226–230.
3. Жидков В. Л. Актуальні проблеми призначення ревізій та перевірок детективами Національного антикорупційного бюро України. *Верховенство права «Suprematia Dreptului»*. 2017. № 5. С. 114–118.
4. Жидков В. Л. Проблемні аспекти правової регламентації розгляду слідчим суддею клопотань про застосування запобіжних заходів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 4. Т. 2. С. 102–105.
5. Жидков В. Л. Взаємодія детективів Національного антикорупційного бюро України з експертами під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Вип. 1. Т. 2. С. 176–180.
6. Жидков В. Л. Законодавчі зміни до КПК України, що пов'язані зі строками досудового розслідування та їх вплив на здійснення досудового розслідування детективами Національного антикорупційного бюро України.

Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: «Юридичні науки». 2019. Т. 30 (69). № 1. С. 125–131.

7. Жидков В. Л. Діяльність детективів антикорупційних органів за законодавством деяких іноземних держав. *Visegrad Journal on Human Rights: міжнар. наук. журнал.* 2019. № 3. С. 80–86.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Жидков В. Л. Особливості призначення ревізії детективами Національного антикорупційного бюро України. *Формування національної правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів:* матеріали наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Київ, 21 квіт. 2017 р.). Київ. 2017. С. 136–139.

9. Жидков В. Л. Актуальні проблемні аспекти проведення негласних слідчих (розшукових) дій детективами Національного антикорупційного бюро України. *Актуальні проблеми досудового розслідування:* матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 05 лип. 2017 р.). Київ. 2017. С. 92–95.

10. Жидков В. Л. Досвід бюро з розслідування корупційної діяльності Сінгапуру щодо протидії корупційним злочинам. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі:* матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 08 груд. 2017 р.). Київ. 2017. С. 236–240.

11. Жидков В. Л. Проблемні аспекти взаємодії детективів Національного антикорупційного бюро України з експертами під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях. *Євроінтеграційні процеси в Україні: вдосконалення законодавства та правозастосування:* матеріали підсумкової наук.-теор. конф. наукового товариства здобувачів вищої освіти (м. Київ, 19 квіт. 2018 р.). Київ. 2018, С. 83–88.

12. Жидков В. Л. Проблемні аспекти правового регулювання розгляду слідчим суддею клопотань про застосування запобіжних заходів. *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності:* матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18–19 жовт. 2018 р.). Харків. 2018. С. 514–519.

13. Жидков В. Л. Окремі проблемні аспекти взаємодії детективів Національного антикорупційного бюро України зі спеціалістами під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях. *«Теоретичний аналіз та наукові дослідження юридичної науки у XXI столітті»*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 26–27 квіт. 2019 р.). Запоріжжя. 2019. С. 113-117.

Додаток Б

АНКЕТА

опитування працівників органу досудового розслідування

У науковій лабораторії з проблем досудового розслідування Національної академії внутрішніх справ проводиться дослідження щодо кримінальної процесуальної діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України.

Просимо Вас висловити свою думку з питань, що містяться в анкеті. Це дозволить досягти більш достовірних результатів в дослідженні окремих проблем теми роботи.

Анкета носить анонімний характер, її дані будуть використані для узагальнення у наукових цілях. Від Ваших відповідей у значній мірі буде залежати достовірність результатів дослідження. Тому просимо Вас з усією можливою дбайливістю віднестись до заповнення анкети. Необхідно відповісти на кожне питання, підкреслюючи потрібний варіант відповіді.

- Ваш стаж роботи детективом (слідчим):
 - а) до 5 років; б) від 5 до 10 років; в) від 10 до 20 років; г) більше 20 років

1. Які заходи забезпечення кримінального провадження Ви найчастіше застосовуєте під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях?

2. Які проблеми у Вас виникають під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, як під час їх ініціювання так і під час безпосереднього виконання?

3. Що на Ваш погляд слід змінити, у тому числі у кримінальному процесуальному законодавстві, з метою вирішення вищевказаних питань та удосконалення інституту заходів забезпечення кримінального провадження?

4. Які проблеми у Вас виникають під час застосування (як під час їх ініціювання та і під час безпосереднього виконання) ревізій та перевірок у кримінальних провадженнях?

5. Що на Ваш погляд слід змінити, у тому числі у кримінальному процесуальному законодавстві, з метою вирішення вищевказаних питань?

6. Які проблеми у Вас виникають під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій?

7. Які форми міжнародного співробітництва Ви використовували під час здійснення досудового розслідування? Які проблеми виникають у зв'язку з цим?

8. Чи використовуєте Ви можливості взаємодії з іншими правоохоронними органами під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях? Які проблеми виникають у зв'язку з цим?

9. Чи використовуєте Ви можливості взаємодії зі спеціалістами та експертами (у тому числі при призначенні експертиз) під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях? Які проблеми виникають у зв'язку з цим?

10. Зазначте проблемні питання, що виникають у практичній діяльності під час здійснення прокурором нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням?

11. Що на Ваш погляд слід змінити, у тому числі у кримінальному процесуальному законодавстві, з метою вирішення вищевказаних проблемних питань?

12. Зазначте проблемні питання, що виникають у практичній діяльності під час здійснення слідчим суддею судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні?

ДЯКУЄМО ЗА ДОПОМОГУ У ПРОВЕДЕННІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Додаток В

Зведені дані опитування 32 детективів Національного антикорупційного бюро України щодо кримінальної процесуальної діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України, (2018 р.).

Ваш стаж роботи детективом:

до 5 років – 28 (88 %)

від 5 до 10 років – 4 (12 %)

1. Які заходи забезпечення кримінального провадження Ви найчастіше застосовуєте під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях?

тимчасового доступу до речей і документів 58 %;

тимчасове вилучення майна і арешт майна 31 %;

інші заходи забезпечення кримінального провадження 11 %.

2. Які проблеми у Вас виникають під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, як під час їх ініціювання так і під час безпосереднього виконання?

слідчі судді затягують розгляд клопотань 78 %;

відмовляють у задоволенні клопотань без роз'яснення причин 14 %;

не реєструють клопотання 8 %.

3. Що на Ваш погляд слід змінити, у тому числі у кримінальному процесуальному законодавстві, з метою вирішення вищевказаних питань та удосконалення інституту заходів забезпечення кримінального провадження?

розширення повноваження детектива (слідчого) щодо отримання документів та інформації по кримінальному провадженню 43 %;

проведення тимчасового доступу до речей і документів та вилучення копії без звернення до слідчого судді 35 %;

скорочення процедури подачі та розгляду клопотань 22 %.

4. Які проблеми у Вас виникають під час застосування (як під час їх ініціювання та і під час безпосереднього виконання) ревізій та перевірок у кримінальних провадженнях?

неможливість призначення детективом (слідчим), прокурором ревізій чи перевірок 83 %;

висновки, акти чи довідки за результатами проведених ревізій або перевірок не відносяться до джерел доказів у розумінні ст. 99 КПК України 17 %.

5. Що на Ваш погляд слід змінити, у тому числі у кримінальному процесуальному законодавстві, з метою вирішення вищевказаних питань?

повернення повноваження щодо можливості призначення детективом (слідчим), прокурором ревізій чи перевірок	87 %;
спрощення порядку призначення експертиз	13 %.

6. Які проблеми у Вас виникають під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій?

надання можливості проводити всі передбачені КПК України НС(Р)Д детективом	79 %;
недостатня комунікація із безпосередніми виконавцями НС(Р)Д	21 %.

7. Які форми міжнародного співробітництва Ви використовували під час здійснення досудового розслідування?

направлення та виконання запитів щодо проведення слідчих (розшукових) дій	89 %;
направлення та виконання запитів щодо проведення тимчасового доступу до реєстраційних документів нерезидентів, відомостей про акціонерів, бенефіціарів	11 %.

Які проблеми виникають у зв'язку з цим?

недотримання строків виконання запитів	73 %;
направлення запиту некомпетентним органам для виконання	15 %;
неврахування під час виконання запиту законодавства запитуючої країни	12%.

8. Чи використовуєте Ви можливості взаємодії з іншими правоохоронними органами під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях?

взаємодія як поняття і вид діяльності служб і підрозділів правоохоронних органів широко використовується	100 %.
--	--------

Які проблеми виникають у зв'язку з цим?

виконання запланованих дій відбувається не якісно	34 %;
відповідна інформація, якою володіє інший орган, надається не у повному обсязі	26 %;
існування бюрократичного механізму для отримання інформації	23 %;
затримуються із відповіддю	17 %.

9. Чи використовуєте Ви можливості взаємодії зі спеціалістами та експертами (у тому числі при призначенні експертиз) під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях?

взаємодію зі спеціалістами та експертами під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях здійснюють	100%.
--	-------

Які проблеми виникають у зв'язку з цим?

для призначення експертизи з метою визначення розміру матеріальних збитків непотрібно звернення до слідчого судді 100 %.

10. Зазначте проблемні питання, що виникають у практичній діяльності під час здійснення прокурором нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням?

перекладення прокурорами своїх обов'язків	45 %;
зловживання службовим становищем	24 %;
здійснення процесуального керівництва формально	19 %;
некомпетентність щодо здійснення нагляду	12 %.

11. Що на Ваш погляд слід змінити, у тому числі у кримінальному процесуальному законодавстві, з метою вирішення вищевказаних проблемних питань?

зменшення повноважень прокурора щодо процесуального керівництва	58 %;
покласти на процесуальних керівників показник проваджень, в яких прокурори повинні підтримувати державне обвинувачення в суді	35 %;
скасування інституту процесуального керівництва у КПК України	7 %.

12. Зазначте проблемні питання, що виникають у практичній діяльності під час здійснення слідчим суддею судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні?

повноваження з продовження строків досудового розслідування	74 %;
призначення експертиз	26 %.

Додаток Г

Зведені дані опитування 135 слідчих Національної поліції України м. Києва, Київської обл. щодо кримінальної процесуальної діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України, (2018 р.).

Ваш стаж роботи слідчим:

до 5 років – 87 (64 %)

від 5 до 10 років – 36 (27 %)

від 10 до 20 років – 12 (9 %)

1. Які заходи забезпечення кримінального провадження Ви найчастіше застосовуєте під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях?

тимчасового доступу до речей і документів 16 %;

тимчасове вилучення майна і арешт майна 11 %;

інші заходи забезпечення кримінального провадження 73 %.

2. Які проблеми у Вас виникають під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, як під час їх ініціювання так і під час безпосереднього виконання?

слідчі судді затягують розгляд клопотань 82 %;

відмовляють у задоволенні клопотань без роз'яснення причин 12 %;

не реєструють клопотання 6 %.

3. Що на Ваш погляд слід змінити, у тому числі у кримінальному процесуальному законодавстві, з метою вирішення вищевказаних питань та удосконалення інституту заходів забезпечення кримінального провадження?

розширення повноваження детектива (слідчого) щодо отримання документів та інформації по кримінальному провадженню 56 %;

проведення тимчасового доступу до речей і документів та вилучення копії без звернення до слідчого судді 41 %;

скорочення процедури подачі та розгляду клопотань 3 %.

4. Які проблеми у Вас виникають під час застосування (як під час їх ініціювання та і під час безпосереднього виконання) ревізій та перевірок у кримінальних провадженнях?

неможливість призначення детективом (слідчим), прокурором ревізій чи перевірок 86 %;

висновки, акти чи довідки за результатами проведених ревізій або перевірок не відноситься до джерел доказів у розумінні ст. 99 КПК України 14 %.

5. Що на Ваш погляд слід змінити, у тому числі у кримінальному процесуальному законодавстві, з метою вирішення вищевказаних питань?

повернення повноваження щодо можливості призначення детективом (слідчим), прокурором ревізій чи перевірок 96 %;
спрощення порядку призначення експертиз 4 %.

6. Які проблеми у Вас виникають під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій?

надання можливості проводити всі передбачені КПК України НС(Р)Д детективом 0 %;
недостатня комунікація із безпосередніми виконавцями НС(Р)Д 82 %.

7. Які форми міжнародного співробітництва Ви використовували під час здійснення досудового розслідування?

направлення та виконання запитів щодо проведення слідчих (розшукових) дій 76 %;
направлення та виконання запитів щодо проведення тимчасового доступу до реєстраційних документів нерезидентів, відомостей про акціонерів, бенефіціарів 0 %.

Які проблеми виникають у зв'язку з цим?

недотримання строків виконання запитів 89 %;
направлення запиту некомпетентним органам для виконання 8 %;
неврахування під час виконання запиту законодавства запитуючої країни 3%.

8. Чи використовуєте Ви можливості взаємодії з іншими правоохоронними органами під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях?

взаємодія як поняття і вид діяльності служб і підрозділів правоохоронних органів широко використовується 100 %.

Які проблеми виникають у зв'язку з цим?

виконання запланованих дій відбувається не якісно 49 %;
відповідна інформація, якою володіє інший орган, надається не у повному обсязі 27 %;
існування бюрократичного механізму для отримання інформації 16 %;
затримуються із відповіддю 8 %.

9. Чи використовуєте Ви можливості взаємодії зі спеціалістами та експертами (у тому числі при призначенні експертиз) під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях?

взаємодію зі спеціалістами та експертами під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях здійснюють 100%.

Які проблеми виникають у зв'язку з цим?

для призначення експертизи з метою визначення розміру матеріальних збитків непотрібно звернення до слідчого судді 100 %.

10. Зазначте проблемні питання, що виникають у практичній діяльності під час здійснення прокурором нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням?

зловживання службовим становищем	34 %;
перекладення прокурорами своїх обов'язків	29 %;
здійснення процесуального керівництва формально	24 %;
некомпетентність щодо здійснення нагляду	13 %.

11. Що на Ваш погляд слід змінити, у тому числі у кримінальному процесуальному законодавстві, з метою вирішення вищевказаних проблемних питань?

зменшення повноважень прокурора щодо процесуального керівництва	69 %;
скасування інституту процесуального керівництва у КПК України	25 %;
покласти на процесуальних керівників показник проваджень, в яких прокурори повинні підтримувати державне обвинувачення в суді	6 %.

12. Зазначте проблемні питання, що виникають у практичній діяльності під час здійснення слідчим суддею судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні?

повноваження з продовження строків досудового розслідування	83 %;
призначення експертиз	17 %.

Додаток Д

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника
Головного слідчого управління
Національної поліції України
кандидат юридичних наук,

С.З. Довгунь

2019 року

А К Т

**впровадження у практичну діяльність
органів досудового розслідування матеріалів дисертаційного
дослідження аспіранта наукової лабораторії з протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ Жидкова Валерія Леонідовича
на тему «Кримінально-процесуальна діяльність детектива
Національного антикорупційного бюро України»**

Комісія у складі: заступника начальника відділу ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Мірковця Д.М., заступника начальника відділу ГСУ НП України, кандидата юридичних наук Шевчишена А.В., старшого слідчого в особливо важливих справах ГСУ НП України Борця І.В. склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження аспіранта наукової лабораторії з протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ Жидкова Валерія Леонідовича на тему «Кримінально-процесуальна діяльність детектива Національного антикорупційного бюро України» можуть застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук

Д.М. Мірковець

Заступник начальника відділу
ГСУ НП України
кандидат юридичних наук

А.В. Шевчишен

Старший слідчий в особливо важливих
справах ГСУ НП України

І.В. Борець

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник керівника Спеціалізованої
антикорупційної прокуратури
Генеральної прокуратури України

В.В. Кривенко

12. 07. 2019

А К Т

впровадження у практичну діяльність прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Генеральної прокуратури України результатів дисертаційного дослідження аспіранта наукової лабораторії з протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ Жидкова Валерія Леонідовича на тему «Кримінально-процесуальна діяльність детектива Національного антикорупційного бюро України»

Комісія у складі: прокурорів шостого відділу управління процесуального керівництва, підтримання державного обвинувачення та представництва в суді Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Генеральної прокуратури України Касьяна А.О., Посвистака О.М., начальника шостого відділу управління процесуального керівництва, підтримання державного обвинувачення та представництва в суді Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Генеральної прокуратури України Козачини С.С., склали цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження здобувача наукової лабораторії з протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ Жидкова Валерія Леонідовича на тему: «Кримінально-процесуальна діяльність детектива Національного антикорупційного бюро України» можуть застосовуватися у практичній діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Генеральної прокуратури України під час здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях.

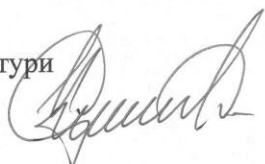
Прокурор шостого відділу
управління процесуального керівництва,
підтримання державного обвинувачення
та представництва в суді
Спеціалізованої антикорупційної прокуратури
Генеральної прокуратури України

 А. Касьян

Прокурор шостого відділу
управління процесуального керівництва,
підтримання державного обвинувачення
та представництва в суді
Спеціалізованої антикорупційної прокуратури
Генеральної прокуратури України

 О. Посвистак

Начальник шостого відділу
управління процесуального керівництва,
підтримання державного обвинувачення
та представництва в суді
Спеціалізованої антикорупційної прокуратури
Генеральної прокуратури України

 С. Козачина

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор НАВС

доктор юридичних наук, професор

С.С. Чернявський

2019 р.

Акт

про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта наукової лабораторії з протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ Жидкова Валерія Леонідовича на тему: «Кримінально-процесуальна діяльність детектива Національного антикорупційного бюро України» у навчальний процес та науково-дослідну роботу Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі начальника відділу організації та координації освітнього процесу, кандидата юридичних наук **Дубівки Ірини Володимирівни**, професора кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних наук, доцента **Омельченка Олександра Євгенійовича** та професора кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента **Пяскового Вадима Валерійовича** склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження «Кримінально-процесуальна діяльність детектива Національного антикорупційного бюро України» аспіранта наукової лабораторії з протидії злочинності Жидкова Валерія Леонідовича впровадженні у навчальний процес та науково-дослідну роботу академії.

1. Матеріали дисертаційного дослідження Жидкова В. Л. застосовуються у навчальному процесі при підготовці лекційних, семінарських та практичних занять з навчальної дисципліни «Кримінальний процес».

2. Результати дисертаційного дослідження Жидкова В. Л. використовувалися при розробці науково-практичних та навчально-методичних матеріалів з вищезазначеної навчальної дисципліни, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

1. Жидков В. Л. Становлення та розвиток інституту детектива у кримінальному процесуальному законодавстві України. *Правовий часопис Донбасу*, 2017. № 2 (60). С. 161–167.
2. Жидков В. Л. Проведення тимчасового доступу до речей і документів детективами Національного антикорупційного бюро. *Підприємництво, господарство і право*, 2017. № 5. С. 226–230.
3. Жидков В. Л. Актуальні проблеми призначення ревізій та перевірок детективами Національного антикорупційного бюро України. *Верховенство права*, 2017. № 5. С. 114–118.
4. Жидков В. Л. Проблемні аспекти правової регламентації розгляду слідчим суддею клопотань про застосування запобіжних заходів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*, 2018. Вип. 4. Т. 2. С. 102–105.
5. Жидков В. Л. Взаємодія детективів Національного антикорупційного бюро України з експертами під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*, 2019. Вип. 1. Т. 2. С. 176–180.
6. Жидков В. Л. Законодавчі зміни до КПК України, що пов'язані зі строками досудового розслідування та їх вплив на здійснення досудового розслідування детективами Національного антикорупційного бюро України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія Юридичні науки*, 2019. Том 30 (69). № 1. С. 125–131.
7. Жидков В. Л. Особливості призначення ревізії детективами Національного антикорупційного бюро України. *Формування національної правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали наук.-практ. Інтернет-конф. (Київ, 21 квітня 2017 року)*. Київ, 2017. С. 136–139.
8. Жидков В. Л. Актуальні проблемні аспекти проведення негласних слідчих (розшукових) дій детективами Національного антикорупційного бюро України. *Актуальні проблеми досудового розслідування: матеріали*

- всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 5 липня 2017 року). Київ, 2017. С. 92–95.
9. Жидков В. Л. Досвід бюро з розслідування корупційної діяльності Сінгапуру щодо протидії корупційним злочинам. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали II міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 8 грудня 2017 року). Київ, 2017. С. 236–240.
 10. Жидков В.Л. Проблемні аспекти взаємодії детективів Національного антикорупційного бюро України з експертами під час здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях. *Євроінтеграційні процеси в Україні: вдосконалення законодавства та правозастосування*: матеріали підсумкової наук.-теор. конф. наукового товариства здобувачів вищої освіти (Київ, 19 квітня 2018 року). Київ, 2018, С. 83–88.
 11. Жидков В.Л. Проблемні аспекти правового регулювання розгляду слідчим суддею клопотань про застосування запобіжних заходів. *Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності*: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 18-19 жовтня 2018 року). Харків, 2018, С. 514–519.

Члени комісії:

**Начальник відділу організації
та координації освітнього процесу НАВС,
кандидат юридичних наук**

І.В. Дубівка

**Професор кафедри кримінального
процесу НАВС
кандидат юридичних наук, доцент**

О.Є. Омельченко

**Професор кафедри криміналістики
та судової медицини НАВС
кандидат юридичних наук, доцент**

В.В. Пясковський